

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**LİKİDİTE RİSKLERİ YÖNETİMLERİ
(KATILIM BANKALARI İLE GELENEKSEL BANKALARIN
MUKAYESESİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Ziya HAMVİ

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Ekonomisi ve Finansı

Tez Danışmanı: Dr.Öğr.Üyesi. Mustafa Kenan ERKAN

AĞUSTOS – 2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİKİDİTE RİSKLERİ YÖNETİMLERİ
(KATILIM BANKALARI İLE GELENEKSEL BANKALARIN
MUKAYESESİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Ziya HAMVİ

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Ekonomisi ve Finansı

“Bu tez sınavı 06/08/2020 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Dr.Öğr.Üyesi Mustafa Kenan ERKAN	Başarılı
Dr.Öğr.Üyesi Sedat DURMUŞKAYA	Başarılı
Doç.Dr.Gülfen TUNA	Başarılı

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Muhammed Ziya HAMVİ
Öğrenci Numarası	:	1660Y60015
Enstitü Anabilim Dalı	:	İslam Ekonomisi ve Finansı
Enstitü Bilim Dalı	:	İslam Ekonomisi ve Finansı
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Likidite Riskleri yönetimleri: Katılım Bankaları ile Geleneksel Bankaların Mukayesesi
Benzerlik Oranı	:	9%

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

28.18/20.20
İmza

☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı:

Tarih:

İmza:

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kenan ERKAN

28.08.2020

☐ KABUL EDİLMİŞTİR

☐ REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasını hazırlarken, tezimi benimseyerek özenle ilgilenen ve son haline getirilmesine yardımcı olan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kenan ERKAN'a kıymetli katkı ve gayretleri için saygılarımı ve minnetlerimi sunarım. İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezinde tüm hocalarıma, araştırma görevlilerine ve çalışanlara teşekkür ederim. Ders döneminde sabırla anlatan Doç. Dr. Süleyman KAYA, Prof. Dr. Mustafa ÇALIŞIR, Pro. Dr. Soner DUMAN, Sedat DURMUŞKAYA ve Mustafa Kenan ERKAN hocalarıma emekleri ve sabırları için teşekkür ederim. Türkçe yazmamızı ve konuşmamızın iyi seviyeye ulaşmasına çalışan Sakarya üniversitesi Türk Dili Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezindeki tüm hocalarıma teşekkür ederim. Unutmamam gereken teşekkür de Sakarya Üniversitesinde tüm hocaların ve çalışanların eğitilmiş insanları mezun etmek için verdikleri emeklerine teşekkür ederim. Lisansüstü eğitimimi tamamlamak için bu fırsatı veren Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak da benim bu günlere gelmeme de çabalarını ve zahmetlerini esirgemeyen ve emeklerine karşılık paha biçemeyeceğim değerli babam ve anneme ve tüm aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Muhammed Ziya HAMVİ

06/08/2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	ix
GRAFİK LİSTESİ.....	x
ÖZET	xi
ABSTRACT	xii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KATILIM BANKACILIĞINA VE GELENEKSEL BANKACILIĞA	
GENEL BAKIŞ.....	9
1.1.Bankacılığın Kuruluşu ve Gelişmesinin Aşamaları.....	9
1.1.1.Bankacılık İşleminin Başlangıcı	9
1.1.2 Mezopotamya’da Bankacılık.....	10
1.1.3.Roma Döneminde Bankacılık İşlemleri	10
1.1.4.İslam Döneminde Bankacılık İşlemleri.....	11
1.1.5.Modern Bankacılığın İşlemleri.....	12
1.1.6. Modern Katılım Bankaları	13
1.2. Katılım Bankalarının Tanımı	16
1.3. Katılım Bankalarının Özellikleri.....	17
1.3.1.Faizin Yasaklanması	17
1.3.2.Yapılan Faaliyetlerde Helal ve Haram Kuralları Göz Önünde Bulundurulması	17
1.3.3. Katılım Bankalarının Sosyal Kalkınmayı Ekonomik Kalkınmaya Paralel Hale Getirmeye Çalışması	18
1.3.4.Katılım Bankaları, Enflasyon Oranlarının Artış Nedeni Olmaz	18
1.3.5. Zekât Sisteminin Canlandırılması	19

1.3.6. katılım bankaları İslami ülkelerin arasında ticaret için bir köprüdür	19
1.3.7. Kâr ve Zarar Paylaşımı.....	19
1.4. Katılım Bankalarının Amaçları.....	19
1.5.Katılım Bankaları ile Geleneksel Bankaların Arasında Temel Farklar	20
1.6. Geleneksel Bankalarda Fon Kaynakları ve Kullanımları	25
1.6.1 Geleneksel Bankalarda Fon Kaynakları.....	25
1.6.2. Geleneksel Bankalarda Fon Kullanımı	33
1.7.Katılım Bankalarında Fon Kaynakları ve Kullanımları.....	35
1.7.1. Katılım Bankalarında Fon Kaynakları	35
1.1.7.2. Katılım Bankalarında Yabancı Kaynakları	36
1.7.3.Katılım Bankalarında Fon Kullanımı.....	39
1.8. Bölüm özeti.....	47

2. BÖLÜM BANKALARDAKİ LİKİDİTE RİSKİ VE LİKİDİTE RİSKİ

YÖNETİMLERİ	48
2.1.Bankacılık Sektöründe Riskler	48
2.1.1.Risk tanımı	48
2.1.2.Risk Yönetiminin Kavramı	49
2.1.3.Geleneksel Bankacılık Sektörünün Karşılaştıkları Riskler	50
2.1.1.Katılımcı Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler.....	60
2.2.Likidite Tanımı	71
2.3.Likidite Fonksiyonları.....	72
2.4.Bankacılık Likiditesini Etkileyen Faktörler.....	72
2.4.1.Para Yatırma ve Para Çekme İşlemleri	72
2.4.2. Bankalar Arasındaki Takas İşlemleri	72
2.4.3.Merkez Bankasının Politikaları.....	73
2.4.4.Sermaye.....	73
2.5. Likidite Riski ve Yönetimi	73
2.5.1.Likidite Riski Kavramı.....	74
2.5.2.Likidite Yönetimi Kavramı	77
2.5.3.Geleneksel Bankalarda Likidite Riski Yönetimi.....	78
2.5.4.Katılım Bankalarında Likidite Riski Yönetimi	92
2.6. Bölüm Özeti	111

3. BÖLÜM TÜRKİYE'DEKİ BANKALARIN MALİ TABLOLARININ ÜZERİNDE FİNANSAL ANALİZ	112
3.1.Likidite Analizi	113
3.2.Likidite Rasyoları.....	116
3.2.1.Nakit Değerler ve Merkez Bankası / Mevduat.....	116
3.2.2.Cari Oran	121
3.2.3.Likit Değerlerin Varlık Toplamına Oranı	122
3.2.4.Likit Değerlerin Borçlar Toplamına Oranı	125
3.3.Finansal Yapı (Borç) Rasyoları	128
3.3.1.Borç Oranı.....	128
3.3.2. Özvarlık Oranı.....	130
3.3.3.Kısa Vadeli Borçların Pasif Toplamına oranı	131
3.3.4. Uzun Vadeli Borçların Pasif Toplamına oranı.....	133
3.4. Kârlılık Oranları.....	134
3.4.1.Özsermaye Kârlılığı Oranı	134
3.4.2.Aktif Kârlılık Oranı.....	136
SONUÇ VE ÖNERİLER	139
KAYNAKÇA.....	145
ÖZGEŞMİŞ.....	160

KISALTMALAR

IDB	: İslami Kalkınma Bankası
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
ATM	: Otomatik Vezne Makinası
DIBS	: Devlet İç Borçlanma Senet
LME	: Londra Metal Borsası
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	: Uluslararası Ödeme Bankası
IFSB	: İslami Finansal Hizmetler Kurulu
IMF	: Uluslararası Para Fonu
CM	: Nakit Yönetimi
IMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
VDMK	: Varlığa Dayalı Menkul Kıymet
İTMK	: İpotek Teminatlı Menkul Kıymetler
CDO	: Teminatlı Borç Yükümlülükleri
CDS	: Kredi Temerrüt Swapları
IIFS	: İslami Finansal Hizmetler Sunan Kurumlar
BCBS	: Basel Bankacılık Denetim Komitesi
BOD	: Yönetim Kurulu
ALCO	: Mal-Sorumluluk Yönetimi
IIF	: Uluslararası Finans Enstitüsü
GCC	: Körfez Arap Ülkeleri İş birliği Konseyi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Dünyada İslami Bankalar Kuruluşlarının Tarihleri.....	14
Tablo 2: İslami veya Katılım Bankaları ile Geleneksel Bankalar Arasındaki Farklar ...	20
Tablo 3: Sistematik ve Sistematik Olmayan Riskler Arasındaki Temel Farklılıklar	57
Tablo 4: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar nakit değerler ve Merkez Bankası/ mevduat toplamına bölünmesiyle hesaplanan oranlar tablosu.	116
Tablo 5: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar nakit değerler ve Merkez Bankası/ mevduat toplamına bölünmesiyle hesaplanan oranlar tablosu.	117
Tablo 6: Seçilen geleneksel bankaların hesaplanan oranının ortalaması tablosu	117
Tablo 7: Seçilen katılım bankalarının hesaplanan oranının ortalaması tablosu	118
Tablo 8: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar Merkez Bankası hesabı mevduat toplamına bölünmesiyle hesaplanan oranları gösteren tablo	119
Tablo 9: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar Merkez Bankası hesabı mevduat toplamına bölünmesiyle hesaplanan oranları gösteren tablo	119
Tablo 10: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar nakit değerler mevduat toplamına bölünmesiyle hesaplanan oranları gösteren tablo	119
Tablo 11: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar nakit değerler mevduat toplamına bölünmesiyle hesaplanan oranları gösteren tablo	120
Tablo 12: Seçilen geleneksel bankalardaki Merkez Bankası hesabı mevduat toplamına oranının ortalaması tablosu.....	120
Tablo 13: Seçilen geleneksel bankalardaki nakit değerler mevduat toplamına oranının ortalaması tablosu	120
Tablo 14: Seçilen katılım bankalarındaki Merkez Bankası hesabı mevduat toplamına oranının ortalaması tablosu.....	120
Tablo 15: Seçilen katılım bankalarındaki nakit değerler mevduat toplamına oranının ortalaması tablosu	120
Tablo 16: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar cari oran	121
Tablo 17: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar cari oran.....	121

Tablo 18: Geleneksel bankalarda cari oran ortalaması.....	121
Tablo 19: Katılım bankalarında cari oran ortalaması	122
Tablo 20: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar likit değerlerin varlık toplamına oranı	122
Tablo 21: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar likit değerlerin varlık toplamına oranı	122
Tablo 22: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar likit değerlerin varlık toplamına oranının ortalaması	123
Tablo 23: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar likit değerlerin varlık toplamına oranının ortalaması	123
Tablo 24: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar hesaplanan nakit ve Merkez Bankası hesabının varlık toplamına oranı	124
Tablo 25: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar hesaplanan nakit ve Merkez Bankası hesabının varlık toplamına oranı	125
Tablo 26: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar hesaplanan nakit ve Merkez Bankası hesabının Varlık toplamına oranının ortalaması.....	125
Tablo 27: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar hesaplanan nakit ve Merkez Bankası hesabının varlık toplamına oranının ortalaması	125
Tablo 28: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar likit değerlerin borçlar toplamına oranı.....	126
Tablo 29: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar likit değerlerin borçlar toplamına oranı	126
Tablo 30: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar likit değerlerin borçlar toplamına oranının ortalaması.....	126
Tablo 31: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar likit değerlerin borçlar toplamına oranının ortalaması	126
Tablo 32: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar nakit ve Merkez Bankası hesabının borçlar toplamına oranı	127

Tablo 33: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar Nakit ve Merkez Bankası Hesabının Borçlar Toplamına Oranı.....	127
Tablo 34: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar nakit ve Merkez Bankası hesabının borçlar toplamına oranının ortalaması.....	127
Tablo 35: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar nakit ve Merkez Bankası hesabının borçlar toplamına oranının ortalaması.....	128
Tablo 36: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar borç oranı	129
Tablo 37: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar borç oranı.....	129
Tablo 38: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar borç oranının ortalaması	129
Tablo 39: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar borç oranının ortalaması	129
Tablo 40: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına özvarlık oranı	130
Tablo 41: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına özvarlık oranı	130
Tablo 42: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına özvarlık oranının ortalaması	130
Tablo 43: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına özvarlık oranının ortalaması	131
Tablo 44: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar kısa vadeli borçların pasif toplamına oranı	131
Tablo 45: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar kısa vadeli borçların pasif toplamına oranı	132
Tablo 46: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar kısa vadeli borçların pasif toplamına oranının ortalaması	132
Tablo 47: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar kısa vadeli borçların pasif toplamına oranının ortalaması	132
Tablo 48: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar uzun vadeli borçların pasif toplamına oranı	133

Tablo 49: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar uzun vadeli borçların pasif toplamına oranı	133
Tablo 50: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar uzun vadeli borçların pasif toplamına oranlarının ortalaması	133
Tablo 51: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar uzun vadeli borçların pasif toplamına oranlarının ortalaması	133
Tablo 52: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar özsermaye kârlılığı oranı	134
Tablo 53: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar özsermaye kârlılığı oranı	135
Tablo 54: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar özsermaye kârlılığı oranının ortalaması	135
Tablo 55: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar özsermaye kârlılığı oranının ortalaması	135
Tablo 56: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar aktif kârlılık oranı	136
Tablo 57: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar aktif kârlılık oranı..	136
Tablo 58: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar aktif kârlılığı oranının ortalaması	136
Tablo 59: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar aktif kârlılık oranının ortalaması	137

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Genel Olarak Mudarabanın İşleyişi	40
Şekil 2: Genel Olarak Murabahanın İşleyişi	43
Şekil 3: İstisnâ' Akışı	45
Şekil 4: Paralel İstisnâ' Akışı	45
Şekil 5: X Bankasının Bilançosunda Mevcut Değişken Oranlı Varlıklar ve Yükümlülükler	53

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Dünyada İslami Finans Kuruluşlarının Sayı ve Varlıklarındaki Gelişme	16
Grafik 2: Seçilmiş Ülkelerde 2008-2013 Yılları Arasında İslami Bankacılık Varlıklarının Büyümesi ve Geleneksel Rakiplerinin büyümesi	16
Grafik 3: Geleneksel Bankalarda Nakit Değerler ve Merkez Bankası / Mevduat Toplamına Hesaplanan Oranların Ortalamasının Grafiği.....	118
Grafik 4: Katılım Bankalarında Nakit Değerler ve Merkez Bankası / Mevduat Toplamına Hesaplanan Oranların Ortalamasının Grafiği.....	118
Grafik 5: Geleneksel Bankalarda Likit Değerlerin Varlık Toplamına Oranının Ortalamasının Grafiği.....	123
Grafik 6: Katılım Bankalarında Likit Değerlerin Varlık Toplamına Oranının Ortalamasının Grafiği.....	124
Grafik 7: Geleneksel Bankalarda Aktif Kârlılık Oranının Ortalaması.....	137
Grafik 8: Katılım Bankalarında Aktif Kârlılık Oranının Ortalaması	137

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Likidite Riskleri yönetimleri: Katılım Bankaları ile Geleneksel Bankaların Mukayesesi			
Tezin Yazarı: Muhammed Ziya HAMVİ		Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kenan ERKAN	
Kabul Tarihi: 06 / 08/ 2020		Sayfa Sayısı: xii (Ön Kısım) + 160 (Tez)	
Anabilim Dalı: İslam Ekonomisi ve Finansı			
Geleneksel bankalar ve Katılım bankalarının arasında benzerlik ve farklılık vardır ve ikisinde de likiditenin nasıl yönetileceği çok büyük bir önem taşımaktadır. Likidite yönetimi bankaların karşılaştığı en önemli zorluklarından biridir. Likidite konusunda günümüzde katılım bankaları birkaç sorunla karşılaşabilir çünkü Katılım bankaları İslam hukukuna göre çalışmaktadır. Bu yüzden bazen onun likiditesi geleneksel bankalardan daha fazla olabilir. Bu çerçevede katılım bankaları paraya ihtiyaç duyunca merkez bankasından ya da herhangi bir taraftan faizle kredi alamaz. Ama geleneksel bankalar daha esnek bir davranış gösterebilir. Ek olarak Katılım bankalarının kullanabileceği finansal enstrümanlar geleneksel bankalara göre belki daha az çünkü finansal enstrüman İslam hukukuna aykırı olmaması gerekmektedir. Geleneksel bankalar kuruluşunun tarihi katılım bankaları kuruluşunun tarihinden daha eski olduğu için, geleneksel bankaların tecrübe yılları finansal araçlara pozitif bir şekilde yansıtılıp çeşitli finansal araçlar bulunmaktadır. Finansal mühendisliği yardımıyla katılım bankaları yeni finansal enstrümanlarını bulabilmektedir. Ancak bu katılım finansal enstrümanlar geleneksel enstrümanlara benzememelidir. Bu çalışmada bir kıyaslama yapmakla katılım bankalarının ve geleneksel bankaların likiditesini nasıl yönettikleri, bir de paralarının darlığını ortadan nasıl kaldırabileceği anlatılmıştır.			
Anahtar Kelimeler: Likidite Riskleri, Katılım Bankaları, Geleneksel Bankalar			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master's Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of the Thesis: Liquidity Risk Management: A Comparison Between Participation and Conventional Banks			
Author of Thesis: Muhammed Ziya HAMVİ		Supervisor: Assist. Prof. Mustafa Kenan ERKAN	
Accepted Date: 06/08/2020		Number of Pages: xii (Pre. Text) + 160 (Thesis)	
Department: Islamic Economics and Finance			
There are similarities and differences between conventional banks and participating banks, and how to manage liquidity in each of them is has great importance. Liquidity management is one of the most important challenges banks face. Participation banks may face several problems regarding liquidity today because Participation banks operate according to Islamic law. So sometimes its liquidity can be higher than traditional banks. In this context, the participation banks do not borrow with interest from the central bank or any party when they need money. But traditional banks may be more flexible. In addition, the financial instruments that Participation banks can use are perhaps less than traditional banks because the financial instrument should not be against Islamic law. Since the history of traditional banks' establishment is older than the history of participation banks' establishment, the years of experience of traditional banks are positively reflected on financial instruments and there are various financial instruments. With the help of financial engineering, participation banks can find new financial instruments. However, these financial instruments should not be like traditional instruments. In this study, by making a comparison, how the participation banks and traditional banks manage their liquidity, and how they can solve the lack of their money have been explained.			
Keywords: Liquidity Risk, Participation Banks, Conventional Banks			

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Dünyanın dört bir yanındaki bankalar, yeterli gelişmemiş likidite yönetimi nedeniyle likidite krizi söz konusu sorunlarla karşı karşıyadır. Her işlem veya taahhüt bir bankanın likiditesine etki ettiğinden, likidite risklerinin yönetimi büyük önem taşımaktadır. Likidite riski, işletme çapında risk yönetimi çerçevesinde en önemli unsurlardan biri haline gelmiştir. Bir bankanın likidite yapısı, karşılaşılabilecek her türlü öngörülme olmayan olayına dayanacak yeterli likidite sağlamalıdır. Likidite riski yönetimi yapısının ve likidite durumunun sürekli değerlendirilmesi, bankanın düzgün işlemlerini sağlayacak önemli bir denetim eylemidir. Birçok banka, likidite yeterli olduğunda likidite riski yönetiminin birtakım temel prensiplerini dikkate almamaktadır. Bazen de birçok banka, sözleşmeye bağlı veya sözleşmesiz yükümlülükleri yerine getirmek için ihtiyaç duyabilecekleri likidite miktarını dikkate almamaktadır. Öte yandan, bankacılık sektöründe geleneksel bankaların yanında rekabetçi olarak yer alan katılım bankalarının arasında fark vardır. Şeriatın kaynaklanan fark, likidite riski yönetiminin üslubu bir fark meydana getirmektedir. Bunun yanında likidite riski yönetiminde geleneksel bankaların ve katılım bankalarının kullandıkları finansal enstrümanlar ve bu enstrümanlar likidite riski yönetiminde ne kadar etkili olduğu birbirlerinden farklıdır. Bu nedenle likidite riski yönetimi geleneksel bankalarda mı katılım bankalarında mı daha etkili olduğu mukayese yapılması gerekmektedir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada hem geleneksel bankalarda hem de katılım bankalarında likidite riski nasıl yönetilebileceğinin belirtilmesi hedeflenmektedir. Türkiye’de önde gelen 5 geleneksel bankaların ve mevcut olan 5 katılım bankasının yayımlanan mali tablolarına göre mukayese yapılacaktır. Bu kapsamda Türkiye’de seçilen bankaların mali tablolarının

üzerinde analiz yapmakla geleneksel bankacılık ile katılım bankacılığın arasında bir mukayese yapılacaktır.

Çalışmanın Önemi

Türkiye’de ve dünyada son yıllarda finans sektöründe geleneksel bankacılığa kıyasla faizsiz bankacılık vasıflandırılan katılım bankacılığı hızlı büyüme eğilimini sağlamaya devam etmektedir. Finansal sisteminde görülmekte olan bu büyüme faizsiz (İslami) finans sistemine doğru yöneldiğini beyan etmektedir. Katılım bankalarında karşılaşılan likidite riski, geleneksel bankalarda karşılaşılan likidite riskiyle mukayese yapılmakta ve likidite riski yönetiminde hangi bankaların başarılı oldukları, bu çalışma katılım bankalarına katkı sağlayacağı için önem taşımaktadır.

Çalışmanın Yönetimi

Bu çalışmada birinci bölümde tarihsel yaklaşım kullanılarak bankacılığın kuruluşu ve gelişmesinin aşamaları ele alınmıştır. Tanımlayıcı yöntem ve karşılaştırmalı yöntem bu çalışma boyunca kullanılmıştır. Ancak üçüncü bölümde Türkiye’de faaliyet gösteren bankalardan birkaç banka seçerek mali tablolarının üzerine analiz yapılmıştır.

Literatür Taraması

إدارة المخاطر في المصارف الإسلامية، حالة “ رانية زيدان شحادة العالونة، جامعة اليرموك، الأردن، 2007،
الأردن”

“İslami bankalarda riskler yönetimleri, Örnek Ürdün”, Rania Zidan Şahade AL ALAONA, Yarmuk Üniversitesi, Ürdün, 2007. Bu çalışma yüksek lisans derecesini tamamlamak için yapıldı. Kullanılan yaklaşımlar tanımlayıcı yaklaşım, standart yaklaşım ve karşılaştırmalı yaklaşım. Araştırmacı, İslami bankacılık, kâr ya da zararda paylaşmaya dayalı olduğunu söylemektedir. Yani riskler paylaşmak, binaenaleyh riskler yönetiminde kullanılan edatları üretmesi için, mutlaka risklerin bilinmesi gerekmektedir. Riskler yönetim metotları ve bu riskler en düşük seviyeye nasıl düşürülebileceğinin bilinmesidir. Sadece bu değil, İslami bankalarda karşılaşılan risklerin özelliğini ve risklerin

yönetimlerini izah etmektedir. Çalışmada gösterildiği gibi geleneksel bankalar ile İslami bankalar arasında hakiki bir fark vardır. Bu çalışmanın gösterdiği riskler yönetimlerinden kaparo, bağlama vaadi, hıyar şartı (seçmeli şart), dayanışma sigortası, paralel sözleşmeler, kişisel ve aynı garantiler ve sermaye yeterliliği. Çalışmanın sonuçları Ürdün’de çalışan İslami bankaları denetim otoritelerinin kurallarını, Basel 2 önerilerini ve özel finansal siyasetlerini yerine getirerek riskler yönetiminde yüksek etkililiği göstermektedir. Hatta bu bankalar yüksek riskli projelerden (Mudarebe, Müşareke) uzaklaşmaya çalışmaktadır. Murabaha kontratlara daha fazla girmektedir.

إدارة المخاطر في المصارف الإسلامية (دراسة “ محمد عبد الحميد عبد الحي، جامعة حلب، سوريا , 2010
“مقارنة“

“İslami bankalarda riskler yönetimi, karşılaştırmalı çalışma”, Muhammed Abdulhamid ABDUL AL HAIİ, Halep Üniversitesi, Suriye, 2010. Bu tez yüksek lisan derecesini tamamlamak için yapıldı. Bu çalışmada hem tanımlayıcı yaklaşım hem de analitik yaklaşım kullanıldı. Bu çalışmada anlatılan şudur, İslami bankalar ile geleneksel bankalar arasında fark olduğu için, İslami bankalar öz yolunu bularak yatırım yapmaktadır. Demek ki İslami bankaların ehemmiyeti, adil bir bankacılık sistemi icat etmesinden kaynaklanmaktadır. Araştırmacı İslami bankaların doğması, özelliği, amaçları ve toplumda ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmesinden işaret etmektedir. Diğer taraftan karşılaşılan risklerin türleriyle hem İslami bankalar hem de geleneksel bankalarda nasıl yönetildiği ele alınıp İslami bankalarda İslami Finansal Hizmetler Kurulu'na göre bu riskler hesaplanmaktadır. Bu çalışmanın gösterdiği gibi sermaye yeterliliği geleneksel bankalarda II. Basel ‘e göre ve İslami bankalarda İslami Finansal Hizmetler Kurulu'na göre hesap edilmektedir. İslami Finansal Hizmetler Kurulu'ndan açıklanan standartlar bu çalışmada yer almaktadır. Çalışma ulaştığı sonuçlar şöyle sıralanabilir:

1-Geleneksel bankaların karşılaştığı risklerin, İslami bankalar da aynı risklere maruz kalmaktadır.

2- İslami bankalar sadece geleneksel bankaların karşılaştığı risklerle karşılaşmazlar, başka risklere de maruz kalabilirler.

Mesela İslam hukukunun tatbik edilmemesinden kaynaklanan riskler ya da aktırılan ticari riskler, yani İslami bankalar, yatırımcıları paralarını çekmemesi için teşvik ederek karlarının bir kısmından vazgeçip yatırım sahiplerine transfer edebilir.

3-İslami bankalarda sermaye yeterliliğini hesaplamak için İslami Finansal Hizmetler Kurulundan açıklanan standartlar uygulanır, II. Basel’de açıklanan standartlar geçerli olmamaktadır.

4-İslami bankalar ve geleneksel bankalar arasında ihtilaf olduğu için İslami bankalarda sermaye yeterliliği II. Basel’de açıklanan standartlara göre hesaplanması mantıksızdır.

“Türk Bankacılık Sektöründe Likidite Riskini Belirleyen Faktörler: Bir Panel Veri Uygulaması” Fikret ALTAN, Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye, 2017.

Yüksek lisans derecesini tamamlamak için yapılan bu çalışmada Türkiye’deki 2009 -2014 yıllarını içeren dönemlerde etkinlik gösteren 28 mevduat bankalarının riskini belirleyen faktörler ve riski yönteminde etkili olan faktörler incelenmiştir. Birinci bölümde genel olarak risk konsepti, bankacılıkta risk ve finansal risk açıklanmıştır. Finansal risk ikiye ayrılmıştır: Sistemik riskler (Piyasa riski, faiz oranı riski, menkul kıymet fiyat riski ve döviz kuru riski) ve sistemik olmayan riskleri (Likidite riski, operasyonel risk ve kredi riski). İkinci bölümde likidite riski ele alınmıştır. Likidite riski ikiye bölünmüştür: Fonlamaya bağlantılı likidite riski ve Piyasaya bağlantılı likidite riski. İkinci bölümde likidite riski yönetimi, likiditenin uygun düzeyi ve likidite riskinin ölçmede kullanılan analizler tartışılmıştır. Üçüncü bölümde dinamik ve statik panel veri regresyon yöntemi ile likidite riski yönetiminde etkili olan faktörler test edilmektedir. Biriktirilmiş en ufak kareler (EKK), raslantılı tesirler ve değişmeyen tesirler gibi geleneksel statik panel veri yöntemlerinin eşliğinde sistem iki kademeli olarak yaygınlaştırılmış momentler yöntemi (GMM) likidite riskinin tahmin etmesinde kullanılmaktadır. Çalışmada ulaşılan sonuçlar Şudur:

Bankacılık düzenleme ve denetleme kurumu ve hükümetin aldığı önlemler ve prosedürler sayesinde bankacılık sektörü daha sağlam, düzgün ve rekabetçi bir ortam olmuştur. Böylece Türkiye’de bankacılık sektöründe bulunan bankalar son finansal krizde diğer ülkeler ekonomilerine göre daha az müteessir olmuştur. Likidite riskinde kullanılan tahmin eden modelin (GMM) sonuçları:

1-Geçmiş likidite riski ile cari likidite riskinin arasında manalı ve olumlu bir bağlantı bulunmuştur.

2- Likidite riski ve banka büyüklüğü arasında manalı ve olumsuz bir bağlantı vardır.

3- Likidite riski ve mevduat arasında önemli ve olumlu bir bağlantı bulunmuştur.

4- Likidite riski ve alınan kredilerin arasında mühim ve pozitif bir bağlantı vardır.

5-Varlıkların kârlılığı ve likidite riski arasında olumlu ve mühim bir bağlantı bulunmuştur.

6-Banka sermayesi ile likidite riski pozitif ancak anlamlı olmayan bir ilişki vardır.

7-Likidite riski ve takipteki kredilerin arasında olumlu ancak önemli olmayan bir ilişkidir.

8-Likidite riski ve özsermaye kârlılığı arasında olumlu bir bağlantı ancak anlamlı değildir.

9-Bankalar elde ettikleri faiz dışı gelirler ve likidite riski arasında olumsuz ve anlamsız bir bağlantı vardır.

10-Likidite riski ve faiz marjının arasında olumsuz bir bağlantı ancak önemsiz.

“Likidite Riski Yönetimi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma” Hasan AYAYDIN ve İbrahim KARAASLAN, Gümüşhane Üniversitesi, Türkiye, 2014

Araştırmada Türkiye’deki 2003’ten 2011’e kadar 23 banka dahil edilerek, Türkiye Bankalar Birliği (TBB) ve Türkiye İstatistik Kurumundan (TÜİK) veri elde edilmiştir. Faktörlerin test edilmesi için dinamik panel veri modeli, likidite riskinin tahmin edilmesi için Arellano ve Bover (1995) ve Blundell ve Bond (1998) iki kademeli sistem yaygınlaştırılmış momentler yöntemi uygulanmıştır. Araştırma sonuçları şudur:

Likidite riski banka bilançosunda aktif ile pasif arasında vade uyumsuzluğundan kaynaklanmıştır. Kârlılık değişkenleri ve likidite riskinin arasında olumlu bir bağlantı vardır. Küçük bankaların likidite temini söz konusunda sermaye piyasaların kısıtlamalarından dolayı daha fazla likidite tutması gerekli olmuştur. Yabancı bankalar ana ülkelerinden kaynaklara ulaşabildiğinden, daha az likit varlık tutmaya çalışmışlardır. Yani likidite ve yabancı banka payının arasında olumsuz bir bağlantı bulunmuştur. Kamu bankaları devlet garantisinin altında olduğu için daha fazla likidite riskine girmeye tercih etmiştir.

“إدارة المخاطر في الصيرفة الإسلامية في ظل معايير بازل “ , أسماء طهراوي وحبيب عبد الرزاق , 2013

“Basel Çerçevesinde İslami Bankacılıkta Risk Yönetimleri” İslami Ekonomik Araştırmalar Dergisinde yapılan bu araştırmada, standart yaklaşım, karşılaştırmalı yaklaşım ve tanımlayıcı yaklaşım kullanılarak araştırmacı İslami bankaların risklerini işlemiştir. Geleneksel bankalar gibi İslami bankalar da bir sürü risklere maruz kalmıştır. Bazı risklerde geleneksel bankalar ve İslami bankalar ortak olmuşlardır. Bazı riskler İslami bankalara özel olmuştur. Araştırmacı, daha sonra İslami bankaların karşılaşılan riskleri nasıl yönetebileceğini anlatmıştır. Geleneksel bankalar ve katılım bankalarının arasında fark olduğu için Basel uzlaşının çerçevesinde yapılan öneriler İslami bankalara uygun olmadığı düşüncesine varılmıştır. Bundan dolayı bazı kuruluşlar “Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI), Islamic Financial Services Board (IFSB)” gibi İslami bankalara ve İslami kuruluşlara öneriler sunmaya başlamıştır. Ampirik bölümde “Kuwait finance house ve Albaraka” verileri üzerinde öz sermaye kârlılık oranı ve sermaye yeterlilik oranı hesaplanmıştır. Araştırmanın sonuçları: İslami bankacılık sistemi, bankacılık sektöründe bulunan gelişmelere kavuşmaya çalışmıştır. AAOIFI ve IFSB, Basel uzlaşının yanına önerileri ortaya koymuşlardır. Örnekleme olarak alınan bankalar öz sermaye kârlılık oranı sonuçlarına göre iki bankada operasyonel verimlilik yüksektir. Sermaye yeterlilik oranı iki bankada Basel uzlaşında istenen sermaye yeterlilik oranından daha yüksek olduğu gösterilmiştir. Demek ki bu bankalarda ihtiyat payı yüksektir.

“İslami bankalarda likidite riski yönetimi: Türkiye’de katılım bankacılığı üzerine ampirik bir uygulama”, Gökhan IŞIL ve Nasif ÖZKAN, International Journal of Islamic Economics and Finance Studies, Türkiye, 2015

Araştırmacı, Türkiye’deki faaliyette bulunan dört bankaların 2006 ve 2014 yılları arası üçer aylık dönemlerle verilerini kullanarak likidite riski etkileyen faktörlerini görünürde ilişkisiz regresyon (SUR) yöntemiyle belirlemiştir. Çalışmanın sonuçlarında, katılım bankalarında geçmiş dönem kredi genişliğindeki artışlar, likidite riskinin artmasına sebep olmuştur. Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları büyüdükçe, likidite riskine daha fazla maruz kalmaktadır. Bir taraftan bankaya özgü (Krediler ve alacaklar/ toplam varlıklar, sermaye yeterliliği standart oranı, Likit aktifler/toplam, toplam varlıkların doğal logaritması varlıklar, aktif kârlılık oranı) ve makroekonomik (Enflasyon oranı, gayri safi yurtiçi hasıla büyüme oranı,) değişkenler likidite riskine bir etki göstermemiştir.

“Liquidity Risk Management Conventional Versus Islamic Banking System In Egypt”
Nevine Sobhy Abdel MEGEİD, College of Management and Technology Arab Academy for Science, Egypt, 2017

Araştırmacı bu çalışmada İslami bankalar ile geleneksel bankaların arasında mukayese yapmıştır. Araştırma ilk etapta hem geleneksel bankalarda hem de İslami bankalarda likidite riski yönetimlerini ele almıştır. 2. Basel uzlaşısında geleneksel bankaların maruz kaldığı bahsedilen risklere ek olarak İslami bankalar üç risklere daha fazla maruz kalmıştır.

1-Fiyat riski: bu risk İslami bankaların satacak malları elde etmesinden kaynaklı, çünkü İslam hukukuna göre İslami bankalar mal almadan önce satamazlardır.

2-Güvene dayalı riskler: İslami bankaların mudarebe kontratları idare etmesinden kaynaklanmıştır.

3-Ticari risk: İslami bankanın başka bankalara rekabet edememesinden kaynaklıdır. İlave olarak likidite riski ve sözleşmeye bağlı İslami finans türleri (mudarebe, muşaraka, murabaha... vb.) tartışılmıştır. Teorik bölümünde araştırmacı İslami bankacılığı ve

geleneksel bankacılığında likidite riski yönetimi için kullanılan stratejileri ve politikaları sıralamıştır. Araştırmacı ampirik kısmında, 2004-2011 yılları arası altı geleneksel banka ve iki İslami bankaların verilerini kullanarak betimleyici, korelasyon ve regresyon analizi aracılığıyla verileri test etmiştir. Şu sonuçlara ulaşılmıştır: kredi, fon ve varlıklar kalitesi ile likidite yönetiminin arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ancak İslami bankalarda kredi ve fon kalitesiyle pozitif bir ilişki varken varlıklar kalitesiyle likidite yönetiminin arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Betimleyici analizine göre varlıklar ve fon yönetimi geleneksel bankacılığı sektöründe İslami bankacılığı sektöründen daha iyidir. Ancak İslami bankacılığı sektöründe kredi kalitesinin yönetiminde performansı, geleneksel bankacılık sektöründen daha iyidir. Bu, şunu göstermektedir ki geleneksel bankaların likiditesi, İslami bankaların likiditesinden daha fazladır. Yani geleneksel bankalar İslami bankalara göre daha teknik olarak gelişmiş, likidite riski ölçüm araçları kullanmıştır.

Bu çalışmanın daha önce yapılan çalışmalardan farkı, geleneksel bankalar ile katılım bankalarının arasında mukayese yapılarak geleneksel bankalar ve katılım bankalarının tarihleri, diğer riskler likidite riskini nasıl etkiledikleri, likidite riski hem Geleneksel bankalarda hem de katılım bankalarında likidite riski yönetiminin metotları detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Daha önce yapılan çalışmalarda yapılmayan analiz bu çalışmada yapılarak likidite riski yönetiminde hangi bankalar daha başarılı olduğunu açıklamaya çalışılacaktır.

1. BÖLÜM: KATILIM BANKACILIĞINA VE GELENEKSEL BANKACILIĞA GENEL BAKIŞ

1.1. Bankacılığın Kuruluşu ve Gelişmesinin Aşamaları

Bankacılığın kurulmasının başlangıcının antik çağlara ait olduğunu söyleyebiliriz. Ancak günümüzde bankaların bilinen şekli, modern bankacılık yapılandırmasının entegrasyonu ile ortaya çıkmıştır. Modern bankalar, eski zamanlardaki bankalardan çok farklı olmasına rağmen antik çağlardaki bankaların kuruluşunun üzerinde durmakla, geleneksel bankacılık sektörü ile İslami bankacılık sektörünün arasındaki farkları daha iyi biçimde anlaşılmaktadır.

1.1.1. Bankacılık İşleminin Başlangıcı

Bankacılığın başlangıcı, insanoğlu eski zamanlarda mevduat kurumları ve kredi işlemlerini ortaya çıkarmıştır. Bankacılık işlemlerinin kültürel istikrarında önemli bir rol oynamasıyla daha sağlam ve güvenli bir ticaret meydana çıkmıştır. Ancak bankacılık işlemlerinin kesin bir başlangıcı belirlenemez. Kanıtlara göre bankacılık işlemlerinin tarihi muhtemelen ilkel borçluluğun beraberinde gelmiştir. İlkel borçluluk nedir? Tohum, koyun, alet veya yemek, borç olarak sayılabilmiş, borcun aynısı iade edilebilir ya da faiz ekleyerek iade edilebilir, fakat iade edilmezse hediye olarak sayılmıştır (Homer, 1963, s. 17). İnsanlar sözleşmeleri ve finansal işlemleri kaydetmeye başlamadan önce sığır, tahıl, gümüş veya ticaretlerde herhangi bir şey kabul edilen para birimi olarak kullanmışlardır (Davies, 2002). Demek ki endüstri, bankacılık ve para basımı gelmeden önce ilkel borçluluk ortaya gelmiş. Bergier, “Banka” kelimesinin İtalyanca “Banco” kelimesinden geldiğini söylemiştir. İtalyanca dilinde “Banco” kelimesi masa veya sıra demek, eskiden İtalyan tefeciler masada paraları arz etmişlerdir (Bergier, 1979, s. 105). Görüldüğü gibi bankacılığın tarihi daha eski, söylenebilir ki ekonomistlerinin çoğunluğunun, Bergier’in söylediklerine dayanan bankacılık tarihinin İtalya’da doğduğunu söylemeleri doğru değildir.

1.1.2 Mezopotamya’da Bankacılık

Dünyada bankacılık tarihinin başlangıcının belirtilememesine rağmen bankacılığa gereksinimin, paranın çiftçilik, ticaret ve endüstride aracı olarak kullanılmasıyla ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bankacılığın kullanıldığına dair kanıtların bulunduğu en önemli uygarlıklardan biri Sümer ve Babil uygarlığıdır. Arkeolojik kazı çalışmaları, Sümerlerin kutsal tapınaklarda bankacılık yaptığını göstermiştir. Tapınaklardan en meşhuru kırmızı tapınaktır (Gharib, 1978, p. 15). Sümer medeniyetinden sonra gelen Babil medeniyetine gelince, arkeolojik kazı çalışmaları Babillerin kredi alanında gelişmiş bir medeniyet olup bankacılığın faaliyetini uyguladığını izah etmiştir. Bulunan arkeolojik belgelerden birine göre, bir çiftçi susam satın almak için, ibadethanenin yetkilisinden gümüş borçlanmış ve çiftçi taahhüt ederek hasat mevsiminde belge sahibine rayiç fiyattan gümüşe karşılık susam iade etmiştir (Homoud, 1985, s. 17-18). Bu olaydan 3 şey anlayabiliriz:

- O dönemde tapınaklar, bankaların işlerini yapmıştır.
- Bulunan belge, modern kambiyo senedine benzemiştir.
- Faizin var olduğuna dair bir kanıt yoktur.

1.1.3.Roma Döneminde Bankacılık İşlemleri

Grek medeniyeti, Babil’in bildiği bankacılık sistemini bilmiş, tapınaklar bankacılık işlemleri tekel altına almayarak bankacılığın yayılması ve uygulamasında baş rolü oynamışlardır. Tapınakların yanında özel kurumlar ve devlet kurumları varmış. Fakat halklar tapınaklara daha fazla güvenmişlerdir. Romalılar, bankacılığın sanatını Greklerden öğrenmişlerdir ve Romalıların güçlülüğünden yararlanarak Grek dönemindeki bilinen bankacılığın faaliyetlerini dünyanın her tarafına yaymışlardır. (Hamoud, 1982, s. 38). Birinci ve ikinci yüzyıl’da bankacılık faaliyetleri zirveye ulaşmış, daha sağlam olmuş ve gelişmiştir. Roma halkı, yabancılara tefecilik yapan , endüstri ve ticareti bırakan çiftçiler ve askerlerden ibaretti, tefeciliği yapanın çoğunluğu Yunanistan’dan gelmiş idi (Homer, 1963, s. 44), böyle bir özgürlüğün var olması bankacılık işlemlerinin genişlemesi ve gelişmesine yardımcı olmuştur. Böylece Roma

dünyada bankacılığın merkezi olmuştur (Orsingher, 1967, s. 5-6). Milattan öncesi 90'lı yılından sonra siyasi ve iktisadi durumlar nedeniyle bankacılık işlemleri dalgalanmaya başlamış, sonunda Milattan sonrası beşinci yüzyılda Roma imparatorluğu'nun iktisadi ve kültürel çöküşü nedeniyle ve birlikte siyasi bir zayıflık da yaşamıştır. Roma'da bankacılık işlemlerinde iki çeşit bankacılık vardı:

Birincisi: Mudilerin paraları emanet olarak alınıp, alınan para vasıtasıyla mudilerin adına ticaret yapılmıştır. Mudilere asıl paraya kâr eklenerek mevduatları iade edilmiş ya da sadece asıl para iade edilmiştir.

İkincisi: Halka garantili bir borç verilmiş, ancak aşırı garanti istenmesinden dolayı halk zorlanmıştır. Sonuç olarak halk temerrüde düşmüş ve bu durumda devlet yardım etmek zorunda kalmıştır (Al-Hiti, 1998, s. 34-35).

1.1.4.İslam Döneminde Bankacılık İşlemleri

İslam öncesi, ticaret yapan konvoylar için Mekke dinlenme yeri olmuş, konvoylar yıllık iki kere Mekke'den geçerler idi. Bu ticari kalkınma ışığında toplumda mevduat ve yatırım alanındaki imajları ve bankacılık biçimlerin çıkması doğal olmuştur.

1-Mevduat alanında: İslam öncesi toplumdaki bazı insanların dürüstlük ve güvenlik özelliklerinden dolayı , bazı kesimler onlara paralarını ve altınlarını mevduat olarak vermektedirler.

2-Yatırım alanında: İslam öncesi İki türe ayrılmıştır:

A- Yatırım ortaklığı şeklinde.

B- Faizle bir borç vermek: Araplar arasında ve Araplar ile Yahudiler arasında yaygın hale gelmiştir. İslam'ın gelmesiyle, kutsal yerlere çok sayıda gelen hacıların ziyaretlerinden dolayı Müslümanlar arasında uluslararası ticaret daha fazla olmuştur. Hacılar ülkelerinden getirdiği malları yolda satmaya çalıştılar ve ülkelerine geri dönünce konvoyları yabancı mallarla dolu olup, bu malları satarak kâr etmişler (Lieber, 1968, s. 230). Bu ticaretin karşısında esnek bankacılığın faaliyetleri olması mutlak hale gelmiştir.

İslam faiz işlemleri yasaklamıştır bu sebeple İslam'ın ekonomi sistemi faizsiz ve ortaklı finansman araçlarına dayanan bir sistemdir. Para , kıymetli madenlerden üretilmiş ve işleri kolaylaştırmak için bu paralar farklı ölçüde ve sayıda keselere koyulmuştur. Böylece bir ödeme yapılıncı paranın sayılmaya ihtiyacı kalmazdı, bir de bu parayı tutmadan başka yere götürülebilmıştır (Chapra & Ahmed, 2002, s. 2-6). Yani bir kişi parayı başka yere götürmek isterse, kaldığı yerde parayı bir kambiyoçuya vererek, diğer yerde bulunan kambiyoğunun tanıdıklarından biri parayı teslim etmekteydi (Havale). Bu yolla ödeme sistemi hem güvenli hem de sağlam olmuştur. Abbasi Halifeliği döneminde olduğu gibi, devlet alacağı vergileri teminat olarak sağlayarak zenginlerden borç almıştır. Cahiliye devri sonrası da İslam döneminde bilinen mevduat işlemleri genel olarak korumaya dayalıymış. Yani emanetçi, aldığı emaneti kullanmadan onu geri vermek zorunda kalmıştır. Ancak İslam döneminde bazı emanetçiler birkaç mudiden gelen para, karz haline çevirmeyi tercih etmiştir. O halde bu mevduatı depolamayarak iki şey amaçlanmıştır :

1-Emanetçi tarafından alınan para istediği gibi kullanabilir.

2-Emanetçi tarafından karz olarak alınan para kaybolduysa emanetçi sorumlu olacaktır. Fakat bu para emanet olarak sayılırsa o zaman emanetçi sorumlu olmayacaktır. İslam toplumunun bankacılık hizmetlerinin geliştirilmesi ve uygulanmasında kazandığı üst düzey, bu dönemin ihtiyaçları ile orantılı olmuştur.

1.1.5.Modern Bankacılığın İşlemleri

On ikinci yüzyıl, modern bankaların başlangıcı sayılır, ekonomi tarihinde araştırma yapan ekonomistlerin arasında bilindiği gibi ticari sermaye ilk olarak İtalya'da çıkmıştır. Milano, Genova, Lombardiya, Venedik ve Floransa gibi şehirler bankacılık sektöründe çok meşhur olmuştur, bu yüzden araştırmacılar 1157 yılında Venedik'te ilk organize banka inşa edildiği konusunda hemfikirlerdir. Bu tarih ahşap sırada oturan kambiyoçu (Banco) olarak bilinmektedir. Bu çağ modern bankacılığın kökenidir. Venedik'teki açılan banka tarzında, Rönesans döneminden önce 1170 yılında Genova şehrinde bir banka daha

açılmıştır, ondan sonra 1410 yılında Barselona şehrinde mevduat bankası inşa edilmiştir (Abotty, 1943, s. 246). Bankalar tarihi hakkında çok bilgi verilmiş, ancak altıncı yüzyılın dördüncü çeyreğinin sonunda bankaların en gerçek ve en doğru başlangıcı sayılmaktadır. Yine de Venedik şehrinde 1587 yılında organize olan “Banco di Piazza di Rialto” bankası inşa edilmiştir (Wikipedia, Piazza di Rialto, tarih yok). Ondan sonra 1609 yılında Hollanda’da açılmış olan Amsterdam bankası (JSTOR, 2008), Avrupa’da ilerde inşa edilecek bankalar için örnek olarak alınmıştır. Gittikçe bu bankalar gelişmişlerdir, lakin son gelişim, on dokuzuncu yüzyılın başlangıcında meydana gelen endüstriyel Rönesans ile belli olmuş ve şimdi bilinen modern bankalar şekillenmiştir. Batı Avrupa’da meydana gelen sanayi devrimi ile fabrikaların kapsamının arttırılması, yeni endüstrilerin yaratılması ve ticari takas hacminin arttırılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu işlem ve faaliyetleri finanse etmek için, banka sayılarının ve faaliyetlerinin arttırılmasına neden olmuştur. Kiliseden çıkarılan faiz yasakları iptal etmek ve ticari işlemlerin faizle yapılması gibi çıkarılan yasalar bankaların gelişiminde yardımcı olmuştur.

1.1.6. Modern Katılım Bankaları

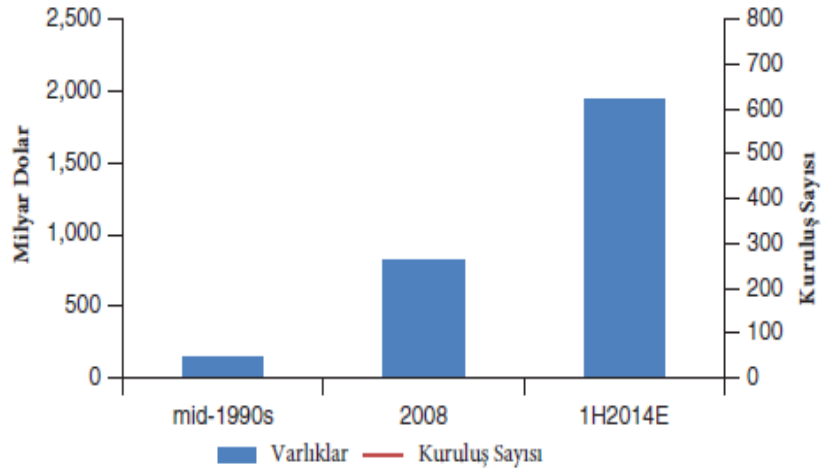
İkinci dünya savaşından sonra Müslüman ülkelerin çoğunluğunun özgürlüğe kavuşmasıyla faizin yasaklanmasına yönelik İslami ekonomi düşünceleri daha da olgunlaşmıştır. Müslüman ülkelerde parasal ve finansal yapılarının değerlendirilmesiyle ekonomi sisteminin faizsiz, kârda ve zararda paylaşma ilkelerine dayalı yaptırılmasına katılım bankaları yardımcı olmuştur. Ancak 1973 yılındaki savaşta petrol fiyatlarının artmasıyla, Basar körfezi petrol üreticileri Kuveyt, Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Irak ve İran, bu petrol fiyatlarındaki artıştan asıl yararlanan ülkeler arasındaydı. Bundan önce bile modern katılım bankalar faizsiz bankacılığı başlatmak için bazı girişimlerde bulundu. Modern katılım bankalarının tarihi 1940 yılına kadar gitmektedir, o yılın ortalarında Malezya’da faizsiz tasarruf fonları inşa edildi, 1950’lerin sonlarında Pakistan’da İslam’a aykırı olmayan finansman tekniklerini bulmaya çalışıldı, çiftçilik yapanlara faizsiz borç vererek kurulan kurum yardım etmeye çalıştı ama eğitimli bir kadro olmadığı ve gelen mevduat yeterli olmadığından kurum kapatılmak zorunda

kaldı (Wilson, 1983, s. 11). 1963'te Malezya hükümeti haca gitmek isteyenler için, Tabung Haji olarak bilinen hac fon yönetimini kurdu. Aslında Tabung Haji günümüzde hala varlığını koruyor ve binlerce insanın tasarruf etmesine yardımcı oluyor ve hatta haca gitmek isteyenler için tasarruf ederken de kâr elde etmelerini bile sağlıyor. 1963 yılında Mısır'da Dr. Ahmed Al NAJAR'ın kontrolünde yerel tasarruf bankası kuruldu, bu deneme çok popüler ve başarılı olsa da kötü yönetimi nedeniyle uzun sürmedi. Yaklaşık on yıl sonra 1972 yılında faizsiz ilkeye dayalı Nasser Sosyal Bankası kuruldu. 1975'te faaliyet gösteren İslami Kalkınma Bankası (IDB) 1973 yılındaki 11 İslam ülkenin maliye bakanları arasında alınan karara istinaden işlemlere başladı. İslami Kalkınma Bankası'nın, dünya bankasına benzer şekilde amacı Müslüman üye ülkelerde şeriat prensiplerine göre ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik etmektir (Wikipedia, Islamische Entwicklungsbank, 2018). Üye ülkelere faizsiz borç vermek, öz kaynak ve diğer biçimlerde finans sağlıyor ve ekonomik ve sosyal kalkınma için finansal yardım sağlamaktaydı. 1975 yılında Dubai İslami Bankası kuruldu. İki yıl sonra üç tane daha İslami banka kuruldu: Sudan Faisal İslami Bankası, Kuveyt'te ise Kuveyt Finans ve Mısır'da Faisal İslami Bankası kuruldu. 1990'larda ortalama olarak küresel İslami finans sektörü düşüktü. O zaman 144 kuruluşun toplam varlıkları 150 milyar dolardı. Günümüzde 700'den fazla kuruluşun varlıkları yaklaşık olarak 2 trilyon dolara kadar ulaştı, söylenebilir ki katılım bankalarının hem sayısı hem de değeri giderek artıyor (Alrifai, 2015, s. 102).

Tablo 1: Dünyada İslami Bankalar Kuruluşlarının Tarihleri

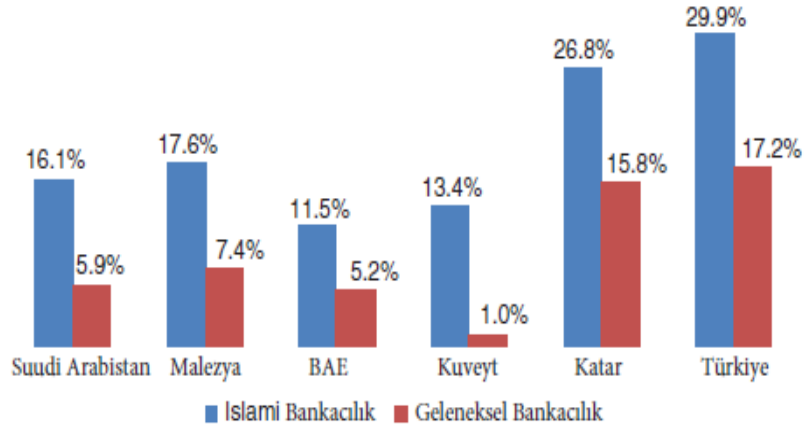
Tarih	Olay	Ülke
1940	Malezya'da faizsiz tasarruf fonları inşa edildi	Malezya
1950	İslam'a aykırı olmayan finansman tekniklerini bulmaya çalışıldı	Pakistan

1963	Haca gitmek isteyenler için Tabung Haji olarak bilinen hac fon yönetimi kuruldu	Malezya
1963	Yerel tasarruf bankası kuruldu	Mısır
1967	Ekonomistlerden oluşan bir grup katılım bankaları inşa etmek için çalışma yapmışlardır	Kuveyt
1972	Faizsiz ilkeye dayalı Nasser Sosyal Bankası kuruldu	Mısır
1975	İslami Kalkınma Bankası (IDB) İşlemlere başladı	Sudi Arabistan
1975	Dubai İslami Bankası kuruldu	Birleşik Arap Emirlikleri
1977	Sudan Faisal İslami Bankası, Kuveyt'te Kuveyt Finans ve Mısır'da Faisal İslami Bankası kuruldu	Mısır/Sudan Kuveyt
1978-şimdilik	Katılım bankalarının hem sayısı hem de değeri giderek arttırıyor	

Grafik 1: Dünyada İslami Finans Kuruluşlarının Sayı ve Varlıklarındaki Gelişme

Kaynak: Alrifai, 2015, s. 103

Grafik 2: Seçilmiş Ülkelerde 2008-2013 Yılları Arasında İslami Bankacılık

Varlıklarının Büyümesi ve Geleneksel Rakiplerinin büyümesi

Kaynak: Alrifai, 2015, s. 103

1.2. Katılım Bankalarının Tanımı

Bilindiği gibi genel olarak banka, fazla paraya sahip olanlardan parayı toplayıp, paraya ihtiyaç duyanlara transfer etmeye çalışan bir kuruluştur. Ancak klasik bankacılıkta hizmetleri faiz karşılığında sunarken, İslam'a uyumlu bir kuruluşa ihtiyaç duyulmaktadır. Katılım bankacılığı ise fon toplayıp ortaklık (muşaraka), mal ticareti, finansal kiralama ve İslam Hukukunda kabul edilen işlem yöntemleriyle fon kullandıran bir bankacılık modeli, kâr ve zarar katılma esasına dayalıdır. Katılım bankasının tanımı şöyledir, dini açısından faiz işleminden uzaklaşmak isteyen tasarruf sahiplerinin, modern bankacılık hizmetlerinden faydalanan faizsiz olarak çalışan kuruluşlarda tasarruflarını değerlendirmek istemeleri sonucu ortaya çıkan kuruluşlardır. Bir başka deyişle, tasarruf sahiplerinin faizden uzak kalmakla mevcut tasarruflarını İslami ilkelere göre ekonomiye yönlendirmelerini sağlayan katılım bankalarıdır (Güler, 2014, s. 3). Faizsiz banka olarak burada birkaç nokta arz edilmesi gerekmektedir,

- 1- Her İslami bankası faizsiz bir banka sayılır ama her faizsiz banka İslami bir banka değildir. İslami bankacılık, İslam'ın yaydığı, vurguladığı kural ve ilkeler ışığında banka işletmeciliği yapmak ve sürdürmek şeklinde tanımlanabilmektedir.

- 2- İslam prensipleri, faiz işlemlerini yasaklamaktadır. Ödünç olarak verilen paraya belli bir süre sonunda faiz eklenerek hem ana para hem de faiz geri ödenmesine İslami esaslara göre riba denilmektedir. Bu yüzden belirli bir faizle mevduat kabul eden ve ödünç para veren bir bankacılık İslami ilkelere aykırı sayılmaktadır.
- 3- Bir katılım bankası İslam prensiplere göre çalıştığında, yatırım davranışının yönlendirilmesinde aşağıdaki dört kurala titizlikle uyulmaktadır,
 - Ribaya (faiz) dayalı işlemler bulunmaz.
 - Spekülasyon kaynaklanan finansal işlemler kabul edilmez.
 - Zekât (İslami bir vergi) yerine getirilmelidir.
 - İslam Hukukunun menettiği mal ve hizmetlerin ticareti ve üretimi fonlanmaz.

1.3. Katılım Bankalarının Özellikleri

İslami Şeriat hükümlerine uyma zorunluluğu, İslami Bankacılık için özellikleri yaratıp geleneksel bankacılıktan kendini ayırmıştır. Bu özellikler şöyle sıralayabiliriz:

1.3.1.Faizin Yasaklanması

Geleneksel bankaların işlemlerinin başında gelen faiz, Şeriat kurallarına göre işlemleri gösteren katılım bankalarında yasaklanmaktadır. Faiz engellemesinin nedeni, borç verenin, borç alanın durumuna bakılmaksızın parasını faizle geri alacaktır. Sonuç olarak, borçlu adaletsizlik durumuna düşecektir. Ahlaki açıdan faize bakıldığında toplumu iki kategoriye bölerek, zenginler ve fakirler meydana gelmektedir. Böyle bir sistemde borçlu olan zenginden parayı borç olarak alınca, borçlu kâr edip etmediği halde alacaklı olana ana para üstüne faiz ödeyecek, bu yüzden paraya sahip olan daha zengin olacaktır. Credit Suisse'ye göre dünyanın servetinin yarısı, dünya nüfusunun %1'ne aittir (Frank , 2017). Söylenebilir ki faiz işlemleri ile ekonomi krizlerinin arasında olumlu bir bağ vardır.

1.3.2.Yapılan Faaliyetlerde Helal ve Haram Kuralları Göz Önünde Bulundurulması

Ticaret ve finans söz konusu olduğunda şeriatın özellikle yasaklamadığı sürece her şeye izin verir ve bu durum hem finansal yaratıcılık için hem de serbest piyasaların çalışması

için kapıyı açık bıraktı. Ayrıca şeriat temelleriyle çelişkili yasaklandığı faaliyetler de vardır (Alrifai, 2015, s. 117-118):

- Kumar ve kumara benzeyen, yani her türlü şans oyunu, piyango ve spekülasyonu içeren işlemler.
- Alkol, alkol ürünlerinin üretimi ve ticareti yasaklanmaktadır.
- Domuz eti, domuz eti ve domuz yağı yasaklanmaktadır.
- Geleneksel finans ve sigorta, faize dayanan geleneksel finans ve sigorta.
- Silah, savunma amaçlı olarak yasak değildir, ancak kâr etmek için yasaktır.
- Tütün, Müslüman alimlerinin arasında konsensüs vardır.
- Çevreye zara veren faaliyetler.
- Eğlence veren faaliyetleri, alkol, kumar veya domuz dahil olmadıkça bu faaliyet yasak değildir.

Katılım bankaları yeni bir proje ya da yatırım yapmak isterse şeriata yönelik uyumlu olmayan faaliyetlerden uzak durması gerekmektedir.

1.3.3. Katılım Bankalarının Sosyal Kalkınmayı Ekonomik Kalkınmaya Paralel Hale Getirmeye Çalışması

Katılım bankaları sadece kâr etmeye çalışmazlar, aynı zamanda ekonomik kalkınma ve sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesiyle, toplumun refahını üstün düzeye ulaştırmaya çalışmaktadır. Sosyal kalkınma faizsiz kredi ve zekât yardımıyla gerçekleştirilebilmektedir. Ekonomik kalkınma ise gerçek projelerde yatırım yapmasıyla gerçekleştirilebilmektedir.

1.3.4. Katılım Bankaları, Enflasyon Oranlarının Artış Nedeni Olmaz

Bilindiği gibi enflasyon, piyasada para miktarı ile mal ve hizmet miktarının arasındaki dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Katılım bankalarının şeriat kurallarına uyumlu yatırım yaptığı sürece enflasyon olmuyor, çünkü yatırım yeni bir mal veya hizmet üretime dayalıdır.

1.3.5. Zekât Sisteminin Canlandırılması

Katılım bankaları zekât için ayrı bir fon ayarlayarak topladığı zekât ile sosyal ve ekonomi kalkınma gerçekleştirebilir.

1.3.6. katılım bankaları İslami ülkelerin arasında ticaret için bir köprüdür

Katılım bankaları arasında yapılan uluslararası ticaret vasıtasıyla piyasalar daha aktif hale gelecektir.

1.3.7. Kâr ve Zarar Paylaşımı

Katılım bankalarının işleyişinde temel ilke kâr ve zararın paylaşılmasına dayanmaktadır. Banka ile mudinin ilişkisi mudaraba (ortaklık) akdine göre yapılmaktadır. Banka mudiden aldığı parayı yeni projede ya da başkasına ait projede yatırım yapmakla kazandığı kâr taraflarla paylaşmaktadır.

1.4. Katılım Bankalarının Amaçları

Katılım bankaları amaçlarını ve talimatlarını İslam Hukukundan edinmektedirler, bu yüzden sadece kâr amaçlamazlar, aynı zamanda mevcut kaynakların daha iyi kullanılması ve toplumun üretken kapasitesinin artırılması yoluyla ekonomik ve sosyal kalkınmada kilit rol oynarlar. Bu nedenle katılım bankalarının amaçları şöyle sıralayabilir:

- 1- Faiz işlemlerinin yerine para yatırmaya meşru alternatif bir yol bularak bireyler ve kurumlar için zorlukların ortadan kaldırılmasıdır.
- 2- İktisadi sistemin İslam Hukuku ile uyumlu temellere dayanarak yeniden inşa edilmesi, bankacılık sisteminin faiz işlemlerinden arındırılması ve İslâm'da paranın ekonomik ve sosyal rolünün harekete geçirilmesidir.
- 3- Faizsiz kredi ve zekât fonlarının yönetimi yoluyla topluluğun çıkarlarına ve gereksinimlerine dikkat etmek, toplumun büyümesine ve istikrarına yardımcı olacak gerekli faaliyetlerin finanse edilmesidir.

- 4- Katılım bankası müşterilerinin adına çeşitli projelere katılır. Böylece nakit üretimi ve devalüasyonu arttırmayacak şekilde emtia üretimine yatırımı yönlendirmesi ve odaklanmasıdır.
- 5- İslam Hukuku ve modern değişikliklerle uyumlu Murabaha, Muşaraka ve Mudaraba gibi yeni finansman biçimlerinin geliştirilmesidir.
- 6- Sosyal hizmetleri tatbik ederek sosyal dayanışmanın canlandırılması, hibe ve bağışlar gibi, toplumun refah derecesi daha yüksek olacaktır.
- 7- İslam ekonomisi konularında bireylere, organlara ve hükümetlere danışmanlık yapmaktır.
- 8- Hem İşsizliği ve yoksulluğu ortadan kaldırmak hem de tekel ve sömürü ile mücadele etmektir.
- 9- Toplumun gelişme süreçlerini canlandırmak ve ekonomisine destek vermektir.

1.5.Katılım Bankaları ile Geleneksel Bankaların Arasında Temel Farklar

Katılım bankalarının ve geleneksel bankaların temel fonksiyonu mudiden para toplamak, toplanan parayla farklı yerlerde yatırım yaparak kâr etmektir. Ancak katılım bankalarında ve geleneksel bankalarda çalışma yönetiminin ana prensibinden ötürü, ikisinin arasında birkaç fark meydana gelir.

Tablo 2: İslami veya Katılım Bankaları ile Geleneksel Bankaların Arasındaki Farklar

Karşılaştırılacak unsur	Katılım bankaları	Geleneksel bankalar
Doğuş	Bankacılık sektöründeki faiz işlemleri ve şariat kurallarına aykırı faaliyetler arındırılmaktan kaynaklıdır.	Parasal ticareti ve servet biriktirilmesinden kaynaklanan bir eğilimdir.
Ana düşünce	Mali bir kurum “Nimet külfet karşılığıdır” ve “Külfet nimete ve nimet	Para piyasalarının yapısında bir parçadır. Mudilerden toplanan

	külfete göredir” kaidelere dayanarak, para kabul eder ve bu parayla şeriat kurallarına göre yatırım yapar.	paralar, kredi verme, iskontolu satılan değerli evrak ve benzeri işlemlerde kullanılmaktadır.
Ana fonksiyonu	Kâr-Zarar ortaklığına dayanmaktadır. Ortak olarak mevduat alır ve bu mevduat çeşitli projelerde yatırım yaptığında elde edilen kârı mevduat sahipleriyle paylaşır.	Faize dayanan mevduat almak ve kredi vermek.
Genel amacı	Ekonomi açısından, şeriat kurallarıyla uyumlu işlemlerin uygulamasıyla öz kaynakların maksimize etmesidir. Mevduatları cezbetmek için şeriat kurallarına uygun yeni finansal edatları geliştirmesidir. Sosyal açıdan, bankacılık sektöründeki faiz işlemlerini arındırmak ve sosyal kalkınmaya ulaşmaktır.	Borçlardan alınan faiz oranı mevduata verilen faiz oranını ile arasındaki fark bankanın kârıdır. Banka risk ile kârlılığını denge haline getirmeye çalışarak bankanın elde ettiği kâr vasıtasıyla öz kaynakların maksimize etmeye amaçlamaktadır.

İktisadi sistem	İslam hukukuna dayanan İslami iktisadi sistemini esas alarak faaliyet göstermektedir.	Kapitalist iktisadi sistemini esas alarak faaliyet göstermektedir.
Kurallar	Şeriatın ışığında varlıklar ve borçların en kârlı şekilde yönetmesidir.	Faiz sisteminde varlıkları ve borçları en kârlı şekilde yönetmesidir.
Uyumluluk	İslam Hukukuyla uyumluluk göstermesidir.	Uluslararası bankaların yasalarıyla uyumluluk göstermesidir.
Müşteriyle ilişki biçimi	Ortaklık şeklinde	Faizli kredi şeklinde
Finansal faaliyetleri	Banka ile mudi ilişkisi ve banka ile borçlu ilişkisi, ortaklık ilişkisidir. Alternatif fırsat maliyeti yansıtan yatırım fiyatı, kâra göre belirtilir.	Banka ile mudi ilişkisi ve banka ile borç alanın ilişkisi borçlu ve alacaklı ilişkisidir. Alternatif fırsat maliyeti yansıtan borç fiyatı, faize göre belirtilir.
Finansal enstrüman	Kullanılan finansal enstrüman şeriat kurallarına uygun olması gerekmektedir. Katılım bankaları, klasik bankalara göre dezavantajlı olabilirler, çünkü bazı kesin geliri sağlayan enstrümanlardan yararlanamazlar. Örneğin devlet tahvili.	Geleneksel bankalara göre bu enstrümanları kullanmak için hiçbir kısıtlama yoktur. Örneğin repo, devlet tahvili vb. Bunlar faiz işlemlerine dayalıdır.

Paranın fonksiyonları	Bu sistemde para bir araçtır. Bu yüzden katılım bankaları kaynakları topladığında hesap sahipleriyle kâr-zarar ortaklığı, kaynak kullandığında kiralama, vadeli satış, kâr-zarar ortaklığına dayanan işlemler yapmaktadır. Böylece para bir ürün değil bir araç haline gelir. Çeşitli bankacılık hizmetleri ile mal ticareti yapılmalıdır.	Bu sistemde para bir mal gibidir, çünkü para belirli bir bedel karşılığında alınıp satılır. Böylece bankacılık hizmetlerinin yanı sıra para ticareti de yapılmaktadır.
Enflasyon dönemi	Enflasyon mal arzı ve talebi arasındaki dengesizlikten ortaya gelir. Katılım bankaları parayı bir ürün olarak saymadığı için ve toplanan fonların reel ekonomide kullandığı için malda dengesizlik olamaz yine de enflasyon olmaz.	Klasik bankalar, parayı bir ürün saydığı için, çoğu zaman para, malın yerine geçince yeni bir mal ya da hizmet ortaya gelmez ve böylece mallar arzı ve talebi arasında dengesizlik olur. Yani enflasyon olur.
Kazanç	Banka fon sahibiyle ortak olduğundan, kazanç kâr	Banka ile fon sahibinin arasında borçlu-alacaklı ilişkisi olduğundan, kazanç

	şeklinde aralarında dağıtılır.	faiz şeklinde olur. Banka borçludan alır ve mevduat sahibine verir.
Risk	Katılım bankası ile fon sahipleri arasında yatırım ortaklığı söz konusu olduğundan, ikisi de riske maruz kalmaktadır.	Mevduat, kredi şeklinde olduğu için mudi açısından herhangi bir risk yoktur. Burada riski üstelenen sadece bankadır. Yeniden karz, kredi şeklinde de olduğu için, kredi riski en aza indirgenmekle birlikte banka açısından işletme rizikosu yok, çünkü borçlu anaparayı faiz ile geri verecektir.
Zekât	Zekât ve faizsiz kredi aracılığıyla sosyal kalkınmaya katkı sağlar.	Zekât toplamaz, sosyal kalkınmaya katkı sağlamaz.
İskontolu edilen senetler ve senetlerin tahsili	Bulunmaz çünkü faiz yok.	Bulunur çünkü faize dayanır.
Başka bankalarla ilişkisi	Bankalar arasında işler ortaklığa dayalıdır. Bazen işler yardım şeklinde olabilir.	Bankalar arasında tüm işler faize dayalıdır.
Merkez bankasıyla ilişkisi	Faizsiz mevduat, kredi faizli olduğu için alamaz.	Faizli mevduat ve kredi.

Şeffaflık ve açıklaması	Uluslararası İslami standartlara göre raporlar hazırlar.	Uluslararası standartlara göre raporlar hazırlar.
-------------------------	--	---

1.6. Geleneksel Bankalarda Fon Kaynakları ve Kullanımları

Ekonomideki fon arzı genellikle kurumsal yatırımcıların farklı amaçlarla biriktirdikleri fonlardan ve hanehalkının tasarruflarından kaynaklanmaktadır. Bankalar talip olarak kâr etmek için, bu fonları cezbedip toplamaya çalışarak farklı yatırımlarda kullanmaktadır. Geleneksel bankalarda mevduat temel fon kaynağı olduğunu varsayarak, geleneksel bankalarda yeni bir projeyi fonlamak için ya da müşterinin ihtiyaçlarını sağlamak için, verilen krediler temel fon kullanımı sayılır. İlave olarak geleneksel bankalar tarafından tahsil edilen gelirler fon kaynaklarından bir kaynak sayılır ve bu gelirler birçok alanlarda kullanılınca fon kullanımlarından bir parçadır (Bağcı, 2013, s. 28).

1.6.1 Geleneksel Bankalarda Fon Kaynakları

Geleneksel bankaların fon kaynakları ikiye ayrılır, yabancı kaynaklar ve Özkaynaklar. Özkaynaklar bankanın kendi yapısından iken yabancı kaynaklar ise banka dışından borç almakla sağlanmaktadır. Bankalar fon kaynaklarının neredeyse tamamını yabancı kaynaklardan sağlarlar (Bağcı, 2013, s. 28).

1.6.1.1. Özkaynaklar

Banka sahipleri ve hissedarları tarafından sermaye olarak verilen değerler ve fonlara ek olarak bankanın faaliyetlerinden ortaya çıkan ve dağıtılmayan ya da hissedarlar tarafından henüz çekilmeyen kârlar bu gruba dahil edilmiştir. İster zorunlu yedekler ister serbest yedekler de özkaynaklar olarak gösterilmektedir. Bankacılık kanuna göre özkaynaklar ikiye ayrılır, bunlar ana sermaye ve katkı sermayesidir. Ana sermaye içinde sermaye, yedek akçeler ve dağıtılmamış kâr, katkı sermayenin içinde ise varlıklar değerindeki

düşüş veya hisse senetleri fiyatındaki düşüşü karşılamak için ayrılan karşılıklardır (Bağcı, 2013, s. 28).

1.6.1.1.1. Sermaye

Bankadaki taahhüt edilmiş ödenmiş ve ödenmemiş sermayelerin toplamına sermaye denilmektedir. Geleneksel bankaların sermayesi toplam yükümlülüklerin sadece küçük bir yüzdesini oluşturur ancak banka müşterilerinin fonlarını muhafaza altına almak, bankacılık sisteminin sağlam haline getirmek ve krizleri önlemek için sermaye önemli bir rol oynamaktadır. İlave olarak sermaye bankanın likiditesinin koruyucusu sayılır. Yani likidite, bankanın finansal sağlamlığının ve diğer finansal kurumların bankaya olan güveninin bir işaretidir.

1.6.1.1.2. Yedek Akçe

Vergi ödendikten sonra bankada kalan meblağ, başka bir ifadeyle hissedarların özvarlığındaki artışı aralarında tam olarak dağıtılmayarak bankanın bünyesinde belli bir oranda bırakılmasıyla, tutulan paraya “Yedek Akçe” denilir. Yedek akçe, bankanın gelişimini ve devamını sağlamak açısından ileride meydana gelebilecek herhangi bir zararı karşılamak, hissedarlara uygun ve istikrarlı bir biçimde kâr dağıtımını garanti etmek, bankanın negatiflik yaşadığı zamanlarda sermaye desteği olarak görevlendirilmek veya belirlenmiş amaçların gerçekleştirilmesi için dönem kârından ayrılıp bankada bulundurulur. Yedeklerin konsepti, bankalarda tahakkuk edilen kârın bütün olarak hissedarlara dağıtılmayıp bir kısmının risklerin karşısında himaye maksatlı ve olağanüstü hallerde kullanılması temeline dayanır (Bozkurt, 2013). Yedek akçeler üçe ayrılmıştır, kanunî yedek akçeler, ihtiyari yedek akçeler, fevkâlade yedek akçeler (Bağcı, 2013, s. 28).

A- Kanunî yedek akçeler: Yasa açısından ayrılması zorunlu ve gerekli tutulan yedek akçelerdir. Kanunî yedek akçeler, adi yedek akçe olarak da adlandırılmaktadır. Kanunî yedek akçelere ilişkin hükümler zorunludur, ana sözleşme veya kararla

kaldırılmaz veya sınırlandırılmaz. Ancak yasada gösterilmiş şekilde ve yerlerde harcanabilirler ve çözülebilirler (Türk Ticaret Kanunu, 2010).

B- İhtiyarî yedek akçeler: isteğe bağlı yedek akçelerde banka esas sözleşmesi ile ayrılması kararlaştırılmış bulunan yedek akçelerdir ve “Akdi yedek akçe” olarak da isimlendirilmektedir (TTK Madde 467, 2010).

C- Olağanüstü yedek akçeler: bankanın esas sözleşmesinde hüküm bulunmasa dahi, genel kurul kararı ile ayrılan yedek akçelerdir. Bankanın sürekli gelişmesi ve istikrarlı kâr dağıtımını sağlamak gibi amaçlarla, olağanüstü yedek akçe ayrılmasına karar verebilir ve bu yedek akçeleri serbest bir şekilde tasarruf da edebilir. Fevkalâde yedek akçeler de denilmektedir (TTK Madde 458, 2010).

1.6.1.1.3. Dağıtılmamış Kârlar

Banka kârının tamamı ya da bir kısmı dağıtılmayınca, buna dağıtılmamış kâr denilir. Dağıtılmamış kâr farklı amaçla tutulup banka sermayesinin artırılması, yedek akçelere desteklenmesi, zararların karşılanması veya hissedarların aralarında dağıtılması için kullanılabilir (Garda, s. 9). Yine de banka işlerinin sürekli gelişmesini sağlamak veya kâr dağıtımında istikrar gerçekleştirmek gibi nedenlerle kârın bir kısmı ayrılıp tutulmaktadır.

1.6.1.1.4. Karşılıklar

Duran varlıkların ve dönen varlıkların değerlendirilmesinden doğan değerdeki düşüşü karşılayana karşılıklar denilir. Bağcı “*Genel kredi karşılığı tutan, banka sabit kıymetler yeniden değerlendirme fonu kıymetleri için hesaplanan yeniden değerlendirme tutan, iştirakler ve bağlı ortaklıklar ile sermayelerine katılınan diğer ortaklıklar sabit kıymet yeniden değerlendirme karşılığı, alınan sermaye benzeri krediler, menkul değerler değer artış fonu ile muhtemel riskler için ayrılan serbest karşılıklar kalemlerinden oluştuğunu*” (Bağcı, 2013, s. 28-29).

1.6.1.2. Yabancı Kaynaklar

Yabancı kaynaklar, ortaklardan gelmeyen fonlardır, bu fonlar ticari bankalar için oldukça önemli ve etkilidir, çünkü ticari bankaların fon kaynaklarının neredeyse tamamı yabancı kaynaklardan sağlanır. Ticari bankaların yabancı fon temin etmek için uyguladıkları işlemlere angajman denir. Yabancı fon kaynakları dört şekilden oluşmaktadır (Erdem, Para Banka ve Finansal Sistem (Cilt 2), 2008, s. 274).

- 1- Mevduat
- 2- Tahvil ve bono ihracı
- 3- Para ve sermaye piyasalarından sağlanan diğer fonlar
- 4- Bankalararası döviz piyasası.

1.6.1.2.1. Mevduat

Ticari bankalar için temel bir kaynak sayılır ve yabancı kaynaklarda çok önemli bir unsurdur. Sahiplerine ait bankanın zimmetinde bir borçtur, tabi ki banka onu farklı yatırımlarda kullanabilir. Mevduat birçok sınıflandırmaya girer, mevduat sahibi ve vade yapısı açısından en önemli mevduattan bahsedilecektir. (Erdem, Para Banka ve Finansal Sistem (Cilt 2), 2008, s. 274).

1.6.1.2.1.1. Vadesine Göre Mevduat Türleri

Bu tasnifte mevduatlar, mudi mevduatını geri istemesine göre sınıflandırılmaktadır. Burada mevduat şöyle sınıflandırılabilir

- Vadesiz mevduat,
- Vadeli mevduat,
- İhbarlı mevduat,
- Birikimli mevduat

1.6.1.2.1.1.1. Vadesiz Mevduat

İzinsiz istenildiği zaman kısmen veya tamamen çekilebilen, hesabın kapatılmasında veya yılsonunda azcık bir miktarda muhtemel faiz işletilen mevduattır (Karapınar, 2013, s. 39).

Bu türün maliyetinin düşük olduğundan banka için çok önemlidir. Ancak vadesiz mevduat söz konusu olduğunda bankanın paradan yararlanma imkanları kısıtlıdır, çünkü müşteri istediği zaman onu geri alabilmektedir. Bu mevduata aynı zamanda cari hesap da söylenebilir.

1.6.1.2.1.1.2.Vadeli Mevduat

Bankanın müşterilerine sunduğu vadeli mevduat yatırılan paraların hiç dokunulmaması koşusuyla belirli bir süre bankaya bırakılmasıyla müşterinin faiz almasına hak üreten bir mevduattır (Karapınar, 2013, s. 39). Faiz oranı süreye göre tatbik edilir, süre ile faiz oranının arasında olumlu bir ilişki vardır, yani süre uzadıkça faiz oranı artar. Bu türde vadesiz mevduat gibi olmadığı için müşteri vadesi gelmeden çekerse söz konusu faiz ödenmez. Ayrıca vadesi belirli olduğu için riski daha azdır (Öztürk, 2014, s. 10-11).

1.6.1.2.1.1.3.İhbarlı Mevduat

İhbarlı mevduatta para çekmeden önce bankaya bildirimde bulunma zorunluluğa olan bir mevduat türüdür. Bu tür mevduat vadesiz mevduat gibi değildir (Kaya, 2001, s. 210). Mevduat sahibinin ancak 7 gün önceden bankaya ihbarda bulunması gerekmektedir. Mudi ihbarda bulunmadan mevduatını geri almak isterse, banka parayı mudiye ödemekten kaçınabilir. Bu türde banka likiditeden kaynaklanan riski ihbar süresinde önleyebilir (Vurucu & Arı, 2014, s. 295).

1.6.1.2.1.1.4.Birikimli Mevduat

Bu mevduatlara göre aylık veya 3 aylık hesaba ek para yatırılabilir ve bu mevduatın vadesi en az 5 yıl olması gerekmektedir (Şendoğdu , 2005, s. 25). Vadesi uzun olduğu için bankanın kârlılığının artmasına olumlu katkı sağlayacaktır.

1.6.1.2.1.2. Mevduat Sahiplerine Göre Mevduat Türleri

Bu tasnifte mudinin tipine göre mevduat ayrılmaktadır. Mudinin gerçek veya tüzel kişi olduğuna göre mevduat şöyle sıralanabilir,

- Tasarruf mevduatı,

- Resmi kuruluşlar mevduatı,
- Ticari kuruluşlar mevduatı,
- Bankalararası mevduat,
- Diğer kuruluşlar mevduatı.

1.6.1.2.1.2.1. Tasarruf Mevduatı

Ticari ve resmi mevduat türleri hariç, ferdin gelecekteki durumlardan bir garanti almak amacıyla daha çok bankalarda ve genelde vadesiz hesaplarda tuttuğu mevduat türüdür (Güney, 2009, s. 74). Tasarruf mevduatı genel olarak küçük tutarların birleşilmesinden oluşmaktadır. Bu nedenle bankalara çok önemli bir kaynaktır (Tunay, 2005, s. 258).

1.6.1.2.1.2.2. Resmi Kuruluşlar Mevduatı

Devletin, hizmetlerinin ödemesi ve tahsilatı işlemlerinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesi için bankada açtırmış olduğu mevduatlardır. Bu mevduatlar adli kurumlar, yerel yönetimler gibi kamu kuruluşlarına aittir (Kamu Haznedarlığı Genel Tebliği, 2016).

1.6.1.2.1.2.3. Ticari Kuruluşlar Mevduatı

Bulundukları ticaretle uğraşan firmaların, derneklerin, ticari işlerle uğraşanların, kooperatiflerin ve birliklerin kuruluş amaçlarını ve işlerini tahak ettirmek amacıyla bankalara yatırılan mevduat şeklidir. (Egitimikursu, 2017).

1.6.1.2.1.2.4. Bankalararası Mevduat

Merkez bankası dahil bankaların kendi aralarında oluşturdukları mevduattır. Bankalararası mevduat işlemlerinde fonlara ihtiyacı duyulan banka fonlar fazlası sahip olan bankadan tanımlanan ve uygulanan faiz üzerinden borçlanır. Geleneksel bankalar işlemlerinden kaynaklanan günlük pozisyon yönetmeden dolayı birbirlerine frekans tatbik etmektelerdir. Bankalar arasında oluşturulan mevduat hesapları sayesinde ihtiyaçları tatmin edilir (Karapınar, 2013, s. 42).

1.6.1.2.1.2.5. Diğer Kuruluşlar Mevduatı

Yukarıdaki bahsedilenlerin dışında kalanlar mevduat hesaplarıdır. Birlikler, sosyal güvenlik kurumları, dernekler, vakıflar vb.

1.6.1.2.2. Tahvil ve Bono İhracı

Tahvil ve bono ticari bankalarda yabancı kaynakların mühim bir kaynağıdır. Kaynak bulmak amacıyla bankaların çıkardıkları nominal kıymetler eşit, aynı ibare (Sevil, Başar, & Çoskun, Finansal Yönetim-II, 2013, s. 18) ve bir yıldan uzun olursa tahvil denilir, bir seneye kadar olana ise bono denilmektedir. İster tahviller ister bono vadesi geldiğinde borçlu olan bankanın borçlarını (ana para artı faiz) ödemesi temeline dayanır. Tahvilde beş çeşit bulunur:

- Borçlar çerçevesinde olan tahviller,
- Hisse senedine dönüştürülebilir tahvil,
- Değiştirilebilir tahvil,
- Eurobond,
- İpotek ve varlık teminatlı tahviller.

1.6.1.2.2.1. Borçlar Çerçevesinde Olan Tahviller

İster sabit faizli tahviller ister değişken faizli tahviller vadesinin sonuna kadar elde tutulduğu halde faiz getirisi sağlamaktadır. Sabit faizli tahvillerin getirisi, vade başlangıcında bilinmektedir. Değişken faizli tahvillerin getirisinin oranı ise, vadesi başlangıcı ile vadesi sonu arasındaki dönemde faiz oranlarına göre belirlenmektedir. Ek bir teminata bağlanmayan tahvil borçlanma aracında geri ödeme bulunursa bu ödeme tahvil vadesine göre en erken ihraçtan beş yıl sonra olmalıdır (Çelik, 2018, s. 14).

1.6.1.2.2.2.Hisse Senediyle Dönüştürülebilir Tahvil

Hisse senedine dönüştürülebilir tahviller, yatırımcılara sahip oldukları tahvilleri daha önce belirtili bir fiyat ve koşullara nazaran hisse senedine değiştirme hakkı veren tahvillerdir. Yalnız, tahviller muayyen bir dönüşüm oranı ile hisse senedine çevrilebilir.

Bu finansman aracı, bankanın kullandığı uzun vadeli tahvillerin hisse senedine dönüştürülme olasılığı ile harekete geçmektedir. Böylelikle tahvil borçlanma aracı, özkaynağa dayalı uzun vadeli borçlanma türlerinden biridir (Akgüç, 1987, s. 655-657).

1.6.1.2.2.3. Değıştirilebilir Tahvil

Bu tür tahviller hisse senedine dönüştürülebilir tahviller gibi, organize piyasalarda işlem gören banka ortaklarına ait paylarına çevrilebilir (Vurucu & Arı, 2014, s. 305).

1.6.1.2.2.4.Eurobond

Bankaların fon sağlamak için, kendi ülkeleri dışında uluslararası piyasalarda ulusal para birimi dışındaki bir para birimi üzerinden satışa sundukları, genellikle uzun vadeli borçlanma aracıdır. Bu tür tahviller fon sağlamak söz konusu olduğunda yerli bir bölge içinde sınırlanamayacaktır (Ross, Westerfield, & Jordan, 2002, p. 750).

1.6.1.2.2.5. İpotek ve Varlık Teminatlđ Tahviller

Bu tür tahviller garanti olarak bir varlığa dayalı uzun vadeli borçlanma aracıdır. Böylece tahvillerin satışını kolaylaştırma ve artırma amaçlanır (Akgüç, 1987, s. 649).

Bono ihracı: Bono kısa vadeli borçlanma aracıdır. Tahvilden en önemli farkı bono vadesi 60 gün ile 360 günün arasındadır. Tahvil gibi sabit veya değışken faiz oranıyla sunulmaktadır.

1.6.1.2.3. Para ve Sermaye Piyasalarından Sağlanan Diğer Fonlar

Finansal piyasa, menkul kıymetlerin vade süresine bağı sermaye piyasası ve para piyasasına ayrılmıştır. Sermaye piyasaları vadesi 1 yıldan uzun iken para piyasaları ise vadesi 1 yıl piyasalardır. Para piyasalarında kısa vadeli borçlanma araçları ve nakit fonları arz edilmektedir. Sermaye piyasalarında uzun vadeli finansman araçlarının el değıştirdiğı piyasalardır (Özdemir, 1997, s. 402-408). Bankalar mevduat dışı fon sağlamak için bu piyasalarda mevcut olan finansman araçlarını kullanmaktadır. Bu piyasalar bankaların likiditesinin yönetimine yardımcı olmaktadır. Bu kısımda para ve sermaye piyasaları

içinde merkez bankasından, borsadan, ikincil piyasadan ve takas bankasından sağlanan fonlara ayrılmıştır, ancak ikinci bölümde detaylı bir şekilde bahsedilecektir.

1.6.1.2.4. Bankalararası Döviz Piyasası

Banka bazı varlıkları ve yükümlülükleri döviz üzerinden almaktadır. Bu nedenle banka işlemini idame ettirmek için, sürekli döviz ihtiyacı duymaktadır. Aracı olarak önemli bir rol oynayan bankalararası döviz piyasası, bankaların yabancı para birimlerinden ihtiyaçlarını karşılamak için meydana gelmiştir. Bu piyasalarda bankalar döviz arzına bağlayan araçlarla (Bloomberg ve Reuters gibi) irtibat kurmaktadır. Türkiye’de TCMB bu piyasalarda anormal bir yükseklik görürse acele ve ciddi bir şekilde araya girmektedir. Son günlerde, döviz işlemleri spot piyasalarda gerçekleşebilir ve türev araçlarının kullanılmasıyla da gerçekleşebilir (Vurucu & Arı, 2014, s. 323-324).

1.6.2. Geleneksel Bankalarda Fon Kullanımı

Temin edilen fonların hangi alanlarda kullanılacağı fonları elde ettikten sonra belirlenir ve belirli bir alanda kullanılan fona plasman denilir. Bankaların topladığı fonları borçlulara borç olarak vermesiyle âtil birikimler olarak değerlendirildiği için ekonomiyi canlandırır. Bankalar fonları elde etmek için belirli bir maliyete katlanır bu yüzden fonlara gelirden belirli bir miktar ekleyip fonlarını kullanır (Bağcı, 2013, s. 30). Likidite seviyesine göre ticari bankaların fon kullanımı üç gruba ayrılabilir,

- A. Nakit şeklinde hazır fonlar: bu grup sarf nakidi temsil eder, bankanın nakit halinde mevcut olan fonları kullandığı halde kâr etmeyecektir. Bu sayda banka çok miktarda nakit durdurulması gerekmektedir. Ancak kanun, bankalara mevduatın toplamından kullanılmaksızın belirli bir oranda kesinti yapmasını mecbur bırakmaktadır. Nakit halinde hazır fonları üç şekilde olabilir,
1. Merkez bankasına konulan zorunlu karşılıklar: Bankaların topladıkları mevduatlar karşılığında, merkez bankası tarafından belirlenen oranın üzerinden mahsup edilen ve para politikası aracı olarak kullanılan zorunlu karşılıklar, merkez bankasında tutulmaktadır (Haber türk, 2018).

2. Bankadaki ve ATM'de para-para çekmeye yönelik karşılaşılan bankada ve ATM'de kalan paradır.
3. Tahsilat işlemlerinde olan değerli evrakları-başka bankalardan tahsil edilecek çekler gibi kesinlikle tahsil edilecek ancak âtıl bir fon sayılır.

B. Yüksek kaliteli likit varlıklar: Kısa vadede finansal yükümlülükleri yerine getirmek için bir bankanın likit varlıkları kolayca nakit haline getirilebilir. Yüksek kaliteli likit varlıklar yüksek dereceli sıvı menkul kıymetler, fiyatlarını etkilemeksizin hızlı ve kolay bir şekilde satın alınabilir ve satılabilir. Çift amaçlı bir varlıklar, hem likiditeye sahip hem de yüksek bir kâra sahip olan varlıklardır, ikinci derecede likidite de denilebilir. Bu grupta en meşhur varlıklar şöyle sıralanabilir:

1. Hazine bonoları ve devlet tahvilleridir: Devlet tarafından bütçe açıklarını finanse etmek için ihraç edilen borçlanma senetlerine devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) denir. Devlet borçlanma senetleri arasında iki tür vardır, vadesi 1 yıldan az olanlara hazine bonusu, vadesi 1 yıldan fazla olanlara ise devlet tahvili denir. Hazine bonoları ve devlet tahvilleri risksiz ve güvenli yatırım aracıdır. Onları ikinci el piyasada satarak kolaylıkla paraya çevrilebilir, ancak fiyat riskine maruz kalmaktadır.
2. Tekrardan iskonto edilen senetler: banka yatırımlarından önemli bir yatırım aracıdır. Bu yatırım aracının ana fikri senet vadesi dolmadan önce, sahibi bankaya teslim ederek banka senet sahibine değerini eksik verecektir. Senet değeri artı faiz ile indirimli fiyat arasındaki fark banka komisyonu temsil eder. Ondan sonra banka senet vadesi dolana kadar bekleyerek komisyon gerçekleştirecektir, ancak banka paraya ihtiyaç duyarsa senedi merkez bankasında yeniden iskonto edebilir.
3. Menkul kıymetler: bankaların fon kullanımında başka yöntem ise menkul kıymetler satın almaktır. Bu yöntem bankalar için önemli bir gelir kaynağıdır, bundan dolayı bankalar menkul kıymetler satın almaktadır (Pınar & Erdal, 2008, s. 182-183). Kıymetli olan evraklar iki gruba ayrılır , borsada işlem gören ve borsada işlem görmeyen kıymetli evraklar. Kıymetli evraklardan kâr etmek için iki ihtimal vardır, ya vadesine kadar beklenmesiyle hem ana para hem de faiz kazanılır, ya da ikinci

piyasada alış fiyatından daha fazla satılabilir. Hazine tahvilleri ve hazine bonolarından likidite açısından daha az, özellikle kriz dönemlerdedir.

4. Hisse senetleri: gelir sağlamak amacıyla şirketlerden satın alınan hisse senetleridir. Hisse senetleri uzun vadeli bir yatırım aracı olmasına rağmen banka istediği zaman borsada satabilmektedir.

C. Krediler: Bankaların fon fazlası olanlardan, fon ihtiyacı olanlara devretmesiyle köprü görevi yapmaktadır. Banka vazifesini yapabilmesi için en önemli enstrümanlarından biri kredidir. “Kredi” kelimesi Latince ‘de “credere”, bu kelime “güven” anlamına gelmektedir. Bankaların elde ettikleri kârlarının büyük kısmı kredi vermekten gelmektedir. Krediler vadesi gelmeden önce bankaya para geri dönmediğinden diğer varlıklara göre likiditesi daha azdır. Başka açıdan ise kredilerin riski diğer varlıklara kıyasla daha yüksektir (Pınar & Erdal, 2008, s. 182).

D. Diğer varlıklar: Banka görevini yerine getirmesi için kullandığı varlıklardır. Bankaya ait olan gayrimenkul, araba, makine, ekipman, bilgisayar, mobilya ve benzer varlıklar kalemi altında kalan varlıklar.

1.7.Katılım Bankalarında Fon Kaynakları ve Kullanımları

Katılım bankalarının ekonomide katkı sağlamasıyla mühim bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Bankaların, fon fazlası olanlardan fon açığı sıkıntısıyla karşılaşanlara fonları transfer etmelerinden kaynaklanan bağlayıcı rolü hem geleneksel bankalarda hem de katılım bankalarında bulunmaktadır. Lakin İslam Hukukuna ilişkin katılım bankalarında uygulanan işlemler, faiz esaslı geleneksel bankalarda görülen işlemlerden farklı olduğundan katılım bankasının fon kaynakları ve fon kullanımları muhtelifdir.

1.7.1. Katılım Bankalarında Fon Kaynakları

Diğer bankalarda olduğu gibi, katılım bankalarındaki fon kaynakları özkaynaklar ve yabancı kaynaklardan ibarettir.

1.7.1.1. Özkaynaklar

Özkaynaklarda da sermaye, yedek akçeler, dağıtılmamış kârlar ve karşılıklar bulunur. Fakat geleneksel bankalarda pay olarak birkaç çeşit varken katılım bankalarının sermayesini sadece ve sadece adi hisselerden oluşturmaktadır. Adi hisseler İslam Hukukuna aykırı olmayıp ve kârda eşitliği gösteren bir hisse iken, imtiyazlı hisselerde dağıtılan kâr kesin olur ve zarara katılmazlar. Bunun için İslam Hukuku açısından katılım bankalarında adi hisseleri olmayan hisseler yasaktır. Bu bağlamda İslam Hukukun, katılım bankasının sermayesinin faaliyet başlangıcında bulunmasını ve borç şeklinde olmamasını gerektirmektedir. Dağıtılmamış kârdan oluşturulan yedek akçeler ve mevduattan oluşturulan yedek akçeler de mali yapısına destek vermek amacıyla geleneksel bankalara benzer olarak ayrılmaktadır. Ek olarak karşılıklar da diğer muhtemel risklere karşılanması için ayrılan fonlardır.

1.1.7.2. Katılım Bankalarında Yabancı Kaynakları

Katılım bankalarında tasarruf sahiplerinden iki yöntemle fon toplanır, cari hesaplar ve katılma hesaplarıdır. Katılım bankalarının İslam Hukukuna göre işlem gösterdiği için, toplanan fon sahiplerinin belirli bir kazanç garantisi yoktur ve kayıp olması halinde de fon sahipleri ortak olmaktadır. (Güneş, 2002, s. 28).

1.1.7.2.1. Özel Cari Hesaplar

Klasik bankaların vadesiz mevduatı gibi, katılım bankalarındaki özel cari hesapların sahiplerinin istediği anda fonlarını tamamen ya da kısmen çekebilmektedir. Bu tip mevduatların amacı para korunması iken lehine kâr payı verilmez ve çoğu zaman para korunmasının hizmetinin karşılığında herhangi bedel tahsil edilmez fakat sunulan hizmet karşılığında servis masrafı alınabilmektedir (Tunç, 2010, s. 124). Güvenlik yanına ister tüketim amaçlı ister ticari amaçlı günlük nakit akımlarını yönetmek için de cari hesap sahipleri ihtiyaç duydukları anda kullanıma hazır olması ve parası tedavülde bulunsun diye cari hesabı tercih etmektedir. (Özkan, 2012, s. 43). Cari hesaplarda iki bakış açısı vardır, emanet ve karz-ı Hasen (karşılıksız kredi). Emanet olarak baktığımız zaman

banka, müşterinin izni olmadan hesaplardaki mevduatı kullanamaz. Bu durumda önce hesap sahibinden yetki almak gerekmektedir. Karz-ı Hasen kavramına gelince bankanın mudiden aldığı mevduat faizsiz borç olarak sayılmaktadır. Böylece bankanın mudinin iznini almadan mevduatları istediği gibi kullanabilmektedir. Kesinlikle iki görüşte ana para geri verilmektedir (Özgür, 2007, s. 57). Özel cari hesapta, hesap sahibinin mali günlük işlemlerini ücretsiz bir şekilde kolaylaştırmak isterken katılım bankaları da çok düşük maliyetle fona ulaşabilmekteledir. Cari hesaptaki fonların günlük akımlarında kullanıldıklarından katılım bankalarının fonları kullandıklarında kısıtlamaya maruz kalmaktadırlar. Başka bir deyişle cari hesap sahiplerinin sürekli bir şekilde fonları çektiklerinden dolayı likiditeye dair bir problem ile karşılaşmamak için katılım bankaları fonların kısmen tutmaları gerekmektedir. Klasik bankalardaki vadesiz mevduat hesabı ile katılım bankalarındaki cari hesap arasında tek bir fark vardır, vadesiz mevduat hesaplarının sahiplerine az da olsa faiz vermektedir.

1.1.7.2.2. Yatırım Hesabı

Klasik bankalardaki vadeli mevduatının karşılığındaki olan yatırım hesabı, yatırım amacıyla fon sahipleri tarafından açılıp para yatırılmaktadır. Fon sahiplerinin yatırdıklarının karşılığında kâr şeklinde kazanç hedeflemektedirler. (Özgür, 2007, s. 58). Aynı isimde gelen mudarba hesabında üç üye arasında ikili bir ilişki vardır. Yatırım hesapları, banka ile hesap sahibi arasındaki kâr-zarar ortaklığı çerçevesinde getirinin paylaşıldığı hesap türüdür. Yatırım hesaplarında toplanan fonlar faizsiz bankacılık ilkeleri doğrultusunda hizmet, sanayi ve ticari sektörlerindeki çalışan iş adamlarının finansmanında kullanılmaktadır. Bu ilişkinin ikinci kısmındaki banka-iş adamı ilişkisi gibi mudaraba esasına göre ayrı açılan bir cari hesap olmalıdır. Cari bir fon hesabı, açılan her yatırım hesabıyla bankanın da sermayesinin bünyesinde bulunduran müşterek hesap da bir araya gelip ortaya çıkmaktadır. Katılım bankaları küçük miktardaki olan fonları havuz içinde toplayarak çeşitli mudaraba yatırımlarına tahsis etmektedir. Dolayısıyla bankanın yapacağı yatırımlarda fon yatırımcıların adına (Rabbul'mal) rezerv edilmiş ve banka fonların yatırımcılarının ve sahiplerinin rızası ve izni ile kullanılmaktadır (Akın,

1986, s. 127-128). Hesabın işleyişi ise kısaca şöyledir; önce belirtilmiş şartlar, kâr ve zarar katılma oranı ve hesabın süresinin üzerine banka ve hesap sahibi arasında mudaraba mukavelesi imzalanmaktadır. Genel olarak 3 ay, 6 ay, 1 yıl veya daha uzun bir süre için hesap açılmaktadır. Ki hesap sahibi kâr hakkı kazanabilmesi için fonunu hesabın vadesi dolmadan önce çekmez. Yine banka, iş adamı ile ikinci kademe mudaraba halinde anlaşma yapmak için, hesap sahibi vekili sıfatıyla bankaya tam yetki vermektedir (Özgür, 2007, s. 58). Bu türde hesabın belli bir süresi olduğu için banka ani para çekmeye maruz kalmayacaktır.

1.1.7.2.3. Tasarruf Hesabı

Tasarruf hesabı, küçük tasarruf sahipleri tarafından tercih edilen hesap çeşitlerindendir. Bu hesaplardan elde edilen kârlar, yıllık ortalama bakiye, yatırılan fonların istikrarı ve bankaya girilen finansal işlemlerden elde edilen temettüler üzerinden hesaplanır. Banka tarafından tasarruf hesap sahiplerine yıllık olarak temettü şeklinde ödenen getiri hiçbir suretle önceden ön bilgi verilerek banka tarafından belirlenmez (Berberoğlu, 2004, p. 20). Tasarruf sahipleri istediği zaman hesabına para ekleyip hesabın vadesi bozulmaksızın para çekebilmektedir. Yani 1 yıl vadeli açılan tasarruf hesabından bir miktar para çekildiği halde verilecek temettü hesabın bakiye ortalaması üzerinden hesap yapılmaktadır. Tasarruf hesabının açılışı için fonlardan düşük bir limit istenebilir, bu sayede tasarruf hesabı geçimlik seviyesindeki sayılan düşük tasarrufların bile banka sistemine aktırılması amaçlanmaktadır (Dağ, 2011, p. 23).

1.1.7.2.4. Kâr ve Zarar Katılım Hesapları

Kâr ve zarara katılma hesapları muşaraka olarak da adlandırılan, katılım bankalarının faaliyetlerinden olanaklı kâr-zararın daha önce açıklanan rasyoda ve vade sonu tarihinde iştiraki esasına dayalı olan, tasarrufların yatırım ya da ticari etkinliklere aktarılması suretiyle uygulanan bir hesaptır. Yatırım bankalarının, kâr ve zarara katılma hesaplarındaki fonları kurumlarca kullandırılmasından tahakkuk edilecek kâr veya anaparanın aynen hesap sahiplerine geri ödenmesini garanti etmemektedir. Yine tasarruf

sahiplerinin sermaye, faizsiz banka ise uzmanın emek kattığı bu iş birliği bir mudaraba biçimidir. Bu hesap türü herhangi bir yabancı para, gümüş veya altın cinsinden ve 1,3,6 ve 12 ay süreyle vadeli olarak açılabilir (Dağ, 2011, s. 22).

1.7.3.Katılım Bankalarında Fon Kullanımı

Faizsiz bankanın topladığı para kaynakları, para kaynağına ihtiyaç duyan müteşebbislere kullandırmaktadır. Fonların kullanımı İslam Hukukuna aykırı olmaması gerektiği için kimi zaman ortaklık şeklinde, kimi zaman da ihtiyaç duyulan kiraya verilmesi veya malın satılması sureti ile gerçekleşmektedir. Katılım bankalarında fonların kullanım metotları aşağıda sayılmaktadır.

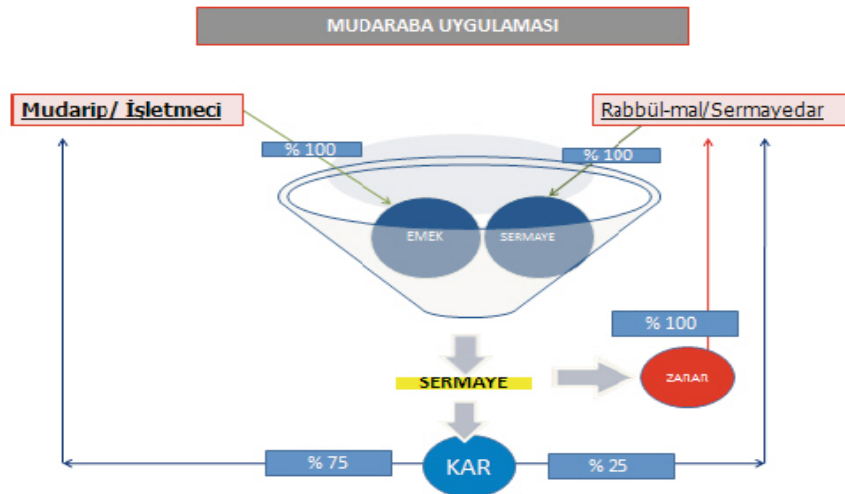
1.7.3.1.Mudaraba (Emek Sermaye Ortaklığı)

Yeteneği olan ve bu yeteneklerden yararlanmak için finansal kaynaklara ihtiyaç duyan girişimcilerin en uygun yoludur. Katılım bankası başarılı, kabiliyetli bir de güvenilir bir müteşebbisten eminse, mudaraba akdi vasıtasıyla fon kullandırabilmektedir (Arabacı, 2015, s. 25). Mudaraba akdinde bir tarafın (Faizsiz banka) sermayesini, diğer tarafın ise emek bilgi ve deneyimini (Müteşebbis) sunması yoluyla oluşturulan hem de katılım bankalarında en fazla başvuru alan bir fon kullandırma metodudur. Bu sisteme emek-sermaye ortaklığı da denebilir (Takan, 2002, s. 13). Bu yöntemde taraflardan projeyi sermayesiyle finans eden kişiye veya kuruma da “Rabbul-mal” diğer taraf ise projesi finanse edilmek isteyen ve banka tarafından onayı bekleyen yöneticiye “Mudarib” denilmektedir. (Küçükkocaoğlu, 2006, s. 8). Katılım bankası Rabbul-mal olarak, girişimciyle Mudarib mukaveleyi imzaladıktan sonra mudaribin sözleşme ve İslam Hukuku çerçevesinde isteği üzerine sermayeyi kullanabilmektedir. Yine de faaliyeti yürütülmesi tamamen müteşebbise ait, faaliyetlerin denetimi ise, bankaya aittir. Başka bir deyişle, üzerinde anlaşmaya varılan şartların haricinde, bankanın proje sahibi tarafından girilen işlemlere, müdahale etme yetkisi yoktur. Ancak plansız ve sistematik olmayan çalışmalardan kaynaklanan kesin bir zarar tehlikesi durumunda, banka birkaç önleyici tedbiri alabilmektedir (Akın, 1986, s. 130). Dönem sonunda elde edilen kâr, sözleşen

tarafllara iki taraflı kabul esasına dayalı kararlaştırılan orantılar üzerinden dağıtılmaktadır. Oldukça yaygın bu uygulamaya göre, emek veren taraf kârın %20'sini alırken sermaye veren taraf kârın %80'ini alır. Rabbul-mal (banka) tarafından karşılanan Zarar, mudaribin (girişimci) anlaşma şartları ihlali veya ihmali halinde tazmin edilecek ve girişimci sarf ettiği emeğe karşılık hiçbir ücret alamaz. (Ziauddin, 1994, s. 6). Mudarabanın ana nitelikleri şunlardır (Akgüç, 1987, s. 141):

- ❖ Girişimcilik yapan kişi ve sermayedar kârda ortaklılardır.
- ❖ Elde edilecek getiri oranı taraflar arasında önceden belirli olması gerekmekte, fakat tarafların alacakları meblağı evvelden muayyen (maktu) olmaması gerekmektedir.
- ❖ Zararın tamamen finansöre ait olması,
- ❖ Finansör ise yalnız denetim yetkisine sahip olması,
- ❖ Sermayenin girişimcilik yapan tarafından yönetilmesidir.

Mudarabanın riski, faaliyet yöneten ne kapitali geri vermeyi ne de spesifik bir yan gelir temin etmeyi taahhüt edemez ve uzun vadeli bir finansman aracı olduğu için, zarar halinde katılım bankası likidite riskine maruz kalabilmektedir. Bu nedenle zararın asgariye indirgenmesi veya olasılıklarını ortadan kaldırması amacıyla gerekli önlemlere başvurmaktadır (Küçükkocaoğlu, 2006, s. 8).

Şekil 1: Genel Olarak Mudarabanın İşleyişi

1.7.3.2. Muşaraka (Kâr-zarar ortaklığı yatırımı)

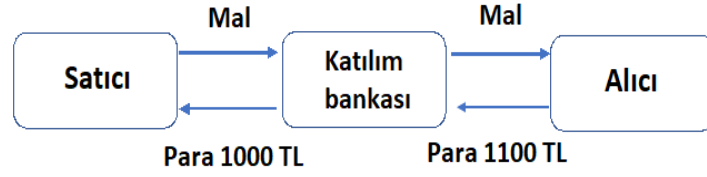
Muşaraka kelimesi iştirak etme, bir kişi ya da bir kuruluş bir işletmenin sermayesine katılarak işletmede ortak olmasını ifade etmektedir. Kâr/zarar ortaklığı yatırımı temelinde gerek sermayede gerekse idaresinde ortaklık bulunmaktadır (Takan, 2002, s. 13). Tam bir ortaklık olan muşarakaya şeriatla şirketül-inan olarak (inan şirketi) denilmektedir. Yani taraflar işe hem sermaye hem de emeğini birlikte koymaktadırlar. Bu nedenle mudarabadan farklıdır. Mudaraba akdinde bir taraftan emek, bilgi ve tecrübe öte taraftan ise sermaye tahsis edilir, muşarakada ikisi de tahsis edilmektedir. Öte yandan zarar halinde taraflarına sermayelerinin oranlarına göre bu ortaya çıkan zarar aralarında bölünmektedir. Muşaraka akdinde işletme idaresini terk eden ortak tarafından, idareye müdahil olmak arzu eden diğer ortağa idare ücreti olarak aylık belli bir miktar verilmelidir. Ortağa ayrılan ücret ve diğer masraflar kârdan indirdikten sonra geri kalan meblağ, tarafların aralarında mukaveleye göre bölünmektedir (Küçükkoçaoğlu, 2006, s. 9). Kâr/zarar ortaklığı yönteminde, taraflar arasında üzerinde anlaşılan sermaye oranındaki gibi kâr oranı da taraflar arasında anlaşma ile belirlenmektedir. Bu sayede ortaklar tarafından koyulan sermaye eşit olması gerekmekte ve kâr oranının sermayenin oranına bağlı olması zorunlu değildir. Ayrıca taraflar arasında anlaşmazlığı önlemek için kar payları kesinlikle önceden belirtilmiş olması gerekmektedir. Zarar halinde ise, zarar paylaşımı taraflara serbest bırakılmamış, zarar paylaşım oranı sabittir. Tarafların verdiği toplam sermayenin faaliyette kullanılan toplam sermayeye bölünmesiyle zarar paylaşım oranı ortaya çıkmaktadır (Küçükkoçaoğlu, 2006, s. 9). Muşaraka yönteminin birkaç türü vardır:

A. Muşaraka Mutanakısa (Azalan muşaraka): Belirli dönemler halinde projede bankanın hisselerini satın alma hakkı veren bu yöntem vasıtasıyla girişimci tüm projeyi kendi mülküne devredebilmektedir. Muşaraka mutanakısada katılım bankasının zaman ilerledikçe hem projedeki yatırım payı hem gelirdeki payı da buna nispeten azalmaktadır. Faizsiz banka görevini tam olarak yerine getirmesiyle proje müşterinin mülkiyetine geçmektedir (Küçükkoçaoğlu, 2006, s. 10).

B. Müzaraa ve Musakat: Mudarabaya benzeyen müzaraa, tarım arazilerinde bir ortaklık türüdür. Ayrıca müzaraada bir taraftan sermaye olarak arazisi, diğer taraftan da işgücü koyulmaktadır. Daha önce belirlenmiş orana göre yürütülen tarımsal etkinliklerden sağlanan ürünler ya da kar ortaklar arasında bölünmektedir (Aktepe, 2010, s. 58). Musakata gelince, musakat da müzaraada olduğu gibi tarım arazilerinde bir ortaklık türüdür. Genel olarak bu çeşit meyve bahçesine ilişkin bir ortaklıktır, bir taraf sermaye olarak meyve ağaçları sunmakta, karşı taraf ise ağaçlara dikkat edip meyveleri toplamaktadır. Kazanılan ürün veya kâr, yine taraflar arasında üzerinde anlaşılan orana göre dağıtılmaktadır (Şekerci, 1981, s. 56).

1.7.3.3. Murabaha

Finansmanı temin edemeyen müşterinin bir mala ihtiyacı olduğunda istenen malı katılım bankasının satın almasını arz edip, katılım bankası tarafından alınan malı yeniden müşterinin satın almasıyla ortaya çıkan murabaha işlemidir. Peşin olarak istenen ve satın alınan mala belli bir miktar ekleyerek banka müşterinin ödeme yeteneği göz önünde bulundurmakla vadeli bir şekilde ona satmaktadır (Takan, 2002, s. 13). Murabaha işleminde katılım bankası malı satın almadan müşteriye devredemez, yani mal fiziki olarak mevcut olmazsa murabaha işlemi söz konusu olmaz. Murabaha işleminde katılım bankası birkaç riske maruz kalmakta, müşterinin vaadinden cayması veya vadeli olarak satılan mal bedeli ödenmemesi gibi, bunlar banka için önemli ve ciddi olan bir risktir. Doğacak riskleri önlemek amacıyla müşterinin talimatı veya başvurusu yazılı olup banka mal mülkiyetini belirli bir süre elinde tutmalıdır (Akgüç, 1987, s. 142). Murabaha yönteminde eklenen kâr payının faize benzediği ileri sürülmektedir. Ancak katılım bankası açısından murabaha ışığında yapılan işlemler geçerli kılınmakta ve murabahayı teorik olarak faizden ayıran nokta, paranın para ile değil de mal ile değiştirilmiş olmasıdır. Genellikle murabaha işlemleri çok uzun vadeli olmadığı için, katılım bankaları yatırımcıların tasarruflarına kısa zamanda ulaşmak amacıyla murabaha sıfatıyla yapılan işlemleri çok fazla bir şekilde sunmaya çalışmaktadırlar. Bu yüzden murabaha katılım bankalarının en fazla başvurduğu finansman yöntemidir (Berberoğlu, 2004, s. 23).

Şekil 2: Genel Olarak Murabahanın İşleyişi

1.7.3.4. İcara (Finansal kiralama, leasing)

İcara, uzun süreli bir finansman aracı olarak sayılmaktadır. Katılım bankası müşterisinin ihtiyaç duyduğu ekipman, bina ve makinenin mülkiyeti kendisinde kalmak üzere kira bedelleri karşılığında belli bir dönem için kiraya vermektedir (Erdem, 2014, s. 230). İcarada kiralanan malın mülkiyeti malın sahibi olan katılım bankası ile kiralanan maldan faydalanmak isteyen müşteri arasındaki anlaşmaya göre kiranın bedeli ve süresi belirtilmelidir. Kiralama süresi malın kullanılabilirlik ölçüsüne göre 5 ile 15 yıllık olarak değişebilmektedir (Küçükkocaoğlu, 2006, s. 12). İcara sayesinde hem leasing uygulayan katılım bankası hem de müşteri avantajlı olmaktadır. İcaranın en önemli avantajı, sermaye azlığı sıkıntısı çeken firmaların ekipmanlar ya da makinelerden kira şeklinde ihtiyaçlarını karşılamakla, katılım bankası için uzun vadeli düzenli ve kârlı bir gelir akışı sağlanmasıdır. Bunun yanında, katılım bankasının kiraya verilen malı kendisine ait olmakla birlikte bazı vergi indirimlerinden yararlanabilmektedir. Müşteri açısından ise, sermaye sıkıntısı çeken firmanın istediği malı elde etmesinin yanına, daha da ucuz maliyetle eski teknoloji değiştirebilme şansına sahip olabilmektedir. Bu da müşteri için bir avantaj iken katılım bankası için bir dezavantajdır. Çünkü teknoloji sürekli bir şekilde değişiklik arz etmektedir. (Erdem, 2014, s. 230-231).

1.7.3.5. İcara ve İktina

İcara ve iktina usulünde, belirli bir süre için kiralanan makine, teçhizat ve gayrimenkul gibi kiracı süre içinde kira bedelleri ile malın mülkiyetini kazandıran taksitleri de

ödeyerek kira süresi sonunda malın mülkiyeti kiracıya geçmektedir. İcara ve iktina yönteminde, icaradan en önemli fark katılım bankasının kiralanan malı kiracıya geçirmesiyle riski en az seviyeye indirebilmektedir (Takan, 2002, s. 14).

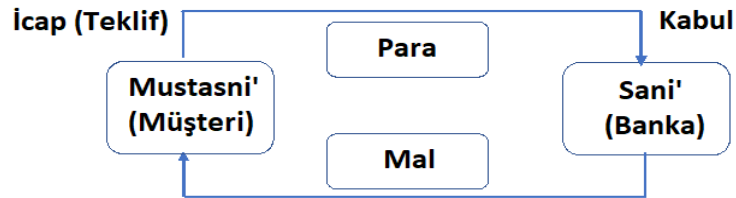
1.7.3.6. Selem Satış

Sözlükte, peşin bedelle vadeli mahsul almak, teslim almak, teslim etmek gibi anlamlara gelebilen selem kelimesidir. Selem satış, alıcının istediği malın bedelini peşin olarak ödeyerek, malın gelecekte belirli bir zamanda teslim alacağı anlamına gelmektedir (Özgür, 2007, s. 65). Selem sözleşmesi katılım bankalarında sınırlı olsa bile fon kullanma yöntemi olarak günümüzde de bir yer bulmuştur. Katılım bankaları selem akdi aracılığıyla satın aldığı malları eline geçmeden önce tekrar satamaz. Örnek, paraya muhtaç olan çiftçi tarafından hasat edilecek ürün bir katılım bankasına satılarak çiftçi paradan ihtiyacı giderecek ve banka gelecekte alacağı mahsulü ya paralel (alt) bir selem sözleşmesiyle satabilir ya da teslim aldıktan sonra piyasada satabilir. Paralel selem sözleşmesinde, gelecekte katılım bankası tarafından teslim alınacak malı ilerde bir müşteriye teslim edecektir. Bu yüzden paralel selem sözleşmesinde teslim tarihi asıl selem sözleşmesinin tarihinden sonra olması gerekmektedir (Hacak, 2018).

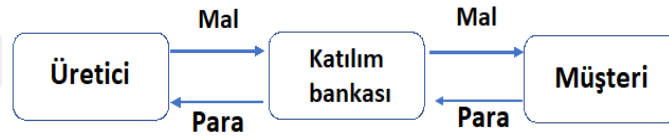
1.7.3.7. istisnâ'

Sözlükte istisnâ' kelimesi bir kimseden bir şeyi yapmasını istemek demektir. Mevcut olmayan malın özellikleri belirlenmek ve üzerinde anlaşılan fiyatın peşin veya vadeli olarak ödenmesinin taahhüt edilmesiyle meydana çıkan yeni mal, bu işlemlere istisnâ' denilmektedir. İstisnâ' işlemleri ile selem işlemleri arasında bir fark bulunmaktadır. Selemde bedel işin başında ödenip mal ileri bir tarihte teslim alınırken, istisnâ'da ise mal bedeli peşin olabilir ya da mal ve bedeli gelecekte mübadele edilebilir (Zarqa, 1997, s. 233-234). İstisnâ' işlemlerinde üç yöntem sözkonusudur . Birincisi, katılım bankası üretici olabilmektedir. İkincisi, katılım bankası bir üreticinin yeni bir malı üretmesini istemesiyle ortaya çıkmaktadır. Üçüncüsü ise katılım bankası aynı zamanda hem üretici olmakta hem de bir üreticinin bir malı üretmesini istemektedir. Birinci yöntemde katılım

bankası fon kullanarak müşterinin isteği üzerine yeni bir mal üretmektedir. İkinci yöntemde katılım bankasının talebi üzerine üretici tarafından meydana getirilen malı katılım bankası isterse satabilmekte, isterse kiralayabilmektedir. Üçüncü yöntemde ise katılım bankası aracı rolü oynamakta ve böylece riski en düşük seviyeye indirgemektedir.

Şekil 3: İstisnâ' Akışı

Şekil 4: Paralel İstisnâ' Akışı

1.7.3.8. Joala

İstisnâ' işlemlerinde satıcı fiziki (maddi) bir malı sağlarken, joala işlemlerinde ise fiziki bir mal değil, malın yerine bir hizmet sunulmaktadır. Joala bir açıdan istisnâ'ya benzemektedir. Joala işlemlerinde gelecekte sunulacak hizmetin fiyatı önceden belirlenmektedir. Birçok durumda istisnâ' ile joala arasında ayırt yapmak oldukça zordur (Özgür, 2007, s. 66).

1.7.3.9. Karz-ı hasen

Karz-ı kelimesi kredi, hasen kelimesi ise güzel, karz-ı hasen kavram olarak (faizsiz) borç vermek anlamına gelmektedir. Sosyal kredi olarak da nitelendirilen bu krediye karz-ı hasen denilmektedir. Yani para ya da ihtiyaç duyulan mal ihtiyacını karşılamak için bulunan faizsiz yöntemlerin en yaygındır. Sarf yardım veya refah gibi faiz şartı koşulmaksızın muhtaç olana para veya misli (standart) bir mal borç olarak verilmektedir.

Faizsiz kredi çoğu zaman sosyal yardım ve bazı olağanüstü durumlarda hibe edilir ve sonucunda katılım bankalarına herhangi bir getiri doğuramaz. Makul ve meşru sebeplerden geri ödenmezse faizsiz kredi bankanın sosyal fonundan karşılanmaktadır (Özsoy, 1987, s. 130).

1.7.3.10.Puan Sistemi

Katılım bankacılığı sistemine uygun olan puan sistemi son günlerde uygulamaya geçirilmektedir. Bu yöntem, mudinin bankaya yatırdığı tutar ve vade için aynı oranda faizsiz kredi alma olanağına kavuşmaktadır. Örnek olarak, bir mudi 1000 TL katılım bankasına yatırması durumunda, 1 yıl için 5000 TL 'lik faizsiz bir krediyi alma olanağına sahip olmaktadır (Özgür, 2007, s. 67).

1.7.3.11. Teverruk

Teverruk ya da uluslararası murabahadır, güncel ihtiyaçlardan kaynaklanan bir alım-satım şeklidir. Teverruk yöntemi iki farklı nedenden dolayı kullanılmaktadır. Birinci sebep, Kısa vadeli plasmanın değerini artırmak için kullanılan bir yöntemdir. İkinci sebep ise, klasik fon kullandırma modellerine rekabetçi ve İslam Hukukuna aykırı olmayan enstrüman vasıtasıyla müşteri taleplerinin karşılanmasıdır (Tunç, 2010, s. 157-158). Teverruk yönteminde, katılım bankalarının Kısa vadeli plasmanın değerini artırmak amacıyla katılım bankası, müşteriye vadeli olarak (tavarruk sözleşmesine bağlı olarak) bir emtia satın sonrasında müşteri bu emtiayı banka yardımıyla piyasada satarak nakitten ihtiyacına cevap vermektedir. Bu işlemlerin önemli bir kısmı uluslararası ticari mal piyasasında özellikle de Londra Maden Borsası'nda (LME) yapılmaktadır (Dağ, 2011, s. 31).

1.8. Bölüm özeti

Bankacılık tarihi, insanoğlunun varlık tarihine kadar uzanmakta ve gelişmesinden gelen bir parçadır. Tarihte ilk bankacılık hizmetlerinin eski Sümer ve Babil'e kadar uzandığı söylenebilir. “Banka” sözcüğünün İtalyanca “Banco” kelimesinden gelmiştir. “Banco” sözcüğünün İtalyancadaki anlamı masa, sıra ya da tezgâh demektir. İlk bankerler sayılan bankacılık işlemlerini pazarlara koydukları birer masa, (banço) üzerinde yapmışlardır. On ikinci yüzyıl, modern bankaların başlangıç tarihi sayılmakla birlikte gelecekte bankalar daha kapsamlı ve gelişmiş kuruluşlar olacaktır. Ancak bu tarihin sahibi klasik bankalardır. Bu süre boyunca klasik bankacılık ünlenmiştir. Bununla birlikte çok sayıda müşteri kazanmaktadır. Katılım bankacılığı ise finansal hayat ile bir araya gelmekle, klasik bankacılığa rekabetçi olmuştur. Fakat geleneksel bankaların tarih boyunca kazandıkları tecrübe sayesinde fon kaynaklarına ve fon kullandırılmalarına odaklanmıştır. Yani geleneksel bankalarda yatırılan fonların üzerinde sabit ve kesin bir faiz verildiğinden dolayı müşteriler geleneksel bankaları tercih etmekteledir. Öte yandan geleneksel bankalar sadece “kârı maksimum etmek” kuralına göre çalışmaktadır. Böylece klasik bankalar için fon kaynakları daha da artmıştır. Katılım bankaları ise İslam Hukukuna bağlı kuruluşlardır, bu sebeple sadece “kârı arttırma” kuralına göre işlemlerini uygulayamazlar. Katılım bankaları faiz işlemlerine ve İslam prensiplerine aykırı işlemlerle uğraşmazlar. Bir de katılım bankalarının klasik bankalara göre finansal hayatında tecrübesi daha az olduğu için, fon kaynakları kısıtlı olabilmektedir. Fon kaynakları ile likidite arasında pozitif bir ilişki vardır. Şöyle ki fon kaynakları arttırılırsa likidite arttırılır, likidite arttırılması halinde, likidite riski arttırılmaktadır. İkinci bölümde likidite riski ve bu risklerin nasıl yönetileceği anlatılacaktır.

2. BÖLÜM BANKALARDAKİ LİKİDİTE RİSKİ VE LİKİDİTE RİSKİ YÖNETİMLERİ

2.1.Bankacılık Sektöründe Riskler

Bankalarda, diğer kuruluşlarda olduğu gibi, ilk amacı kârını maksimize etmektir. Fakat bilinen denkleme göre kâr ile risk arasında pozitif bir ilişki vardır. Bankalarda temel prensip, daha yüksek kârlara ulaşmak için daha büyük risk maliyetine katlanmak zorunda kalınmaktadır. O durumda bir bankanın kâr maksimizasyonunu, riski büyütmeden sağlaması halinde yönetimi başarılı bir iş yapmış olmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak genelde risk kavramı ve özellikle likidite riski üzerinde durulup likidite riski yönetimi ele alınmıştır.

2.1.1.Risk tanımı

Risk, latince “rescum” kelimesinden türemiş bir kavramdır (Ulusoy, 2012, s. 357). Risk çoğunlukla tam ve net olarak bilinemez ya da öngörülemez, belirsizlik bir özellik taşımaktadır. Türkçe, İngilizce, Fransızcada aynı anlama gelen riskin tanımı şöyledir, zarar, tehlike, zarara uğrama tehlikesi, kayıp, kötü ve arzulanmayan bir neticeyle karşılaşma olasılığı ifadeleri anlamına gelmektedir. Risk Çince ise iki farklı şekilde tanımlanmıştır. Biri tehlikeyi diğer ise fırsat temsil etmektedir (Altan, 2017, s. 6). Risk kavramının geniş olduğundan iki farklı yaklaşımın doğmasına söz konusu neden olmuştur. Belirsizlik anlamına gelen riskin ilk yaklaşımında hem pozitif hem de negatif neticeleri kapsamaktadır. Tehlike/tehdit anlamına gelen öbür risk yaklaşımında sadece negatif neticeleri içermektedir. Belirsizlik ve risk kavramları genellikle birbirine bağlı ve birbirlerinin yerine kullanılabilir. Doğrusu risk ve belirsizlik kavramları birbirinden farklıdır. Belirsizlik kavramı bilgi eksikliğinden dolayı gelecekte ne olup olmayacağı şüpheye düşülen bir kavramdır. Risk ise eldeki veriler kullanılarak öngörülebilir, ölçülebilir ve belirlenebilir olayları ifade etmektedir. Bu kapsamda risk ve belirsizlik arasındaki temel fark şöyle özetlenebilir: Belirsizlik kavramı gelecekteki kesinsizliğe ilişkin olasılıkların sübjektif olarak değerlendirilmesi durumunda, risk

kavramı gelecekteki kesinsizliğe dair olasılıkların objektif olarak yapılması durumunda ortaya çıkmaktadır. Örnek olarak, geçmiş dönemdeki bir hisse senedinin fiyatları analiz edilmesiyle gelecekte fiyatının ne kadar olacağı tahmin edilmiş ise risk, aynı hisse senedinin gelecekteki fiyatı kısmi öngörülerle tahmin edilmiş ise bu halde belirsizlik söz konusudur (Altan, 2017, s. 6). Bankaların finansal kuruluşlar olarak, çalıştığı ortam yüksek riskli bir ortamdır. Yanlış tahminlere dayanılarak alınan kararlar bankanın kârlılığı ve likiditesi için de risk yaratmaktadır.

2.1.2.Risk Yönetiminin Kavramı

Risk yönetimi kavramı kapsamlı bir kavramdır. Bu kavram için belirli ve üzerinde görüş birliğine varılmış kesin bir tanım yoktur. Ancak bazılarının tecrübesine dayalı risk yönetimini şöyle tanımlamıştır.

Risk yönetimi: Kuruluşa maruz kalınan belirsizliğin veya kesinsizliğin en düşük seviyeye indirgenmesiyle ilgili sürekli bir süreçtir. Başka bir deyişle fırsatlar ile rizikonun arasında dengeleme bulunması şirketin tercihidir (Condamin, Louisot, & Naim, 2006, s. 7).

Risk yönetimi: Kuruluşun başarısızlığının veya iflas ihtimalinin en düşük seviyeye indirgenmesiyle kuruluşun değerini arttırılmayı amaçlayan bir disiplindir (F. Christoffersen, 2003, s. 3).

Risk yönetimi: Risk faktörlerinin değiştirilmesinden kaynaklanan varlıklar değerinin değiştirilmesini değerlendiren bir disiplindir (Jorion, 2003, s. 7).

Risk yönetimi: Geçmişte toplanan veriler ve tecrübeler ışığında hangi risklerin daha önemli olduğu belirlenmesi ve karşılaşılabilecek risklerin başarılı bir biçimde yönetilebilmesi için strateji ve politikaların geliştirildiği bir disiplindir. (Hazar & Babuşcu, 2013, s. 124).

Risk yönetimi: Bankanın kazanç ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla benimsenen politikaların tümü olarak tanımlanabilir. (Atan, 2002, s. 5).

Açıklanan tanımlar şu noktalara dikkatimizi çekmektedir,

- Risk yönetimi sayesinde kuruluş, belirsizliği ve kesinsizliği ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.
- Kuruluşun değerini arttırmaya yardımcı olmaktadır.
- Risk yönetimi vasıtasıyla kuruluş iflasının ihtimali en düşük seviyeye indirgenmektedir.
- Risk yönetimi, varlıkların değerinde, risk faktörlerinin değiştirilmesinin etkilerini değerlendirmektedir.
- Risk yönetimi tek bir faaliyet değil, bir disiplindir.

Risk yönetimi, günümüzde modern işletme teorisi için en kapsamlı çözüm önericilerinden biridir. Çünkü risk yönetimi sermaye, getiri ve riskinin arasındaki ilişkiyi ölçen ve bunların arasında optimum dengeyi kuran bir yaklaşımdır. Risk yönetimi tüm kuruluşlar için önemli ancak bankalar için ayrıca özel bir önem taşımaktadır. Bu önem, ortaya çıkabilecek risk sadece bankacılık sektöründe değil, ekonomik sistemin tamamına peşinden sürükleyebileceğinden doğmaktadır (Ekenel, BANKACILIKTA Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektörü'ndeki Uygulamaları, 2009, s. 5).

2.1.3. Geleneksel Bankacılık Sektörünün Karşılaştıkları Riskler

Kârlılığa ve likiditeye dair kararlar sürekli belirsizlik durumlarında alınmaktadır. Ortada bulunan belirsizliği gidermek için veriler kullanılarak tahminde bulunmaktadır. Ortaya çıkabilen risk, gerçekleştirme ile tahminin arasında bir fark varsa veya tahminden doğan hata nedeniyle meydana gelebilen kayıptır (Kaval, 2000, s. 23). Türkiye'deki bankacılık otoritesini taşıyan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) bankacılıkta risk kavramını, bir faaliyete veya işleme ilişkin maddi kaybın ortaya çıkması ya da bir giderin veya zararın oluşması sebebiyle ekonomik faydanın azalması şeklinde tanımlamıştır. Bankacılık sektörü doğası gereği fazla sayıda riski bünyesinde barındırmaktadır. Bu kapsamda bir banka için risk, verilen sözlerin yerine getirilememesi, başarı yerine başarısızlık, yapılan yatırımların zararlı sonuçlanma olasılığı, beklenmedik durumların gelişmesine bağlı olarak zarar etme durumunu içeren ve tamamen olumsuz

faktörlerin bir arada olduğu kavramdır (Yarız, 2012, s. 11). Bir başka tanımı ele alınırsa bankacılıkta doğabilir risk, gelecekte gerçekleştirilen sonuçlar ile gelecek için yapılan beklentilerin birbirinden farklı olma ihtimalidir. Meydana gelen ihtilaf negatif veya pozitif şeklinde olabilmektedir. Bankalar almış oldukları risk sonucunda, fark pozitif yönde olursa kâr ediyorlar, negatif yönde ise zarar etmektedirler (Ulusoy, 2012, s. 359). Küreselleşmenin etkisinden ötürü bankaların portföyleri çeşitlenmiş, yenilenmiş bu gelişmelerde yeni riskleri beraberinde getirerek risk kavramı finans sektörünün temel taşı olan bankalar için önemini her geçen gün artırmaktadır. Risk çeşitlerinin artmasıyla, uluslararası ödemeler bankası (BIS) Basel kriterleri aracılığıyla sektörün risklerini doğru bir şekilde tanımlaması, ölçmesi ve bu riskleri en alt düzeye indirgemesi için düzenlemeleri ortaya koymaktadır. Bankaların finansal sistemin en mühim ve en kapsamlı kurumsal yapısını oluşturması nedeniyle ulusal ve uluslararası piyasalarda karşılaşılan her türlü gelişmeler öncelikle bankaları doğrudan ilgilendirmektedir. Bilhassa yerel ve küresel kriz durumlarıyla finansal skandallar bankacılık sektörünü olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu nedenle denetleyici ve düzenleyici kuruluşlar, piyasaların yaşadığı olağanüstü şartlarda banka tarafından karşılaşılabileceği zarar veya kaybın büyüklüğünü ve önemini önceden ölçebilmesi, gerekli sermayeyi ayırması ve yönetmesi için çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir (Altan, 2017, s. 8-9). Beklenen getiri gerçekleşen getiriden sapma ihtimali taşıyan finansal riski iki ana kategoriye ayırmak mümkündür. Sistematik ve Sistematik olmayan risk olarak iki başlık altında incelenebilmektedir (Hazar & Babuşcu, 2013, s. 124).

2.1.3.1. Sistematik Riskler

Sistematik risk, kontrol altına alınmayan olayları tanımlamaktadır. Bu riskler önceden bilinemezler, çeşitlendirilemezler, bütünlükle engellenemez ve yok edilemezler. Yani kuruluş dışında ortaya çıkan politika, ekonomik, yasal veya sosyal çevredeki bir değişim (örnek olarak: doğal afetler, savaş ve kriz gibi) sistematik risk olarak algılanabilmektedir. Sistematik risk, bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaları az veya çok etkileme özelliği göstermektedir. Bu bağlamda bankalar sistematik riskleri engellemeye ve etkisini

en aza indirebilmeye çalışabilirler ancak bu risk tamamen ortadan kaldırılamaz. Sistematik risk, piyasa riski, faiz oranı riski, menkul kıymet fiyat riski ve döviz kuru riski olmak üzere dört ana grupta toplanabilmektedir (Altan, 2017, s. 9-10).

2.1.3.1.1. Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski, piyasalardaki geçerli faiz oranlarının değişikliklerinden dolayı bankaların kârlılıklarında dalgalanmalara sebep olmaya başladığı zaman meydana gelmektedir (Erdem, 2014, s. 189). Faiz oranı riskinin değişiminden, finansal varlıkların getirileri ve yükümlülüklerin maliyetleri de etkilenecek, bu değişim de hem net faiz marjında hem de kâr marjında değişmeye sebebiyet verecektir. Faiz oranı değişimine dayanan net faiz marjı ve kâr marjında değişimlerin sebebi, bankalarda kullanılan fonlar ve kullanılan borçlar en önemli faiz kazancı ve faiz harcaması kalemler sayılmakla birlikte faiz oranı değişiminden payını alacaklardır. Faiz oranlarındaki dalgalanmalardan kaynaklanan faiz oranı riski, bir bankanın bilançosundaki sorumluluklar ve varlıklar kalemlerinin arasında vade uyumsuzluğundan da kaynaklanabilmektedir. Bu bağlamda bilançodaki varlıklar ve yükümlülükler bölümünde bulunan kalemlerin faiz yapıları arasında fark vardır.

Bu farklılık gelir kaynağını ve risk kaynağını taşımaktadır. Faiz oranlarının değişmesiyle, bankaların faiz gelirlerinin ve giderlerinin de aynı oranda değişmesi beklenmektedir. Ayrıca varlıklar ve yükümlülükler vadesi aynı olmadığı için net faiz marjı yaratılmaktadır. Net faiz marjı, bankanın ödeyeceği faiz giderleri ve elde edeceği gelirleri arasındaki farktır (Altan, 2017, s. 10-11). Örneğin, bir bankanın bilançosunda yükümlülüklerinin vadesinin 1 yıl ve faiz oranı %10'da iken varlıkların ise vadesinin 2 yıl ve faiz oranı %11 oldu. Bankanın 2. Yılda elde edeceği kâr faize dayanmaktadır. Yani faiz oranı değişmediyse banka %1 kâr elde eder. Faiz oranı %11'e çıkarsa banka ne zarar eder ne de kâr elde eder. Faiz oranı %12 olduysa o zaman bankanın kârı negatife dönüşebilecektir (Aloğlu, 2005, s. 33). Bu riskten oluşturulabilecek kayıp veya nakit akışındaki aksaklıklar, bilançolarda bulunan türev ürünlerle ve piyasada alacakları pozisyonlarla önlenebilmektedir. Ancak türev ürünler vasıtasıyla alınacak önlemler riski ya arttırabilirler ya da azaltabilirler, ama sıfıra indirgenemez çünkü faiz oranı riski

sistematik bir risktir (Altan, 2017, s. 10). Genelde merkez bankası faiz oranlarını belirlemektedir. Faiz oranlarını etkileyen para politikasının iki uygulaması vardır. Sıkı para politikası ve genişleyici para politikasıdır. Sıkı para politikası uygulanınca, piyasalarda hazır bulunan fonların ve benzeri varlıklar azalacak ve böylece faiz oranları artmaktadır. Genişleyici bir para politikası uygulaması durumunda ise piyasalarda hazır bulunan fonların arzı artış göstereceğinden faiz oranı düşecektir. Banka yöneticileri piyasadaki duruma ve para politikasına göre bir strateji belirlemelidir. Faiz oranları düşme ihtimali varsa, kısa vadeli borç alıp uzun vadeli borç verme, ters durumda ise faiz oranlarını yükseltme olanağı varsa, uzun vadeli borç alıp kısa vadeli borç verme stratejisi uygulayacaktır. Varlıklar ve yükümlülükler kalemlerinde hem sabit oranlı getiriye sahip olan kalemler hem de değişken oranlı getiriye sahip olan kalemler de vardır. Sabit oranlı getiriye sahip olan kalemler faiz oranı değiştiğinde değişmezler, değişken oranlı kalemlerde faiz haddi değişebilmektedir. Bu yüzden bankaların yükümlülük ve varlık değişken oranlı kalemleri arasında denge bulunması gerekmektedir. Değişken oranlı kalemler hakkında bir örnek kurulacaktır. X bankasının bilançosunda mevcut değişken oranlı varlıklar ve yükümlülükler şöyledir.

Varlıklar	X bankasının bilançosu	Yükümlülük	
<i>Sabit oranlı varlıklar</i>	<i>8 milyon</i>	<i>Sabit oranlı yükümlülükler</i>	<i>5 milyon</i>
<i>Rezervler</i>	<i>xxx</i>	<i>Tasarruf mevduatları</i>	<i>xxx</i>
<i>Uzun vadeli krediler</i>	<i>xxx</i>	<i>Çek yazılabilen mevduatlar</i>	<i>xxx</i>
<i>Uzun vadeli menkul kıymetler</i>	<i>xxx</i>	<i>Uzun vadeli mevduat sertifikaları</i>	<i>xxx</i>
<i>Değişken oranlı varlıklar</i>	<i>6 milyon</i>	<i>Değişken oranlı yükümlülükler</i>	<i>8 milyon</i>
<i>Esnek oranlı krediler</i>	<i>xxx</i>	<i>Para piyasası mevduat hesapları</i>	<i>xxx</i>
<i>Kısa vadeli menkul kıymetler</i>	<i>xxx</i>	<i>kısa vadeli mevduat sertifikaları</i>	<i>xxx</i>
		<i>Bankalararası krediler</i>	<i>xxx</i>
		<i>Banka sermayesi</i>	<i>1 milyon</i>

Şekil 5: X Bankasının Bilançosunda Mevcut Değişken Oranlı Varlıklar ve Yükümlülükler

Faiz oranları değiştiğinde (artış ya da azalış), X bankasının bilançosunda mevcut değişken oranlı varlıklar ve yükümlölükler değişiklik göstereceklerdir. Örneğimizde faiz oranı kriz sebebiyle faiz oranlarının %10'den %12 düzeeye çıktığını düşünelim. Bu halde faiz giderleri (8 milyon) 800,000'dan 960,000'e çıkacaktır. Faiz gelirleri ise 600,000'den 720,000'e yükselecektir. Sonuç olarak, faiz oranlarının değişmesi bankanın varlıklar ve yükümlölüklerinde artışa neden olmuş, ancak artış miktarı her iki kalem için aynı tutarda olmamıştır. Faiz oranı %10 iken faiz giderleri ile faiz gelirlerinin arasında 200,000 TL, faiz oranı %12'e yükseldiği zaman bu fark 240,000 TL olmuştur. Bu durumda banka, böyle faiz risklerine maruz kalmaması için bankanın hem değişken oranını kullanması hem de varlık ve yükümlölük kalemlerini mümkün olduğunca dengelemesi tavsiye edilmektedir (Erdem, 2014, s. 190-191).

2.1.3.1.2. Piyasa Riski

Bankanın içindeki faaliyetinden gelen değil, piyasa koşullarından meydana gelen riske, piyasa riski denilmektedir (Erdem, 2014, s. 176). Bu risk tüm piyasalardan kaynaklanabilir, ister mal piyasasında veya döviz piyasasında değer değişiklikleri /fiyat, ister faiz oranlarında değişimden kaynaklı emtia, finansal enstrümanlar ve hisse senetlerinin fiyatlarında ortaya çıkan değişimlerden nedenli olabilmektedir. Bankanın gösterdiği faaliyetler dört ekonomik piyasada (döviz piyasası, mal piyasası, faiz oranı piyasası ve emtia ve finansal enstrümanlar piyasası) yaşanan dalgalanmalardan doğan bir risktir (Atan, 2002, s. 18). Bundan dolayı piyasa riski, bankanın maruz kaldığı risklere oranla daha geniş kapsamlıdır. Çünkü piyasa riski, yukarıda söylendiği gibi her nevi gelişmelerden etkilenebilmekte ve bankanın varlıklarının fiyatlarında değişikliğe yol açabilmektedir. Yani bir varlığın alış fiyatı ile satış fiyatı arasında oluşan negatif fark bankanın bu riske (piyasa riski) maruz kalmasıyla zarar etmesine neden olacaktır. Piyasa riski yönetiminde iki nokta vardır. Birincisi, piyasa disiplini piyasadaki olan kurumlarla ilgili bilgilerinin şeffaf, doğru ve zamanında temin edilmesinden ibarettir. Piyasa disiplini ışığında bankacılık sistemindeki tüm birimlere, daha sağlam değerlendirme yapma imkanına sahip olmaktan, istenmeyen risklerin en düşük seviyeye indirilmesine ihtimal

sağlanacaktır (Altan, 2017, s. 18-19). İkinci nokta ise varlıkların fiyatları piyasalarda likidite seviyelerinin durumuna göre değişim gösterdiğinde, bankanın karşı karşıya kalacağı riskler de azalacak veya artacaktır. Bir varlık piyasada likiditesinin bol olduğu zaman faiz oranları düşme eğilimi gösterirse varlık artışa geçecektir. Ancak faiz oranları düşüş yaşadığı zaman sabit faiz oranına sahip olan borçlanma araçları, borçlu iseler zararlı çıkacaklar, alacaklı iseler kârlı çıkacaklardır. Piyasa riskini yönetebilmek için faiz oranı riskinde olduğu gibi çeşitli türev ürünler kullanılabilir. (Atan, 2002, s. 19).

2.1.3.1.3. Kur (Kambiyo) Riski

Döviz, kur veya kambiyo riski, yerel para biriminin değerinin diğer yabancı para birimlerinin karşısında azalması veya bir bankanın bilançosunun aktif ya da pasifindeki pozisyonlarından dolayı döviz ulusal para karşısında değişiklik gösterme ihtimali, zarar tehlikesi ya da kâr avantajı üretilmektedir (kaval, 2000, s. 28). Döviz kurlarının oynaklığı, Bretton Woods sisteminden sonra gelen serbest döviz kuru rejiminden kaynaklanmıştır. Döviz kurunun yüksek dalgalanma gösterdiği ülkelerde kur riski büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü döviz piyasasında mal piyasalarına nazaran kısa dönemlerde spekülasyon yapılması daha zahmetsiz. Bankaların enternasyonal faaliyetlerinin arttığından dolayı döviz işlemlerinin hacmi büyümüştür. Böylece enflasyon ve faiz oranları, ödemeler dengesi ve satın alma gücü paritesi gibi, döviz riskini etkileyen bazı makro ekonomik faktörlerinin artmasıyla döviz riski en çok üzerinde durulması gereken risk türlerinden birisidir. Dolayısıyla, enflasyon problemi, cari açık sorunu, ulusal ve uluslararası siyasi veya finansal istikrarsızlıklar ve bunlara bağlı olarak dövize ilişkin atakların olduğu süreçlerde bankalar döviz riski daha açık hale gelmektedirler (Erdem, 2014, s. 197-198).

Kur riskinden korunmak için türev ürünlerinin kullanımı epey yaygındır. Gelişen türev ürün piyasası, bir taraftan faaliyetleri gereği kur riski üstlenen finans sektör ve reel sektörünün riskini azaltmasına imkân tanırken, diğer taraftan spekülatif pozisyon almak isteyen bankalar için alternatif ürünlerin gelişmesini sağlamaktadır (Şişman, 2007, s. 29).

2.1.3.1.4. Menkul kıymet Fiyat Riski

Bankalar, faiz ya da gelir ve sermaye kazancı elde etmek veya likiditesini yüksek tutmak amacıyla menkul kıymetlere yatırım yapmaktadır (Ekenel, BANKACILIKTA Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektörü'ndeki Uygulamaları, 2009, s. 29). Daha net olarak ifade etmek gerekirse, menkul kıymetler makul bir fiyattan alınıp uygun bir zaman ve alım bedelinden daha yüksek bir tutarla satılmak temel amacıdır. Ayrıca yatırım dönemi boyunca menkul kıymetler fiyatlarının yükselme ihtimali yanında düşme ihtimali de vardır (Altan, 2017, s. 33). Yani bankaya ait ve kendi bilançosunda bulunan menkul kıymetlerin değerlerinde, piyasadaki ortaya çıkan dalgalanmalardan dolayı yaşanan düşüş nedeniyle bankanın karşı karşıya kaldığı riske, menkul kıymet fiyat riski denilmektedir (Bilge, 2011, s. 7). Bir bankanın, hisse senetlerine ya da özel ve kamu sektöründeki borçlanma araçlarına yaptıkları yatırımdan menkul kıymet fiyat riski doğabilmektedir. Menkul kıymetlerin fiyatlarındaki değişim, borsadaki fiyat hareketliliğine göre ortaya çıkmakta ve borsada menkul kıymet fiyatında ortaya çıkan değişimden dolayı bankalar bu yatırımlarından zarar görebilmekteledir (Karacan, 2000, s. 29). Bu risk, banka araçlarını nakde dönüştürmek istediği zaman maddi bir kayba çevrilmektedir. Karşılaşılabilen riski azaltmak amacıyla ekonomik dalgalanmalara dikkat edilip şirketin ve sektörün durumu iyi olup olmadığı araştırılıp ve menkul kıymetlerin ne zaman satın alınacağı analiz edilmektedir. Bununla birlikte türev ürünler kullanılarak riski en düşük seviyeye indirgenmektedir.

Sistematik risk altında risklerin türlerini daha da çoğaltabiliriz, örneğin, politika risk, enflasyon riski, yasal risk ve savaş riski gibi, ancak genel olarak önemli olan temel riskler üzerinde durulmuştur.

2.1.3.2. Sistematik Olmayan Risk

Risk kavramı, sistematik riskin sistematik olmayan risk ile birleşmesinden oluşmaktadır. Sistemli olmayan risk bankanın faaliyette bulunduğu bankacılık sektörü ile ilişkili birtakım özelliklerden ve değişimlerden kaynaklanan bir risktir. Başka deyişle, Banka riski, bilinen ve kontrol edilen değişkenlerden meydana çıkan, sektör ya da emniyete özgü

riski açıklanmaktadır. Teknolojik gelişmeler, yönetim hataları, grevler, kanuni uygulamalar, yer tehditleri ve ardıl riskleri gibi sistematik riske yol açabilmektedir. Bu sebeple sistemli olmayan riskin her banka için ayrı olarak değerlendirilmesi gerek duyulmaktadır. Sistematik olmayan riskin, sistematik riskten ayrılan en önemli özelliği, sistematik olmayan risk bankanın dışından değil, bankanın kendi yapısal özelliklerinden kaynaklanmakta ve çeşitlendirme aracılığıyla bu risk en düşük seviyeye indirgenebilir hatta tamamen ortadan kaldırılabilir (Aydeniz, 2008, s. 5). Sistematik olmayan ve sistematik risk arasındaki ana zıtlıklar aşağıdaki noktalarda zikredilmiştir (Gadget-info, 2019).

Tablo 3 : Sistematik ve Sistematik Olmayan Risk Arasındaki Temel Farklılıklar

Kıyaslamada kullanılan unsur	Sistemli risk	Banka risk
Anlam	Bankanın çalıştığı çevreye bağlıdır	Bankanın yapısına bağlıdır
Risk mahiyeti	Kontrol altına alınamaz	Kontrol altına alınabilir
Faktörlerin kaynağı	Dıştan gelen faktörler	İçten gelen faktörler
Tedbirlerin riski etkileme yeteneği	Sıfıra indirgenemez	Sıfıra indirgenebilir

Sistemli olmayan risk genel olarak üç grupta incelenebilir. Bunlar, operasyonel risk, kredi riski ve likidite riskidir.

2.1.3.2.1. Kredi Riski

Kredi riski, kredi vermeye dayalı bankacılık sektörünün en eski, yaygın, temel ve en önemli türlerinden biridir. Banka yöneticisi kredi verirken, ödünç alanların kredibilitesini (borç ödeme gücü) dikkat edip doğru karar vermelidir. Kredi alanların kredibilitesi çeşitli faktörlere bağlı olduğu için (gelir, enflasyon, vergi...gibi) alınan kararlar her zaman doğru olmayabilir. Dolayısıyla bankaların maruz kaldıkları en yaygın risk kredi riski sayılmaktadır. Bu bakımdan kredi riski, ödünç alan kimse tarafından yapılan anlaşmaya uymasını sağlamamasını durumu olarak tanımlanabilmektedir. Bu risk kredi işlemlerinin yanında bilanço dışı işlemleri de (menkul kıymet yatırımları, garanti ve kabuller vb.) kapsamaktadır (TBB, 1997, s. 9). Yani bankaların kredi portföylerinin yanı sıra sermaye piyasalarında gerçekleştirilen faaliyetler de kredi riskine maruz kalabilmekte ve bu portföylerde bulunan finansman bonoları, tahviller ve türev ürünlerden de kredi riski ortaya çıkabilmektedir (Şişman, 2007, s. 31). Başka bir ifadeyle, bir borcun veya varlığın geri ödeme konusunda olanağını yitirmesinden ya da ödemenin ertelenmesi yaşanmasından kaynaklanan bir risktir (Şimşek, 2007, s. 5). Para piyasasında fona muhtaç olanlar ödünç olarak fon isterken, fon fazlasına sahip olanlar onlara ödünç verirler, bu nedenle bu piyasada kredi riski çok nettir. Alacaklıya dair her daim "borç- alacak" ilişkisinden kaynaklanan bir risk vardır. Borç veren tarafından gayet kazançlı bir faiz yüzdesinden borç verilmiş olsa bile, ödünç alan kimsenin borcunu vadesinde geri ödeyememesi durumunda, ödünç veren kaynaklanan riskten kayba uğrayabilmektedir (Atan, 2002, s. 17). Kredi riski hem genel ekonomik koşullardan hem de kredi borçlusuna özgü sebeplerden de meydana gelebilmektedir. Bankalar genellikle mali durumu iyi olmayan müşterilere (kişisel, tüzel) kredi kullandırmamaya önem vermekte, kredi riskini en düşük düzeye indirmek için müşterilerden çeşitli garantiler ele geçirerek kredi iade edilmesini güvenceye almaktadır. Ayrıca kredi portföyleri çeşitlendirilip tedbir amaçlı karşılık tutmak yoluyla kredi riski küçültmeye çalışılmaktadır. Fakat alınacak bilinen tedbirler kredi riskinin küçültmesi açısından kısıtlı kalabilmekte, özellikle ekonomide yaşanan durgunluk dönemlerinde kredilerin iade edilışinden ortaya çıkacak kayıpları

düşürmede çok muvaffak olmayabilmektedir (Şahin, Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sisteminin Risk Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi, 2008, s. 45). Bankaların sahip olduğu öz kaynaklarının Toplam kredilere nispeten daha az bir değeri var, kredilerin çok küçük yüzdesinde bile meydana çıkacak kayıplar bankayı batma noktasına getirebilmektedir.

2.1.3.2.2. Operasyonel Risk

Basel Komitesinin tanımına göre, operasyonel riski “başarısız veya yetersiz iç süreçlerden, insanlardan ve sistemlerden ya da dış olaylardan doğan kayıp riski” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım iç süreçlerdeki başarısızlıklardan, çalışanların hataları veya sahtekarlıklarından, personel yönetimiyle ilgili sorunlar, ticari anlaşmazlıklar, kazalar, yangınlar, taşkınlar, depremler ya da kurum içindeki sistemin düzensizliği ve tutarsızlıklarından doğan endirekt ya da direkt olarak zarara uğranması halini açıklamaktadır (Basel, 2001). Bir banka olarak diğer risklere maruz kalmadan önce operasyonel riskle karşılaşır, dolayısıyla bu risk en eski risk türüdür. Bankaların karşılaşabileceği operasyonel riskler beş temel kategoride sınıflandırılabilir:

1. Personel riski: Banka yönetiminin ve personelinin vasıflarının beceriksizliği ve yetersizliğinden, vazifelerini önemsiz veya kötü bir şekilde kullanmalarından, görevlerini unutmalarından ve ihmal etmelerinden veya en iyi şekilde yapmamalarından, kasıtlı olarak yasalara ve ahlaka aykırı eylemleri gerçekleştirmelerinden kaynaklanan risklerdir (Şahin, 2008, s. 51).
2. Teknoloji ve sistem riskleri: Bilgi depolama ve iletişim sistemlerindeki teknik sorunlar ve aksamalar, eskimiş ya da yetersiz sistemler, bilgisayar donanımlarının yetersizlikleri, virüs problemlerinden kaynaklanan risklerdir (Şahin, 2008, s. 51).
3. Organizasyon riski: Bankanın örgütsel yapısı ve operasyonu ile ilişkili sıkıntılardan kaynaklanan risklerdir. Bu risk banka içerisindeki ofisler ve kısımlar arasındaki enformasyon akışının düzensizliği ve yetersizliği, yapı-işleyiş değişiklikleri, otorite limitlerinin kesin olmamasından kaynaklanan kesinsizlikler ve belirsizlikler içermektedir. (Acar, 2012).

4. Yasal risk: Bankalar, milletlerarası bankacılık etkinliklerinde veya yeni işlem türlerine başlarken, özel yasal risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu riskin sebebi, uluslararası işlemi gösteren banka birden fazla hukuk sistemine tabi olmasıdır. Bu nedenle, bankalar uluslararası bankacılık sözleşmelerinde ve işlemlerinde yabancı hukuk sistemini uygulamalıdır. (Acar, 2012).
5. Dış etkenler: Banka dışındaki üçüncü taraflarla ilişkili dolandırıcılık olayları, sözleşmede belirlenen kriterlere göre üçüncü kurumdan alınan hizmetlerin sağlanmaması veya hizmet veren kurumun iflası, enerji iletiminde oluşan aksamalar, web sitelerinin dış müdahalelerle kötüye kullanılması, terörist eylemler, doğal felaketlerden doğan riskler ve kara para aklama bu gruba dahil edilebilmektedir (Şahin, 2008, s. 51-52).

2.1.3.2.3.Likidite Riski

Bu konu başlığı ile ilişkili ayrıntılı enformasyon ikinci kısımda yer alan “Likidite Riski ve Yönetimi” konu başlığında yer almaktadır.

2.1.1.Katılımcı Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler

Geleneksel bankacılıkta olduğu gibi katılımcı bankacılık da birkaç riske maruz kalmaktadır. Bazı riskler geleneksel bankacılık ile ortak riskler, bazı riskler ise katılımcı finansman formüllerine ve İslami bankacılık işlemleriyle özelleşmektedir.

2.1.4.1.İslam Ekonomisinde Risk Kavramı

Risk, kayıp olasılığı olarak tanımlanırsa, İslami bir perspektiften böyle bir riskin istenmeyeceği açıktır. Çünkü risk parayı hasara ve zarara maruz bırakır ve bu paranın himaye etmesine ve artırmasına dayanan İslam Hukukunun amaçlarına aykırı kalmaktadır. İslami ilkeler açıkça servetin korunması ve geliştirilmesini gerektirir. Zenginliği zarara maruz bırakmak başlı başına bir amaç olamaz. İslam Hukukundaki metinler, kârda garanti bulunması gerektiğini koşul koymaktadır. Burada garanti, paranın kullanılmasının sorumluluğundan doğar ve bu sorumluluk mülkiyete aittir. Yani garanti,

mülkiyet kullanılmasından ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda sorumluluk, haklar ve yükümlülüklerin arasında denklik kurar ve mülkiyet kullanılmasından doğan fazlalık ekonomide katma değerini eklemeye yardım etmektedir. Ancak riske maruz kalmak bir amaç değil, buradaki mülkiyete dayanan risk gerçek üretim faaliyetlerine aittir. Yani risk müstakil değil ve başlı başına bir amaç değildir. Dolayısıyla mülkiyete dayanmayan garanti değiş tokuş edilmez, çünkü görüş birliğine göre Garar'dır (Sözlükte, risk, hile yapma, kişinin kendisini ve malını tehlikeye atması, aldatma gibi anlamlara gelen garar kelimesinin ıstılahî mânâsı hakkında Cürçânî şu tarifi yapmıştır: Garar, akıbeti meçhul olan ve elde edilip edilemeyeceği bilinemeyen şeydir). Sonuç olarak kabul edilen risk, serveti gerçek bir ekonomik faaliyetten doğan risktir. Halbuki gerçek bir serveti ortaya koymayan risk, ekonomi için çok zararlıdır. İslam ekonomisinde kabul edilen risk ile kabul edilmeyen risk arasında bu önemli bir farktır (AL-suwailem, Hedging in Islamic Finance, 2006, s. 56).

2.1.4.2. Katılım Bankalarının Karşılaştığı Risklerin Niteliği

Katılım bankalarında karşılaşılan riskleri belirlemek için önce yatırım riskini tanımlayarak başlıyoruz. Yatırım riski, aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

Yatırım Riski: Beklenen getiri ile ilişkili belirsizliktir (J. Fabozzi & P. Peterson, 2003, s. 5).

Yatırım Riski: Getiri düzenliliğinin belirsizliği ve yatırım kaybı korkusudur (Elvin, 2004, s. 12).

İki tanım, getirinin gerçekleştirilmesinin ihtimalinden ve belirsizliğinden bahsetmektedir. Katılım bankalarında riskleri şöyle tanımlayabiliriz:

Müşterinin, katılım bankasından finansman edilen projeden beklenen getirini gerçekleştirmemesinden kaynaklanan risktir, bununla birlikte katılım bankası müşterinin

başarısızlığını taşımaya mecbur kalır, özellikle katılım bankası ile müşterilerinin aralarındaki ilişkisi kâr katılımına dayanmaktadır.

2.1.4.3. Katılım Bankalarında Risk Kaynakları

Söylendiği gibi katılım bankalarının yatırımları birtakım risklere maruz kalmaktadır. Bu riskler birkaç kategoride sınıflandırılabilir. Riskleri kaynakları açısından incelersek şöyle bölünmektedir:

2.1.4.3.1. Katılım Bankası ile İlgili Olan İç Riskler

Bu riskler katılım bankası kendisiyle, bankanın zayıf ve güçlü yönleriyle ve zayıf olan yönlerin güçlü yönlere nasıl çevrileceğini içermektedir. Örneğin, iki ucu keskin bir kılıç olabilen insan kaynakları riskidir. Katılım bankasında, katılım bankacılığın temellerinde, uygulamalarında sağlam teorik bilgi ve pratik deneyime sahip nitelikli ve eğitilmiş insan kaynakları, şüphesiz katılım bankasını geliştirmeye katkı sağlamaktadır. Tam tersi durumda, yani personelin tecrübesi yetmeyecek kadar olursa bununla birlikte banka İslam hukukuna aykırı yatırım yapabilir veya kârlı olmayan bir yatırım yapabilir ve böylece banka itibarını kaybetmekle devamlılığını ve sürekliliğini olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir.

2.1.4.3.2. Katılım Bankası ile İlgili Olan Dış Riskler

Bu riskler katılım bankalarının gösterdikleri işlemleri dış iş ortamının nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Örneğin, yasalar ve bankacılık ile ilgili yasalardan doğan risklerdir. Özellikle bazı ülkelerde, katılım bankalarının klasik bankacılıkla uyumlu bir yasal ortamda işlemlerini göstermektedirler. Bilindiği gibi katılım bankacılığı klasik bankacılıktan farklıdır, bu yüzden bu yasal ortamı katılım bankacılığının özelliklerini bazen göz önünde tutmamaktadır. Bu kapsamda katılım bankalarında faiz yasaklandığı için, likidite açığı yaşadığı zaman merkez bankasından borç almazlar, çünkü merkez bankası tarafından faizsiz kredi verilmez (2008 ,حماد, s. 44).

2.1.4.3.2.1.Finansman Formüllerine Göre Riskler

2.1.4.3.2.1.1.Murabaha Risk

İslam hukukunda murabaha, malın maliyetinin müşteriye ilam edilmesi ve üzerine bir miktar kâr ilave ederek satılması tanımlanmaktadır. Murabaha akdi en çok kullanılan İslami finansal akitlerinden biridir. Murabaha akitleri standartlaştırılırsa faiz esaslı akitlere benzeyecekler ve hemen hemen aynı riske maruz kalmaktadır. Murabaha akdinin riski diğer İslami finansman formüllerine göre daha azdır. Ayrıca murabaha akdi şu risklere maruz kalabilir;

- İslam hukukuyla ilgili risk: Bu risk murabaha akdinin standartlaştırılmasından kaynaklanmaktadır.
- Piyasada malın fiyatıyla ilgili risk: Bu risk banka tarafından satın alınan malın fiyatının değiştirilmesinden doğmaktadır.
- Mal ile ilgili risk: Bu risk malın depolanmasından gördüğü zarardan veya malın taşınırken gördüğü hasardan dolayı meydana gelmektedir.
- Müşteriyle ilgili risk: Bu risk malın bedelini ödememesinden kaynaklanmaktadır (kredi riski).
- Satıcıyla ilgili risk: Bu risk satıcının malın şartlarına göre ve yükümlülüklerini yerine getirmemesinden doğabilmektedir.

2.1.4.3.2.1.2.Selem Risk

Selem sözleşmesi, peşin parayı standart (misli) bir malla vâdeli olarak değiştirmektedir. Selem riski, borçlanan tarafın “Müslemün ileyh” kastan veya kasıtsız üzerinde anlaşılan şartlara göre yükümlülüklerinin yerine getirmemesinden doğan risktir. Bu yükümlülük Maldır (Müslemün Fih). Borçlanan taraf satılan malı bilerek veya bilmeyerek anlaşılan tarihte teslim etmezse, mal eksik teslim ederse veya üzerinde anlaşılan maldan farklı bir mal teslim ederse tüm bu ihtimaller borçlanan taraftan doğan bir risktir. Zira selem akdi çoğu zaman tarımsal ürünlerin üzerine kurduğu için, selem risk doğal afetlerden de ortaya

ıkabilmektedir. Bu bağlamda selem risk, selem ürününün depoda gördüğü hasardan kaynaklanabilir, çünkü selem ürünleri depolama ihtiyaı olabilmektedir. Selem rnleri için ikincil piyasa yoktur, bu yüzden mal, müşteri tarafından alınmazsa hasar riskinin yanına fiyat riskine maruz kalmaktadır. İlave olarak selem ürünü bir müşteriye satılınca banka malın değeri tahsil riske karşılaşabilmektedir (kredi riski).

2.1.4.3.2.1.3.İstisna Risk

İstisna; üzerinde anlaşılan ve belli bir bedel mukabilinde bir kimsenin sanat erbabıyla bir eşya üretmek amacıyla anlaşmasıdır. İstisna risk, selem riske benzemektedir. Üretilcek mal geç teslim edilebilir veya üzerinde anlaşılan şartlara göre teslim edilmeyebilmektedir. Ancak istisnâ' akdinde üretilcek mal doğal afetlere daha az maruz kalabilmektedir.

2.1.4.3.2.1.4.Muşaraka Risk

Bir kimse veya kurumun, bir işletmenin varlıklarına ve sermayesine katılarak ortak olması anlamına gelmektedir. Bu yöntemde bir sermayedar, bir proje ya da işletmenin sermayesinden bir miktar ödeyerek hem sermayede hem de yönetimde ortak olup karı ve zararı paylaşır. Muşaraka finansmanı bir dizi risk içermekte ve bu riskler birkaç nedenden kaynaklanmaktadır. Kesin olmayan kâr miktarı belirsiz ve müşterinin bankanın kârdaki payını ödememesi durumunda ortaya çıkabilmektedir. Etik riskten, yanlış seçilen müşterilerden ve Müşterilerin projelerini yönetmek söz konusunda yeterli tecrübelerinin olmamasından da Muşaraka riski nedeni olabilmektedir. Muşaraka riski de bankanın projenin değerlendirmesinde verimsizliği ve projenin kapanmasından doğabilmektedir. İlave olarak proje hangi alanda faaliyet gösterdiği de risklerde bir rol oynamaktadır. Yani kârlı bir proje olup olmadığını riskten bir parça olabilmektedir.

2.1.4.3.2.1.5.Mudaraba Risk

Bir taraftan sermaye, diğer taraftan ise tecrübe, enformasyon ve gayret sunularak sürdürülen bir faaliyet tipidir. Faaliyetin yönetimi, enformasyon, tecrübe ve gayret sunan kişiden veya kurumdan sürdürülür, bu yüzden mudaraba kâr zarar ortaklığı veya iş

ortaklığı olarak da isimlendirebilmektedir. Mudaraba risk hemen hemen muşaraka risk gibi, ancak mudaraba akdinde zarar edildiği takdirde emek koyan tarafından haksız bir fiil ortada bulunmazsa sermaye koyan taraf bu zarar taşıyacaktır. Bundan dolayı mudaraba risk, muşaraka riskten daha fazla söyleyebiliriz.

2.1.4.3.2.1.6.İcara Risk

İcara akdi şöyle tanımlayabiliriz: Belli bir varlığın menfaati belli bir bedel mükabilinde satmak ve süresi sona erince ya icâre yenilenir ya o menfaati geri alınır (Kayar , 2011, s. 4). İcara akdinde iki tür vardır:

Birincisi: Operasyonel kiralama, bu kiralama formunda katılım bankası varlığı satın alır ve belirli bir süre için müşteriye kiraya vermektedir.

İkincisi: Finansal kiralama, bu kira formunda katılım bankası ile müşterinin arasında yapılan sözleşmeye göre kira süresi bittikten sonra kiralanan varlığın mülkiyetinin müşteriye devredilmesidir. Müşteri varlığın mülkiyetini edinmek için kira ödemesi ve varlığın değerinden kademeli ödeme yapmakla yükümlüdür. Hem operasyonel kiralama hem de finansal kiralama kredi riskine maruz kalabilmektedir. Bu risk, müşterinin aylık kira yükümlülüklerini yerine getirememesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca finansal kiralamada aylık kira bedeliyle birlikte varlığın değerinden taksitle ödeme yapmakla yükümlü olduğu için kredi riski daha fazladır. Operasyonel kiralama kira süresi bittikten sonra varlığın değerinin piyasada değişmesinden dolayı piyasa riskiyle bir araya gelebilmektedir. Aynı şekilde katılım bankası bir müşteri için bir varlığı satın alırsa yalnız müşteri bu varlığı kiralamaya kabul etmezse yeniden kredi riskinin yanına banka piyasa riskinin karşısında kalabilmektedir. Çünkü varlığın piyasada değeri düşmesiyle rast gelebilmektedir. Finansal kiralama ise kira süresi bittikten sonra varlığın mülkiyeti müşteriye devredilebileceği için piyasa riski daha azdır.

2.1.4.3.2.2.Katılım Bankalarının Çalışmasına dair Riskler

Katılım bankalarının risklerinin en önemli sınıflandırması İslami Finansal Hizmetler Kurulu tarafından (Islamic Financial Services Board- IFSB) yayınlanmaktadır. Bu sınıflandırma şudur (Islamic Financial Services Board, 2005, s. 3):

1. Kredi riski
2. Özsermaye yatırım riski
3. Piyasa riski
4. Getiri oranı riski
5. Operasyonel risk
6. Likidite riski

2.1.4.3.2.2.1.Kredi Riski

Katılım bankaları, klasik bankalar gibi kredi riskine maruz kalabilmektedir. Ancak klasik bankalarda kredi riski borçlunun hem ana para hem de faizleri kasten veya kasıtsız ödememesinden kaynaklanırken, katılım bankalarında ise kredi riski bir müşterinin bankadan varlıklarını aldıktan sonra vadesi gelen yükümlülüğünü yerine getirmediği zaman ortaya çıkar. Katılım bankalarında murabaha, icare, istisnâ' ve vadeli satış akitlerinden kaynaklanan borçtan doğabilmektedir. Ayrıca, murabaha, istisnâ' ve selem sözleşmelerinde, banka tarafından daha önce satın alınan ürünün müşteriye teslimini reddetme hakkı vardır, daha sonra banka kredi riski nedeniyle piyasa ve fiyat riskine de maruz kalır. Selem akdi ise parasal olmayan bir emtia borcu yaratır, fakat aynı zamanda kredi riskini de içermekte, malı eksik ya da teslim etmemekten meydana gelebilmektedir. Mudaraba ve müşarakaya gelince, katılım bankasının müşteriye verdiği para borç olarak değil, ortak sıfatıyla projeye katılır, fakat mudaraba ve müşaraka akitleri kredi riskine iki yoldan maruz kalabilmektedir. Birincisi, mudaraba akdinde müşteri tarafından proje yönetiminde herhangi bir kasıt, kusur veya ihmal bulunduğu takdirde ortak sıfatıyla sermaye koyan katılım bankası tarafından verilen para, müşterinin zimmetinde borç haline dönüşmekle birlikte kredi riski ortaya çıkmaktadır. İkincisi ise, mudaraba ve

muşaraka akitlerinde verilen para vadeli satışlarda kullanılırsa ortak sıfatıyla katılım bankası dolaylı bir şekilde kredi riskine maruz kalabilecektir (Islamic Financial Services Board, 2005, s. 6-7) (Elgari, 2003, s. 9).

2.1.4.3.2.2.2.Özsermaye Yatırım Riski

Özsermaye yatırım riski, katılım bankasının ortak sıfatıyla bir projeyi finansman etmesinden meydana gelen risktir. Bu tür özsermaye yatırımlarının özellikleri, iş ortağının kalitesi, iş faaliyetleri ve devam eden operasyonel konular hakkında düşünceleri içerir. Doğası gereği bu tip sermaye yatırımı, mudaraba ortağıyla veya Muşaraka ortağıyla, ticari faaliyet ve operasyonel faaliyetlerle ilgili risklerin bir araya gelmesinden özsermaye yatırım riskine maruz kalabilmektedir. Mudaraba ortağının ve muşaraka ortağının riskleri, yönetim ekibinin geçmiş kayıtları ve iş planının kalitesi ve buna dahil olan insan kaynaklarını kapsamaktadır. Yasal ve düzenleyici ortam özsermaye yatırım performansını etkilemektedir. Kesinlikle risk değerlendirmesinde yasal ve düzenleyici ortama ilişkin faktörler dikkate alınması gerekmektedir. Bu faktörlerin örneği, gümrük tarifeleri, vergiler, sübvansiyonlar, ithalat kotaları ve ani politika değişiklikleri gibidir. Bu bakımdan katılım bankaları, yatırımlarını değerlendirdikleri güvenilir bilgilerin bulunmamasından kaynaklanan risklere maruz kalmakta, yeterli mali kontrol sistemi eksikliği gibidir. İlaveten özsermaye yatırımı dolaylı bir şekilde kredi riskine maruz kalabilir, Sermaye erozyonu olarakta bilinir (Islamic Financial Services Board, 2005, s. 12-13).

2.1.4.3.2.2.3.Piyasa Riski

Piyasa riski, piyasa fiyatlarındaki değişikliklerden yaratılan bilanço dışı ve bilanço içi hesaplarında tutulduğu pozisyonlarında zarar riski olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, pazarlık edilebilir değerlerde oynaklık, pazarlanabilir veya kiralanabilir varlıklar ve hisse senedi fiyatları. Riskler, belirli varlıkların piyasa değerlerinin bugünkü ve gelecekteki değişkenliği ile ilgilidir. Örneğin, döviz kurları, sukuk'un piyasa değeri, bir selem varlığının emtia fiyatı ve belirli bir süre boyunca teslim edilmek üzere satın alınan

murabaha varlıklarının piyasa değeridir. Kiraya verenin faaliyet kiralamasının sonunda, geri verilen varlığın değerinin değişmesinden nedeni piyasa riskine karşı karşında olmaktadır. Kiracı kira sözleşmesini ihlal ederse satılacak varlık kredi riskine yanı sıra piyasa riskine maruz kalınmaktadır. Finansal kiralamada kiracı, kira yükümlülüğünün temerrüde düşmesi durumunda kiralanan varlığın defter değeri (teminat olarak) üzerindeki piyasa riskine maruz kalır. Selem akdinde, katılım bankaları, selem sözleşmesi imzalandıktan sonra mevcut emtia fiyatlarındaki dalgalanmalara maruz kalmaktadır. Paralel selem akdi durumunda, sözleşmeye tabi malların teslim edilmemesi riski de vardır ve bu nedenle paralel selem sözleşmesini yerine getirmek için spot piyasada benzer bir varlık satın alma gereği nedeniyle emtia fiyat riskine maruz kalırlar. Katılım bankaları da sınır ötesi ithalat ve ihracat operasyonlarındaki spot döviz kurlarındaki genel değişimlerden kaynaklanan kur dalgalanmaları ve bu işlemde kaynaklanan alınacak döviz ya da verilecek döviz karşı karşıya kalmaktadır (Islamic Financial Services Board, 2005, p. 16) (Abdul rehman, 2016, s. 106).

2.1.4.3.2.2.4. Getiri Oranı Riski

Getiri oranı riski katılım bankaların yatırımlarındaki getiri belirsizliğinden kaynaklanmaktadır. Faiz oranı riski açısından getiri oranı farklıdır. Katılımcı bankacılık, katılımcı olmayan bankacılığa benzemez, çünkü geleneksel bankalar menkul kıymetler üzerine sabit bir faiz oranı uyguluyorlar, böylece menkul kıymetlerin getiri oranı açısından daha az riske maruz kalırlar. Katılım bankacılığında farklılığın sebepleri, menkul kıymetler getirisinin açıklanması menkul kıymetlerin elde tutulduğu dönem sonunda ortaya çıkacağından bu yatırım sonuçları kesin olarak önceden belirlenemez. Bu nedenle, katılım bankası, mevduat sahiplerinin getiri oranını belirlemek için yatırım sonucunu beklemelidir. Bu belirsizlik, yatırımcıların yatırımlarından beklenen getiri konusunda farklılığa neden olabilir. Varyans ne kadar büyükse, bankalar için getiri riski o kadar büyüktür. Örneğin, bir katılım bankasının yatırımı üzerinden %10 kâr elde etmesi bekleniyor ve bu bilgiyi yatırımcılarına iletir. Öte yandan, piyasa oranı %12'ye yükselir (Beklenen yatırımın getirisinden daha yüksek) mevduat sahipleri yatırımlarından daha

yüksek oranlar kazanmayı beklerler. Bu getiri oranı riski aynı zamanda katılım bankasından para çekme riskine yol açabilir. Getiri oranı riski, katılım bankalarında diğer risklere göre en kritik risktir. Ek olarak İslami finansman sunmayan bankalara kıyasla İslami finansman sunan bankalar için getiri oranı riski yüksektir. Katılım bankaları, geleneksel bankalara kıyasla yatırımlarda (bilançodaki varlık tarafı) daha az esnekliğe sahiptir, çünkü katılım bankaları çoğunlukla Murabaha finansmanı ve vadeli satışı piyasa faiz oranlarına duyarız yatırımları yapmaktadır. Oysa, katılım bankalarının tüm yükümlülükleri, katılım bankalarının aktifleri ve borç tarafları arasında negatif fon açığı yaratan piyasa riskine duyarlıdır (Abdul rehman, 2016, s. 109-110).

2.1.4.3.2.2.5. Operasyonel Risk

Operasyonel riskler sistemin başarısızlığıyla, teknolojiyle ve fonksiyonel performansı ile bağlanmaktadır. Dahil olmak üzere politikalar, prosedürler ve katılım bankalarının zayıf iç süreçleri, bankalar için potansiyel zararlara yol açmaktadır. Operasyonel risk, katılım bankalarına doğrudan ve dolaylı zararlar veren iç ve dış süreçlerin başarısızlığından kaynaklanmaktadır (BESSIS, 2002, s. 21-22) (Iqbal & Mirakhor, An Introduction to Islamic to Islamic Theory and Practice, 2011, s. 291-292) (Ahmed & Tariqullah, 2007, s. 146). Katılım bankalarında operasyonel risk aşağıdaki hususlardan dolayı ortaya çıkmaktadır, murabaha ve istisnâ'nın sözleşmesinin iptali, operasyonel süreçlerde ve arka ofis fonksiyonlarında problemleri yönetmek için iç kontrol sistemindeki ikilemler, teknoloji riskleri, İslami sözleşmenin büyük bir yasal ortamda uygulanmasıyla ilgili potansiyel risk ve Şeriat kural ve düzenlemelerine uymama riski. Ayrıca, operasyonel risk yasal risk, Şeriat'a uyumsuzluk ve itibar riski gibi de diğer risklerden oluşmaktadır (Sundararajan, 2005, s. 127) (Greuning & Iqbal, 2008, s. 174-175). Risk listesinde, operasyonel risk önemli ve katılım bankalarının karşılaştığı önemli risklerden biri olduğu düşünülmektedir.

2.1.4.3.2.2.6.Likidite Riski

Bu risk, bankaların zamanında mali yükümlölüklerini yerine getirmek için yeterli fon bulunmadığında ortaya çıkar.

Bu kısımda hem klasik bankalar hem de katılım bankalarının maruz kaldıkları riskleri ele alındı, çünkü tüm riskler bankanın devamlılığında, piyasasının payında ve kârının payında bir rol oynamaktadır. Şüphesiz ki az piyasa payına ve az kâra sahip olan bankanın likiditesi hep risk altında kalacaktır. Yani sonuç olarak diğer riskler banka likiditesinin riskini etkilemektedir. İkinci kısımda likidite riski detaylı bir şekilde ele alınarak likidite risk yönetimi klasik bankalarda ile katılım bankalarının arasında bir mukayese yapılacaktır.

Finansal likidite zorlu bir kavramdır, ancak finansal sistemin iyi işleyişi için büyük önem taşımaktadır. Nitekim, Ağustos 2007'den bu yana finansal piyasa gerginliklerine hızlı bir bakış bu noktayı vurgulamaktadır. Bu gerilimler, para piyasalarındaki likidite, bankalararası piyasalardaki kredi oranlamasının ardından önemli ölçüde azalırken ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni, bankaların yapılandırılmış ürünlere maruz kalabileceğinin konusundaki belirsizlikle ilgili likidite sorunlarının nedeniyle birbirlerine borç vermeyi reddetmişlerdir.

Bankalarda likidite yönetimi konusu, bankacılığın karşı karşıya kaldığı en büyük zorluklardan biridir. Bunun sebebi elde edilmesi gereken likidite ve istenen kârlılığın arasında uzlaştırılmasının bir zorlukla karşılaşılmasıdır. Çünkü bir bankada durdurulan likidite uygun olan likidite seviyesinden daha fazla olduğunda bu fazlalığın kullanılmamasıyla bankanın yatırım gücü ve beklediği kâr oranı en düşük düzeyde olacak, bunun yanında ekonomik ve sosyal kalkınmada bankanın katkısı zayıf bulunacaktır. Tam tersi bankada uygun olan likidite seviyesinden daha az bulunan likidite, bankayı müşterilerinin güvenini yitirmesine maruz bırakabilir ve bu da bankacılık sisteminin ve finansal istikrarı tehdit edebilmektedir. Bu yüzden banka münasip, yeterli ve kâra maksimuma çıkarılan likidite seviyesini bulması gerekmektedir.

Bu kısımda geleneksel bankalarda ve katılım bankalarında likidite, likidite riski ve likidite risk yönetimi ele alınacaktır.

2.2.Likidite Tanımı

Likidite için çok sayıda tanım bulunmakta, bazıları zikredilecektir.

Likidite: Bankanın, geri alınabilir mevduatları, ödenmemiş borçları gecikmeden yerine getirebilmesi ve kredi talebini zamanında karşılayabilmesi yeteneğidir (1991, عبد الحميد, s. 189)

Likidite: Gecikme olmadan vadesi gelen borçları ödeyebilmek için değerinde kayıp olmaksızın hızlı bir şekilde nakde çevrilen varlıklardır (1981, الهواري, s. 100).

Öcal ve Çolak’a göre likidite için iki anlam var, dar anlamı ve geniş anlamı da iki anlama ayrılmaktadır. Dar anlamı bankanın borçlarının vadesi geldiğinde zamanında ve tam ödeyebilme kabiliyeti olarak belirlenirken, geniş anlamı ise banka varlıklarının daha akışkan, daha kısa vadeli ve kolay paraya dönüştürülebilecek şekilde düzenleyerek yükümlülüklerle vade uyumlu hale getiren dengeli bir finansman politikası izlenmesi anlamında kullanılan bir kavramdır (Çolak & Öcal, 1999, s. 201).

Basel bankacılık denetim komitesi (BCBS), likiditeyi bankanın vadeleri gelince yükümlülüklerini yerlerine getirme ve pozisyonlarını kapatması olarak tanımlamaktadır (Nikolaou, 2009, s. 13).

Uluslararası Para Fonu (IMF) likiditeyi solvent kurumlarının (borcunu ödeme gücüne sahip olan kurumlar) zamanda ödeme yapma konusunda anlaşmaya varma kabiliyeti olarak tanımlamaktadır (Nikolaou, 2009, s. 13).

Tüm tanımlarda bankanın gecikmeden ve mali bir sıkıntıyla karşılaşmadan yükümlülüklerini yerine getirmesi anlamına gelen likidite kelimesidir.

2.3.Likidite Fonksiyonları

Likidite birden fazla rol veya fonksiyona sahiptir. Likidite, istikrarsız sayılan mevduatları ve vadesiz mevduatların öngörülemez talebini karşılayabilmektedir. Bu türün boyutu deneyime göre belirlenmektedir. (Öngörülemez mevduat talepleri = vadesiz mevduatlar – vadesiz mevduatlarda istikrarsız sayılan mevduatlar). Bu demektir ki bu tipi karşılamak için yeterli miktarda likidite mevcut olması gerekmektedir. Bunun yanına likidite, vadeli mevduatını ve tasarruf mevduatını çekme ihtimalini karşılamaktadır. Bu tür para çekme işlemleri, yönetime para çekme taleplerini karşılamak için yeterli likidite sağlama fırsatı veren işaretler, indikasyonlar veya göstergeler olmadan çekilebilir.

Son olarak likidite, istisnai durumlarda mevduat sahiplerinin para çekme talebini karşılamaktadır. Karşılayabilmek için tahsis edilen nakit miktarı, bankanın bu para çekme işlemlerini yerine getirmek için başka kaynakları ne ölçüde artırabildiğine bağlıdır (AL-suwailem, 1998, s. 224).

2.4.Bankacılık Likiditesini Etkileyen Faktörler

Bankacılık likiditesini etkileyen en önemli faktörler şunlardır:

2.4.1.Para Yatırma ve Para Çekme İşlemleri

Günlük işlemleri tamamlamak için bankada yatırılan mevduattan çekilen para likidite azaltırken, mevduat bankanın likiditesini artırır (Rose, 1999, s. 161-162).

2.4.2. Bankalar Arasındaki Takas İşlemleri

Bankalar arasında takas işlemlerini düzenleyen Merkez bankasında, bir bankaya ait cari hesabı ülkedeki diğer bankaların cari hesaplarıyla takas etmekle, bankanın cari hesabın sonucu artacak ya da azalacak, öyleyse netice olarak bankanın likiditesi artacak veya azalacaktır.

2.4.3.Merkez Bankasının Politikaları

Banka munzam karşılıkları para ve bankacılık sisteminde para arzının büyümesiyle doğrudan ilişkilidir. Genellikle rezerv oranının artması para arzındaki değişim oranını arttırmaktadır. Bankalar para politikalarının gereği olarak merkez bankasının belirlediği bir oranda topladıkları tasarrufların belirli bir kısmını rezerv olarak ayırırlar. Rezerv oranı bir ülkenin ekonomisinde meydana gelen değişmelere göre de yeniden belirlenmektedir. Bilindiği gibi zorunlu rezerv ayırma nedeniyle bankalar topladıkları tasarrufların ancak belli bir kısmını kredi olarak verebilirler. Ekonominin bazı dönemlerinde bankalar, merkez bankasının zorunlu tuttuğu tutardan daha fazla rezerve sahip olabilirler. Bir bankanın toplam rezervi, zorunlu rezervler ve bu oranı aşan kısmın toplamından oluşur. Bir bankanın gerçek rezervleri veya zorunlu olan rezerv seviyesinin altında kalırsa söz konusu banka, ihtiyacı olan parayı rezerv fazlası olan diğer bankalardan borçlanır (Korkmaz & Ceylan, Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi, 2017, s. 81-82).

2.4.4.Sermaye

Bankanın sermayesinin miktarı likiditesinde büyük bir rol oynamaktadır. Bu demek ki fazla sermaye daha fazla likidite, tam tersi az sermaye daha az likiditedir.

Bu faktörlere ek olarak çok sayıda faktör bulunmaktadır. Genellikle bu faktörler direkt veya dolaylı bir şekilde banka likiditesini etkileyebilmektedir. Mesela fazla masraflar ve maliyette hederden dolayı banka likiditesi dolaylı bir şekilde etkilenmektedir. Ancak mevduat hesaplarından para çekilince veya yatırım yapılırken banka likiditesi direkt bir şekilde etkilenmektedir.

2.5. Likidite Riski ve Yönetimi

2.5.1.Likidite Riski Kavramı

Likidite riski, bankacılık sektöründe karşılaşılan en önemli risklerden bir türdür. Likidite riski, müşterilerin hesaplarındaki paralarını tam veya kısmı çekmesi ve banka uluslararası finans piyasalarından veya bankalararası piyasalarından para kaynağını temin edememesi halinde likidite riski fazlalaşmaktadır (Mandaci, 2003, s. 72). Diğer bir deyişle banka nakit girişi ile nakit çıkışı arasındaki denkleştirememesi halinde likidite riski meydana çıkmaktadır (Erdem, 2014, s. 178). Likidite sıkıntısıyla karşılaşan bir banka, ihtiyacı olunca varlıklarını uygun fiyatlarla nakde dönüştürerek fondan ihtiyacını gideremeyebilir, yine yükümlülüklerini kısa sürede arttırır (Alicanoğlu, 2018, s. 27). Bankaların aracılık işlevini yerine getirmekten, taahhütlerini ve yükümlülüklerini tarihinde veya uygun bir maliyetle karşılayamaması tehlikesinden doğan likidite riski şu işlemlerden doğabilmektedir:

- İster yurtiçi ister yurtdışı farklı yerlerden toplanan tasarruf fazlasını (mevduat) farklı yerlerde mevcut (yurtiçi veya yurtdışı) ve fona ihtiyacı duyan müşterilerine borç vermektir.
- Faize ya da kâr paylaşımına dayalı farklı ve çoğu zaman küçük miktarlarda toplanan mevduat bir havuzda toplanarak daha geniş ve büyük meblağ ödünç olarak vermektir.
- Farklı vadelere sahip olan biriktirilen mevduatları daha uzun vadeli borç şeklinde kullandırmak veya uzun vadeli menkul satın almaktır.
- Belli bir vadede veya vadesiz geri ödenecek yurtiçinden ve yurtdışından kaynaklı mevduat ve diğer toplanan kaynaklar duran varlıklara ve diğer şirketlerin hisse senetlerine yatırmak veya sabit kıymet alanında kullanmak (Ayhan, 2006, s. 111).

Bankalar farklı yerlerde bulunan mevduat sahiplerinden topladıkları kısa vadeli likit fonları, kendilerinden kredi muhtaç olan ve talep eden müşterilerine uzun vadeli olarak satabilirlerken taktığı uygulayan bankalar, kısa vadeli toplanan likit fonları uzun vadeli likit olan kredilere tahavvül eder ve risk olasılığını yükseltmiş olabilir. Mevduat sahipleri acil durumlarda nakde ihtiyaç duyduklarından dolayı ya da

mevduatlarının vadesi dolduğu zaman paralarını çekmek isteyecek ancak banka müşterilerin ihtiyaçlarını giderecek yeterli likiditeye sahip olmayabilir ve böylece risk daha artar (Yüksel & Vd., 2004, s. 119). Diğer bir ifadeyle bankaların tarafından toplanan kısa vadeli fonları uzun vadeli yatırımlara dönüştürdüğünde, yükümlülüklerinin günleri geldiğinde bunları ifa etmek için gerekli nakdi bulamayacak ve likidite problemi çekeceklerdir. Burada ortaya çıkan sorun bankaların nakit giriş ve çıkışlarını uygun bir kompozisyonda denkleştirmemesidir. Hiç kuşku yok böyle bir sorun beraberinde likidite riskini de serbest bırakacaktır. Sonuç itibariyle, bankaların varlıklar ve yükümlülükler kalemleri arasındaki vade düzensizliği ve uyumsuzluğu likidite riskinin temel nedenidir. Buna binaen bankalar tarafından toplanan fonlar hem talep edildiğinde geri ödenebilecek hem de yüksek getiri edinilebilecek bir dağıtım oluşturarak yönetmelidir (Bolak, 2004, s. 11). İlave olarak bankanın piyasalarda yaşanan değişiklikleri ve gelişmeleri uygun bir şekilde tahmin yürütememesi veya sağlıklı takip edememesi neticesinde bankanın likiditesi konusunda negatif gelişmeler bankanın geleceğinde ciddi risklerle karşılaşacaktır. Likidite yönetiminde bankanın varlıkları en mühim para kaynağı, çünkü bir bankanın aktif kalemlerinde mevcut varlıkları yönetebildiği ve kontrol edebildiği ölçüde güvenilir bir kaynaktır. Bankanın likiditesi için diğer kaynak ise yurtiçinde ve yurtdışında gerçek ve tüzel kişilerden gelen mevduat ve fonlardır (Aloğlu, 2005, s. 25). Bankanın likiditesinde de başka baş rolü oynayan sermayesidir. Ancak bankanın sermayesi, mevduatlarına, diğer varlıklarına ve borçlarına nispetten daha az olabilir. Bankaların yeterli düzeyde likiditeye sahip olması gerekliliğinin dört ana nedeni vardır:

- 1- Toptan mevduatların yenilenmemesi veya perakende mevduatların çekilmesi sonucu meydana gelen net fon çıkışlarının yeniden yerine getirmesi gerekliliği,
- 2- Bankanın beklediği fon girişlerinin gerçekleşmemesi halinde bu fonların karşılanması gerekliliği,

- 3- Potansiyel yükümlülüklerin doğması takdirde ihtiyaç duyulan yeni fonları bulma gerekliliği,
- 4- Bankanın yeni yatırımlara, projelere veya gelişme işlemlere girme veya yönelme isteğidir (Ekenel, 2009, s. 32).

Likidite riski söz konusunda banka birkaç tür riskle karşı karşıya kalabilir. Bunlar tahsilatlarda gecikme riski, olağanüstü çekişler riski ve yeniden finansman riski gibidir.

1. Tahsilatlarda gecikme riski: Tahsilatlarda gecikme riskinde kullandırılan kredilerin hem ana parası hem de faizlerinin vadesi gelince yerine getirmemesi ya da gecikme ile dönmesinin sebebiyet verdiği risklerdir. Sonucu itibariyle bankanın likidite seviyesi düşer ve yapılması gereken ödemelerinde sorunlara sebep olmakla birlikte banka ölçeğine bağlı olarak süratli bir tasfiye ihtimali yükselebilir (Altıntaş , 2006, s. 114).
2. Olağanüstü çekişler riski: Olağandışı haller sebebiyle açılan kredi limitleri veya vadesi gelmeyen ve vadesi gelen mevduatın beklenilenden çok daha hızlı bir biçimde çekilmeye başlaması sonucunda bankanın bu çekişleri ödemesine mecbur kalmaktan likidite riski ortaya çıkmaktadır. Örnek, kriz dönemleri, terör olayları veya ülkenin bulunduğu jeopolitik konum da halkın paniğin sebep olabilmektedir (Altıntaş , 2006).
3. Refinansman riski: İsimlendirilen yeniden finansman pozisyonu riskinde kredinin vadesi, bunun için kullanılan yükümlülüklerin vadesinden daha uzun olduğundan vadesi gelen mevduat geri ödemelerini ve yapılan kredi tahsislerini ödemeye yetmeyecek kadar yeni mevduat gelmemesi veya kredi kullanılamamasından kaynaklanan bir risktir (Parasız, Modern Bankacılık Teori ve Uygulama, 2000, s. 193).
4. Vade uyumsuzluğuna bağlı likidite riski: Bankanın bilançosunda varlıkları vadesinin ortalama yükümlülükleri vadesinden uzun olursa ortaya çıkar (Babuşcu, 2005).
5. Kârlılıktaki düşüş: Kârlılıktaki düşüş likidite riskinin bazı nedenlerinden biridir. Aktif-pasif vade yapısındaki bozulma, bankanın kârını etkilemektedir. Çünkü bankanın aktifinin vadesi, pasifinin vadesinden daha uzun olurken, kaydedilen

faiz/kâr gelirleri nakit olarak yapılan faiz/kâr ödemelerinden daha fazla olabilir ve görünen kârlılık korunurken nakit bazlı kârlılık düşecektir. Kesin olarak bu halle bankanın likiditesi olumsuz etkilenecektir. Diğer durum piyasadaki şartlar değiştiğinde hızlı düşüş faiz oranlarından banka maliyetlerini kısa sürede bu duruma adapte edemeyebilecektir. Bu halde bankanın uzun vadeli, sabit faizli ve yüksek faiz oranından daha önce borçlandığı yükümlülüklerin maliyetleri kâr marjlarını düşürücü etki yapacaktır. Böylece bankaların kârından sağlanan likiditenin olanağı azalacaktır (Babuşcu, 2005).

6. Aktif kalitesindeki bozulmalardan doğan likidite riski: Bu tür likidite riskinde iki şekilde ortaya çıkabilmektedir. Birinci şekil, plase edilen kaynaklardan geri dönmeyen miktardaki artış, ikinci şekil ise sabit kıymetler vb. aktif kalemlerinde büyük bir kısmı temsil etmektedir. Bu bağlamda sabit kıymetlere ilişkin satılmaması, arızalanması, fiyatları düşürülmesi veya yanması gibi şeylere maruz kalmaktan sabit kıymetlerin likiditesi azalmaktadır (Babuşcu, 2005).

Likidite riskini yönetmek için birtakım önleme ve prosedür da vardır. Bu önlemler ve prosedürler detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

2.5.2.Likidite Yönetimi Kavramı

Likidite Yönetimi, yeterli likidite bulunmasını sağlamayı amaçlayan tüm faaliyetlerde hem nakit yönetimi hem de nakit akışı tahminini içeren genel bir terim olarak kullanılır. Nakit yönetimi (CM) günlük likidite ihtiyaçlarını çözmek için yeterli likiditenin mevcut olmasını sağlamayı amaçlayan günlük bir vazifedir. Nakit akışı veya nakit akışı yönetimini tahmin etmek, bir likidite krizinden kaçınmak için gelecekteki nakit gereksinimlerini karşılamayı planladığından şirketin finansal yönetiminin kilit bir unsurudur.

Yeterli

likidite veya banka varlıklarındaki artışı fonlayabilecek ve yükümlülüklerini zamanında karşılayabilecek kaynaklara sahip olmak bankalarda likidite yönetiminin en temel amaçlarından birisidir. Bankanın likidite yetersizliği ile karşı karşıya kalmamak için

likiditesini olumsuz etkileyen durumları en aza indirmeye çalışmasıyla yeterli likidite tutmaktadır. Ancak yüksek likiditeye sahip olan finansal kurumların kâr marjları olumsuz bir şekilde etkilenecek bu durumda likidite yönetiminin rolü da bulunmaktadır (Pilkati, 2015, s. 1-2). Likidite yönetiminin iki ana amaçları var,

- Bankanın fon kaynaklarının maliyeti ile plasmanlarının getirisinin arasında uyumlaştırılmasıdır.
- Bankanın temerrüde düşmesinin engellenmesidir.

Ayrıca, piyasalara erişimin yönetilmesi, acil durum planlaması, rezerv likidite yönetimi ve döviz likidite yönetimi konuları etkin bir likidite riski yönetim sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır.

2.5.3.Geleneksel Bankalarda Likidite Riski Yönetimi

Bilindiği gibi likidite, varlıkların kayıp olmadan ve hızla paraya konvertibilitesi anlamına gelmektedir. Faize dayanan bankalar likidite riskine maruz kaldığı zaman bilançodaki aktif kalemlerinde bazı varlıkların satışıyla veya pasif kalemlerinde yükümlülüğün artışıyla, bankanın düşük likiditesinden dolayı karşılanmayan yükümlülüklerini veya istenen kredileri yerine getirebilmektedir.

2.5.3.1.Varlıklarının Yönetilmesiyle Likidite Riski Yönetimi

Bir bankanın bilançosundaki varlıklarından en yüksek çıkara ulaşılabilecek biçimde ve en düşük riske maruz kalabilecek şekilde kullanılmasına dair kara verme süreci olarak ve fonlandırma yapısı nasıl bir şekil alacağı ifade edilen aktif yönetimidir. Zira, banka kârını maksimize edebilmek için elinde bulunduğu fonları, en yüksek gelire, en düşük riske sahip olan ve likiditesi fazla olan varlıklarının aralarında dağıtılmalıdır. Bu suretle acil durumlarda likiditesi fazla olan varlıkları kolayca ve hızlıca satmakla banka likiditeye ihtiyacını karşılayabilmektedir (Abdul rehman, 2016, s. 155). Aşağıda bankanın satabildiği varlıklar zikredilecektir.

2.5.3.1.1.Devlet İç Borçlanma Senetlerinin Satılmasıdır

Kamu finansman ihtiyacını karşılamak üzere araçları olduğundan piyasada kısaca DİBS (Devlet İç Borçlanma Senetleri) kısa vadeli bono ve uzun vadeli tahvil bunları satın alan klasik bankanın likiditesi düşük seviyeye ulaştığında hızla satabilmektedir. Teorik olarak DİBS'in geri ödenmemesinin riski sıfır olarak kabul edilir. Başka bir ifadeyle DİBS risksiz faiz getirisi sağlayan finansal enstrümanlar olarak bilinir. Bu özelliğinin dolayısıyla DİBS faiz oranları risksiz oranı olarak kabul edilir. Hazine bonoları para piyasası araçları arasında sayılırken devlet tahvilleri ise sermaye piyasasından bir araç kabullenmektedir. Banka fon ihtiyacı olunca vadesi dolmayan DİBS'ni ikincil piyasada satarak düşük likidite seviyesini ortadan kaldıracabilmektedir. Hazine bonoları, genellikle, 13, 26, veya 52 haftalık vadelerle çıkartılmaktadır. Hazine bonolarının vadesi kısa olduğundan banka likiditesinin yönetiminde olumlu bir rol oynamaktadır. Çünkü hem kısa vadeye sahip hem de kârı getiren bir araçtır. İkincil piyasa avantajlarından ötürü, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de bankalar hazine bonolarına yatırıma tercih etmektedir. Canlı ve derin olan ikincil piyasa bazı avantajları, hazine bonolara yansıtılarak böylece bonolar her an nakde dönüştürülüp ve repo işlemlerinde karşılık olarak kullanılabilir. Ancak ikincil piyasada DİBS'nin fiyatı ve faizi, bankaların nakit gereksinmelerine, ihalenin faiz oranına ve bankalararası faiz oranına bağlı olarak değişmektedir (Korkmaz & Ceylan, 2017, s. 32-33).

2.5.3.1.2.Özel Sektör Kuruluşları Çıkardıkları Tahvil ve Bono Satılması

Özel sektöre ait bonoları ve tahvilleri borçlanma senetleri, özel anonim şirketler ve özel bankalar tarafından ihraç edilmektedir. DİBS'nde olduğu gibi, banka parayı değerlendirmek için özel sektör sabit ya da değişken faizli olarak ihraç edilen tahvillerini ve bonolarını satın almaktadır. Aynı zamanda bu bono ve tahvil, sabit getirili kıymetli evraklar olarak adlandırılır, çünkü dönemsel olarak yapılan faiz oranı ve ödemeleri bu menkul kıymetlerin koşullarının vasıtası ile bilinebilir. Tahviller ve bonoların likiditesi ve bu menkul kıymetli evraklara bağlı risk derecesi, getirilerinde etkilemektedir. Özel

tahviller ve bonolar, devlet tahvillerden ve bonolardan daha fazla riskli iken, özel şirketler ve özel bankaların tahvilleri ve bonoları daha yüksek faiz oranlarını sağlar. Çünkü iflas ve temerrüde düşmesi açısından özel kurumlar daha yüksek ihtimale sahiptir. Ancak özel bono ve tahvil sahiplerinin, özel kurumun iflas ve tasfiye halinde, alacaklarını özel kurumun ortaklarından önce almalıdır (Borsa İstanbul, 2019). Bonoların ve tahvillerin faiz oranlarının arasındaki farka gelince, bonoların bir yıldan kısa bir vadeye sahip olduğu için, faiz oranı ve riski uzun vadeli tahvillerin riskinden ve faiz oranından daha düşüktür. İster bonolar ister tahviller her ikisi de vadelerin sonuna kadar beklemeden nakde çevrilebilmektedir. Fakat menkul kıymet evrakları etkileyen piyasadaki faiz oranlarının seviyesi uygun olmayabilir ve bu dezavantaj sayılmaktadır. Örneğin, %10 faiz oranı sahip olan bir bono alınıp İMKB ikinci el piyasasında faizler %10'dan daha yüksek iken nakde çevrildiğinde bir dezavantaj hale oluşabilmektedir. Sonuç olarak menkul kıymetli evrakların vadesi gelmeden önce satılması söz konusu olunca düşük fiyatlarından kaynaklanan riski bir banka olarak likiditesini etkilemektedir (Deniz, 2018). Bu yüzden likiditesi düşük seviyeye ulaştığı bankanın bilançosundaki özel sektör tahvillerini ve bonolarını satmak isterse piyasadaki faiz oranı göz ardı etmemesi gerekmektedir. Yoksa vade günü beklemek gerekmektedir.

2.5.3.1.3. Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler Satılması

Fon fazlasına sahip olan ve bu fonları değerlendirmek isteyen yatırımcı, kısa vadeli dalgalanmalardan kâr sağlamak amacıyla alım satım amaçlı menkul değerlere yatırmaktadır (İşseveroğlu, 2014, s. 89). Düşük seviyeye ulaşan bankanın likiditesini yükümlülüklerini yerine getirmek için, daha önce ticaret amacıyla satın alınan menkul değerleri satarak istendiği düzeye ulaştırabilmektedir. Menkul değerlerin borsada satılabildiği için bankaya büyük bir avantaj sağlamaktadır. Bankanın sahip olduğu menkul değerleri istediği zaman kolayca paraya çevirebilmektedir. Bu kapsamda menkul değerler borsaları bankalara devamlı ve düzenli işleyen bir piyasa imkânı sunmaktadır. Böyle bir piyasada menkul değerleri çok küçük fiyat dalgalanmalarıyla istendiği zaman paraya çevirebilmektedir (Korkmaz & Ceylan, 2017, s. 187). Yüksek likiditeye sahip

olduklarından bu yatırımlar hızlı paraya ihtiyacı olan işletmeler için iyidir. Bankalar nakit paralarını rezervlerde tutarlar, öngörülemeyen risk durumlarında bankaların paraya ihtiyaçlara karşılarlar. Ancak, bankalar bütün nakit paralarını rezervlere koymazlar, bunun yerine gelir kazanmak gayesiyle likit menkul kıymetlere yatırım yaparlar. Bu şekilde, nakit yalnızca kâr elde etmekle kalmaz, bir banka gelecekteki nakit ihtiyacını karşılamak için yatırımı da kolayca tasfiye edebilir. Alım satım amaçlı menkul değerler genel olarak iki gruba sahiptir. Birincisi pazarlanabilir tahvili, önce ondan bahsedilmişti. İkincisi ise pazarlanabilir hisse senedi, adi hisse senedi ve en çok tercih edilen hisse senedir. Bir de bunlar borsalarda kolaylıkla ticaret yapılabilir ve piyasa fiyat bilgileri kolayca elde edilebilir (Borad, 2018). Dolayısıyla bankanın likiditesinin düşük seviyesiyle karşılaştığı zaman piyasada fiyatları uygun olursa bu yatırım araçlarını borsada satabilmektedir.

2.5.3.1.4.İskonto Ettirilen Kambiyo Senedi/ Poliçe

Senet / poliçe, şirketlerin ticari amaçla kullandıkları kısa vadeli değişim araçlarıdır. Kredili mal veya hizmet satışı sonucu karşı taraftan, alacağını belli bir ölçüde garantiye almak isteyen satıcı, resmi nitelikte ödeme yükümlülüğünü belgeleyen bir senet alır. Eğer, alınan senede, keşidecinin bankası garanti vermişse, senet banka kabulüne dönüşür. Söz konusu senet ödenmezse veya zamanından önce senet iskonto ettirilirse, banka gereken ödemeyi yapar. Senet / poliçelerin vadesi bir haftadan bir yıla kadar olabilir. Ancak, genellikle, vade altı aydan daha kısadır. Genel olarak senetler, ulusal para cinsinden düzenlenmekte, ancak, yabancı para cinsinden de senetler düzenlenebilmektedir. Senet / poliçe vade bitiminden önce bir başkasına devredilebilir (Korkmaz & Ceylan, 2017, s. 36). Banka likiditeye ihtiyaç duyarsa söz konusu, senet / poliçeyi yeniden iskonto ettirebilir.

2.5.3.1.5.Geri Satın Alma Anlaşması / Repo

Repo anlaşmasında, bir taraf, diğer tarafa, menkul kıymetler veya diğer varlıkları satar ve eşzamanlı olarak menkul kıymetler, aynı veya benzer varlıkları belirlenen bir tarihte ve

anlaşılan fiyattan karşı taraftan yeniden satın almayı taahhüt eder (Euroclear Bank , 2009, s. 5). Faiz kazancı, satın alma ve geri satım fiyatları arasındaki fark kadardır. Repo sözleşmesinin vadesi dolduğunda, banka makbuzu karşı tarafa ibraz eder. Makbuzu ibrazında, tutar kendisine nakit olarak ödenir.

2.5.3.2.Pasifler Yönetmesiyle Likidite Riski Yönetimi

Pasifler yönetimiyle, bir bankanın, en uygun ve düşük maliyetle alternatif yabancı fon kaynaklarının aralarında seçmesi, bu kaynaklardan hangi ölçüde yararlanabileceği ve fon kaynakları nasıl şekilleneceğine karar vermesidir. Ek olarak banka likiditesi düşük olunca hızlı ve makbul maliyetle kaynakları bulması gerekmektedir. Pasif yönetiminde şöyle sıralayabiliriz,

2.5.3.2.1.Banka Bonoları İhraç Edilmesi

Banka bonusu; Yabancı fon kaynaklarına ulaşmak için bir bankanın garantisini vermekle birlikte ihraç edilen bir borç senedidir. Bonolar, ihraç edilen küçük bir kâğıt olarak, onu satın alan taraf için yatırım aracı, satan taraf için de finansman aracıdır. Çift amaçlı bonolar hem yatırımcılara alternatif bir getiri kaynağı hem de bankalara fon kaynakları sağlar ve emre veya hamiline yazılı olarak ihraç edilebilir. Bankadan çıkarılan bono bir finansman aracı olarak birçok yatırımcı tarafından tercih edilir ve bu tercih, yatırımcıların bankacılık sisteminde güvenlerinden ve bonoların yüksek likiditesinden kaynaklanmaktadır. Banka bonoları, mevduat ve hazine bonolarına karşılaştırarak daha yüksek getiri imkânı sağlamaktadırlar. (Bayram, 2015, s. 32). Banka bonusu finansman aracı olarak daha maliyetli olabilir, ancak onu satın alan yatırımcı paraya ihtiyaç duyduğunda alınan banka bonosunu ikincil piyasada satarak paradan ihtiyacını giderebilir. Böylece banka bono vadesi gelmeden değerini herhangi bir ödeme yapmayacağına emin olacaktır. O şekilde bankanın likiditesinin yönetiminde olumlu etki bulunmaktadır.

2.5.3.2.2.Banka Garantili Bonolar

Banka garantili bonolar, banka tarafından verilen kredileri teminat olarak göstererek, banka borçlu sıfatıyla alacaklı tarafın verdiklerinin karşılığında emre muharrer senetleri düzenleyip vermekle ihraç edilen kıymetli evraktır (Bayram, 2015, s. 33). Banka garantili bonolar, vadesi bir yıldan az olan kısa vadeli menkul kıymetlerdir. Banka garantili bono üzerindeki kayıt, garanti veren bankayı, borçlu ile aynı şartlarda ve derecede sorumlu hale getirir. Başka bir ifadeyle, bu bonoları ihraç eden banka, ihraç ettikleri banka garantili bonoların içerdiği mali yükümlülüklerle kefil olmuş sayılır. Banka garantili bonoyu satın alan kişi, ödeme için, protestoya gerek kalmaksızın, garanti veren bankaya, doğrudan başvurabilir. Banka bonoları gibi, banka garantili bonoların ikincil piyasada alım satımları mümkündür (Korkmaz & Ceylan, 2017, s. 301). Bu finansman aracı vasıtasıyla likiditeye ihtiyaç duyulan bankanın garanti ettikleri borçların satılmasıyla likidite kaynağı bulunmaktadır. Garantili bonolarda bono ödenmediği takdirde banka değerini karşılamak zorunda kalmaktadır. Ancak garantili bono vadesi dolmadan herhangi bir ödeme olmayacaktır.

2.5.3.2.3.Varlık Teminatlı veya Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler

Varlığa dayalı menkul kıymet, varlıkların gelirlerine, haklarına veya belirli bir varlığa dayalı olarak ihraç edilen borçlanma senetleridir. Diğer bir basit izahla VDMK finansman bonoları muayyen aktif varlıkları ile ilişkilendirilmekten doğan ve vadesi en fazla bir seneye ulaşan bir menkulleştirme şeklidir. VDMK, bankalar aktiflerinde yer alan ve gelecekteki alacaklarını menkul kıymete dönüştürerek, alım satım konusu yapabilmeleridir. Varlığa dayalı menkul kıymet de bankaya ait muntazam olan tüm nakit girişleri karşılığında çıkarılmaya mümkündür. VDMK'lar kısa vadeli borç senetleri, genel olarak bankanın bilançosundaki alacaklar karşılığında tedavüle çıkarılmaktadır (Korkmaz & Ceylan, 2017, s. 304) (G. anderson & S. Gascon, 2009, s. 590). VDMK'larda, düşük maliyetli fon kaynağını yaratmak için bilançoda alacaklarını vadesinden önce nakde hale getirmeye amaçlamaktadır. Öyle ki banka yaşadığı likidite

sıkıntılarını atlatabilir. VDMK'ların vadesi ile alacakların vade yapısının arasında uyumluluk olmalıdır (CEYLAN, 2019).

2.5.3.2.4.İpotek Teminatlı Menkul Kıymetler (İTMK)

İTMK, banka ihraççının varlıklar karşılık niteliğinde olan ve teminat varlıklar karşılık gösterilerek ihraç edilen borçlanma senedir. Yani ipotek bir başka menkulün rehin altına alınmasıdır. Rehin de rehin hakkı sahibine, bir alacağın yerine getirilmemesi durumunda rehin altına alınan varlığın paraya çevrilerek alacağın karşılanması hakkıdır. Sermaye piyasası araçlarından biri İTMK primli veya iskontolu, hamiline veya nama yazılı, değişken veya sabit faizli olarak ihraç edilebilir (Parasız, 2011, s. 168) (Korkmaz & Ceylan, 2017, s. 303).

İpotek menkul kıymetlerin teminatı olan varlıkları birkaç niteliğe sahiptir:

- 1- Diğer varlıklardan İTMK varlıkları ayrı olarak izlenmeli,
- 2-İTMK varlıklarının kayıtlarını ayrı bir kuruluş tutabilir,
- 3-İTMK itfa edilinceye kadar İTMK varlıkları teminat amacı dışında kullanılmaz,
- 4-İTMK vadesinde yerine getirilmezse veya banka iflas durumunda, İTMK varlıklarından elde edilen gelir İTMK sahiplerine ödenmelidir.
- 5- İTMK varlıkları yeterli olmayınca İTMK sahipleri diğer varlıklara başvurabilirler (6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, 2013).

İTMK'nın anapara ve faiz ödemeleri, aynı zamanda teminat varlıklarından bağımsız olarak ihraççının genel yükümlülüğü altında bulunduğundan yatırım riski en düşük seviyeye indirgenebilir. İTMK'nın özellikleri, yatırımcıların paralarını bu araca yatırmalarına teşvikli bir rolü oynayabilirler, bankanın bu teşvikli faktörler ile likidite sorunu yaşadığında nakit girişler ile kaynaklarını yükseltmeye çalışmaktadır.

2.5.3.2.5.Banka Tahvilleri

Tahvil, orta ve uzun vadeli fon kaynaklarını sağlamak amacıyla banka tarafından çıkarılan borç araçlarıdır. Tahviller, sahiplerine ortak sıfatını kazandırmaz, karşı taraftan düzenli faiz ödemesini sağlar ve vade sonu tarihi gelince, anapara sahiplerine iade edilir.

Bankanın çıkaracağı tahvillerin vadesi en az bir yıl olmak zorundadır. Tahvillerde faiz olarak yapılan ödemelerin vergi matrahından çıkarılmasından doğan fon kaynağının ortalama maliyetinde düşüşe sebep olur, bu yüzden banka açısından, tahvil maliyetinin hisse senedi maliyetine göre daha düşük olabilir. Yatırımcılar açısından tahviller daha çekicidir, çünkü hisse senetlerinden daha az risklidir. Diğer yandan banka tasfiyeye karşı karşıya kaldığı zaman tahvil sahiplerinin alacaklarını öncelikle tahsil etme hakları vardır (Aydın, Akgiray, & VD., 2013, s. 117) (Aktaş, Doğanay, & VD., 2013, s. 228). Ancak tahviller borsada tekrar satılabildiğinden, yatırımcılara bir avantaj iken aynı zamanda bankalara bir avantajdır. Çünkü bu durumda bir banka için nakit para çıkışları öngörülebilir olacaktır. Banka tahvil türlerini kullanarak gereksinim duyduğu paradan karşılanabilmektedir. Tahviller özelliklerine göre şöyle sınıflandırılabilir:

2.5.3.2.5.1.Güvenceli Tahviller

Daha önce tanımlandığı gibi, tahvil vasıtasıyla alınan ödünç karşılığında düzenli faiz ödenmesi ve tahvilin vade sonu tarihinde anaparası ödenmesini ifade eden bir borçlanma senedidir. Güvenceli tahviller ise normal tahviller, ancak hem faiz hem de anapara ödemelerinin mukabilinde bir karşılıklar bulunmaktadır. Güvenceli tahvillerin temel amacı, tahvillerin faiz miktarları ve anaparası ödenmezse teminat olarak karşılığında bir varlık bulunmaktadır. Bir banka temerrüde düşerse ve tahvilin faiz miktarlarını veya anaparasını ödeyemezse teminat olarak alınan varlıkları satarak tahvillerin sahiplerine gerekli ödemeleri yapabilmektedir. Güvence altına alınan tahvillerin, riski azaltarak maliyetinin düşmesine neden olabilir. Bunun için tahvilleri ihraç eden bankaya düşük maliyetli finansman bir araç olabilir, hem de yatırımcı tarafından arzu edilen bir araç olduğu için likiditeye ihtiyaç duyulan banka kısa bir zamanda ihtiyaçlarını karşılayabilir.

2.5.3.2.5.2.Güvencesiz Tahviller

Bu tahvil türünde bankanın tüm mal varlıkları tahvil sahipleri için bir güvencedir. Diğer bir ifadeyle, teminat olarak muayyen bir varlıklar belirlenmeyerek tahvil sahiplerinin alacaklarının karşılarında bütün varlıklar güvence olarak bulunmaktadır. Güvencesiz

tahvillerde, önce güvenceli tahvillerin sahiplerinin alacakları ödenerek geri kalan tutarlar ise güvencesiz tahvillere ödenmektedir. Bu tür tahvillerin avantajı, banka varlıklarının ileride finansman aracı olarak kullanabilmektedir (Korkmaz & Ceylan, 2017, s. 281).

2.5.3.2.5.3.Kâra İştirakli Tahviller

Bu tür tahvillerde yatırımcıların aldıkları faizle birlikte kâra katılma imkanları sağlanır. Sadece banka kâr halinde ise bu tahvillerin sahipleri kâra katılmayı isteyebilirler. Bu şekilde tahviller imtiyazlı hisse senetlerine benzemekte, fakat tahvillere faiz ödemeleri vergiden düşülmektedir (Aydın, Akgiray, & VD., 2013, s. 118). Bilindiği gibi, imtiyazlı hisse senetleri için ödenen kâr payları, vergi matrahından düşülememektedir. Bu tahvillerden diğer türü, kâra iştirakli birikimli tahviller, bu tahvillere geçmişte ödenmemiş kâr payları gelecek yıllarda ödenir (Korkmaz & Ceylan, 2017, s. 282). Yani banka para sağlamak için bu tahvilleri daha cazip duruma getirmektedir.

2.5.3.2.5.4.Ödenim Fonlu Tahviller

Genel olarak bankaların büyük miktardaki tahvil şeklinde borçlarını tek seferlik geri ödemesi ciddi bir zorluğu taşır, bu yüzden bankalar ayrı bir fonu tutmasıyla ödenim fonlu tahvillerin anaparasının taksitlerini yıllık geri ödemektedir. Ödenim fonlu tahviller, teminat ile çıkarıldıklarından dolayı ihraç durumunda daha yüksek fiyatla satılır ve faiz oranı daha düşük bu nedenle bankanın maliyet ortalaması olumlu bir şekilde etkilenmektedir (Aydın, Akgiray, & VD., 2013, s. 118).

2.5.3.2.5.5.İkramiyeli Tahviller

Likiditeye İhtiyaç duyan banka, tahvilleri yatırımcılara daha cazip bir şekilde sunmak için tahvillere katma çıkarlar sağlamaktadır. Bu ek menfaatler ikramiye veya hediye olabilir (Aydın, Akgiray, & VD., 2013, s. 119).

2.5.3.2.5.6.Faizi Tahvil Olarak Ödenebilen Tahviller

Bu Tahvilin adından anlaşıldığı gibi faiz ödemelerinin yerine nominal değeri buna eşit tahvil şeklinde ödeme imkânı getirir. Likidite yönetimi açısından, bu tür tahviller bankaya bir avantaj sağlamaktadır (Aydın, Akgiray, & VD., 2013, s. 119).

2.5.3.2.5.7.Paya Dönüştürülebilir Tahviller (Hissen Senedi ile Değiştirilebilir Tahviller)

Aslında bazı tür tahvillerde üzerlerine faiz ödemeleri değil hisse senetleri verilmektedir. Bunlar hisse senedine dönüştürülebilir ve hisse senedi ile değiştirilebilir tahvillerdir. Hisse senedi ile değiştirilebilir tahvillerde, bir bankanın çıkardıkları tahvillerin vade sonunda, tahvillerin karşılığında kendisinin portföyünde bulunan başka şirketlere ait hisse senetleri sunmaktadır. Hisse senedine dönüştürülebilir tahvillerde ise, bir bankanın çıkardıkları tahvillerin vade sonunda, tahvillerin karşılığında kendisine ait hisse senetlerini vermektedir. Bu tahvillerin vadeleri en az 365 gün, dönüştürme işlemleri tahvillerin vadeleri geldiğinin tarihinden itibaren en erken 365 gün sonra yapılabilir. Bu tahvillerin karşılığında hisse senetlerinin sayıları ve değiştirme hakkı önceden belirlenmelidir. Bu tahvillerde hisse senedine dönüştürme opsiyonu sayesinde, diğer tahvillere kıyasla faiz oranları daha düşüktür (Çikot, 2012, s. 10). Paya dönüştürülmesine imkânı sağlayan tahvillerin yatırımcılara cazip olmasıyla, düşük likiditeyle karşılaşan ve sermayesini artırmak isteyen banka tarafından sunulmaktadır.

2.5.3.2.5.8.Geri Çağrılabilir Tahviller

Bazı bankalar ihraç etmiş oldukları tahvilleri gelecekteki bir tarihte, belirli bir fiyattan, tahvil sahiplerinden geri satın alırlar. Bu tür tahvillere geri çağrılabilir tahviller denilmektedir. Tahvillerin geri çağırılması tamamen ihraççı bankanın isteğine bağlıdır. Tıpkı opsiyon sahibinin opsiyon sözleşmesinden doğan hakkını kullanıp kullanmaması gibi. Tahvil geri çağırıldığında, tahvil sahibi bunu iade etmez ise, geri çağırma tarihinden itibaren herhangi bir faiz talebinde bulunamaz. Bu tahvillerin avantajı, bankanın istediği

zaman ve istediği tahvil sayısını geri çağırabilir. Dezavantajı ise geri çağırılan tahviller, tahvili ihraç eden bankaya ek bir maliyet getirmektedir. Söz konusu maliyet, geri çağırma dolayısıyla tahvil sahibine ödenecek olan primdir (Korkmaz & Ceylan, 2017, s. 287).

2.5.3.3.Bankalararası Borçlanma (İnterbank)

Bankalararası para piyasaları sayesinde bankalar kısa dönemdeki nakit taleplerini karşılayıp, talep karşılığında elindeki uzun vadeli yatırımı kaybetmemiş olur. Bankalar nakit ihtiyaçları olduğunda Merkez Bankası'na gidip İnterbank sistemi ile nakit ihtiyaçlarını kapatabilir. Yani bankalar topladıkları mevduatın belli bir yüzdesini Merkez Bankasındaki kendi adlarına açılan karşılıklar hesabında tutarlar. Bir bankanın rezerv açığı olursa, yani, rezervleri yeterli seviyede değil ise, Merkez bankasında gerekenden fazla (serbest) rezerv bulunduran bankalardan geçici olarak bu açığını kapatmak amacıyla fon kullanabilir. Bu sistemde kim kimden borç aldığını bilmez bunu bir tek aracı kurum yani Merkez Bankası bilir. Bu nakit işlemleri bir gecede transfer olduğundan bir faiz oranı ile gerçekleşmektedir. Buna gecelik faiz oranı denilir. Merkez Bankası bankalarda veya piyasalarda nakit sıkıntısının giderilmesi için overnight işlemi yapmaktadır. Günümüzde özellikle bankaların kısa vadeli fon ihtiyaçlarının karşılanmasında kendi aralarında başvurdukları bir fon sağlama şeklidir (Erdem, 2014, s. 57) (Yatırım Kredi, 2019).

2.5.3.4.Ciro Edilebilir Mevduat Sertifikalarının Çıkarılması

Ciro edilebilir mevduat sertifikaları, bir banka tarafından mevduat sahiplerine verilen (satılan) sabit vadeli ve vadesi geldiğinde anapara artı faiz şeklinde ödemeli bir para piyasası aracıdır (Erdem, 2014, s. 56). Bankalar mevduat sertifikası aracılığıyla kendilerine bir fon kaynağı bulmaktalar ve bu tür sertifikalar genellikle yüksek tutarlı olarak düzenlenirler. Banka ciro edilebilir mevduat sertifikalarını çıkarmasıyla, sertifika sahibi paraya ihtiyaç duyarsa vadesinden önce bunları ikincil piyasada devrederek gerekli nakde kavuşabilir. Böylece bankadan nakit çıkışı olmayacağı kesinleştirilmektedir.

2.5.3.5.Merkez Bankası Tarafından Sunulan Hazır İmkânlar

Çeşitli araçlar vasıtasıyla Merkez Bankası, bankacılık sisteminin bünyesinde faaliyet gösteren bankaların likiditesi yönetiminde yardım etmektedir. Bu araçların örneği, Geç likidite penceresi, Merkez Bankası tarafından sunulan hazır imkânlar ve Türk lirası depo borç alma ve borç verme (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 1970, s. 13-18).

2.5.3.6.Teminatlı Borç Yükümlülükleri (CDO'lar)

Teminatlandırılmış borç yükümlülükleri (Collateralized Debt Obligations) 2007-2009 dünya finansal krizinin tetiklenmesinde çok önemli rol oynayan çeşitli finansal varlıklardan oluşan bir havuza dayandırılmış bir türev kredi aracıdır. Bir CDO kredileri, tahvilleri, Mortgage kredilerini bir paket haline getirerek yatırımcılara arz eder (Parasız, 2011, s. 168). Teminatlı borç yükümlülükleri, bankaların bilançolarında sahip oldukları risk miktarını azaltmalarına izin verir. Bankaların çoğunluğunun, varlıklarının belli bir kısmını rezerv altında tutması gerekmektedir. Bu, varlıkların menkul kıymetleştirilmesini ve satılmasını teşvik eder, çünkü varlıkları rezervlerde tutmak bankalar için maliyetlidir. Teminatlandırılmış borç yükümlülükleri teminat olarak kullanılan unsura göre değerlendirilip sınıflandırılmaktadır. Teminatlandırılmış borç yükümlülükleri, bankaların nispeten likit olmayan bir menkul kıymet görece likit bir menkul kıymete dönüştürmelerini sağlar (Gürbüzer, 2014, s. 24-31).

2.5.3.7.Kredi Temerrüt Swapları (CDS'ler)

CDS'ler kredi türevleri piyasasının kilit taşı sayılmaktadır. CDS iki taraf arasında yapılan kredi riskinin bir taraftan (banka) diğerine devredilmesini sağlayan finansal sözleşmelerdir. CDS kontratına göre koruma satın alan taraf bankaya periyodik olarak prim ödemektedir. Koruma satan banka ise herhangi bir temerrüt ortaya çıktığı halinde koruma satın alan tarafa ödeme yapmalıdır. Koruma satın almak, tahvili veya bono satmakla aynı kredi riskini taşımaktadır. Koruma satmak ise tahvili veya bono satın almaya benzer, bu durumda koruma satan taraf kredi riskini yüklenmektedir. CDS

işlemlerinde dört unsur vardır. İlk olarak kredi unsurudur. CDS kontratlarında kredi riski varlığa dayalı (tahvil veya kredi) bir risktir. Herhangi bir temerrüt halinde koruma satan banka, alan tarafa ödeme yapmaktadır. İkinci unsur nominal miktardır. Nominal miktar, devredilen kredi riskinin miktarını göstermektedir. Nominal miktarı CDS satan banka ile satın alan taraf beraber sözleşmede saptamaktadır. Üçüncü sırada gelen unsur ise spreaddir. Spread, dönemsel olarak yapılan prim ödemelerini işaret etmektedir. Ödemeler 3 veya 6 ayda bir yapılmaktadır. Son unsur olarak, vadedir. Vade, sözleşmenin son bulma tarihidir. Genel olarak vadesi 5 yıldır. Sözleşmenin vadesi geldiğinde bu tarihten sonra prim ödemesi yapılmamaktadır. Herhangi bir temerrüt meydana gelirse yine ödeme yapılmamaktadır (Erdil, 2008, s. 75-78).

2.5.3.8.Zorunlu Rezervler

Merkez bankası bankaları mevduatlarının bir kısmını zorunlu rezerv olarak tutmaya zorlamaktadır. Bu rezervler aynı zamanda merkez bankasının para politikasında kullanılan bir araçtır.

2.5.3.9.Sermaye Artırılmasıyla Likidite Riski Yönetimi

Sermaye yeterliliği, bir banka sahip olduğu varlıkların, karşılaştığı risk dönemlerde yükümlülüklerini karşılamak amacıyla hangi seviyede yeterli olduğunu göstermektedir. Bankalarda sermaye yeterliliğinin bulunmasının ana maksadı, tasarruf sahiplerine para kaybından ve çeşitli zararlardan koruması ve bankanın faaliyetlerini sürdürmek amacıyla sağlam ve esnek finansal yapısına bulundurmasıdır. Sermaye, likidite yeterliliği ve borçları ödeyebilme gücü açısından da büyük bir önem taşımaktan bu nedenle bankalar içerisinde sermaye yeterliği şartlarının sağlanması, karşılaşılabilecek risklere karşı güvence oluşturmaktadır (Reis & Kötüoğlu, 2016, s. 102). Bir banka çoğu zaman likidite riskine maruz kalırsa, sermayesini artırmaya çalışmaktadır. Hisse senedinin birkaç türü vardır. Aşağıdaki gösterilecek gibi bir banka dış kaynaklardan sermaye artırmak için, şu hisse senetleri ihraç etmektedir.

2.5.3.9.1. Adi Hisse Senetlerinin İhraç Edilmesi

Adi hisseler: Ana kontratta aksine hüküm bulunmuyorsa, hisse senetleri sahiplerine eşit haklar temin etmektedir. Bu tip paylara adi hisseler adı verilir. Adi hisseler, hissedarlara toplantılarda oy hakkı verir ve hissedarlara yönetime katılma fırsatı sunar. Bunun yanı sıra kârdan pay alma ve bankanın tasfiyesi halinde diğer yükümlülükleri ifa ettikten sonra yatırımın geri ödenmesini sağlarlar. Yani adi hisse senetleri için tasfiyeden pay alma hakkı bulunmaktadır. Çeşitlilik bakımından, adi hisse senedi sahipleri diğer hisse sahiplerine göre en büyük riske sahiptir (Sevil, Başar, & Çoskun, 2013, s. 15). Bir banka sürekli likidite riskine maruz kalırsa, sermayesini artırmak için adi hisse senetleri ihraç etmesi söz konusunda çekici olmayabilmektedir. Ayrıca bankayı başka bir tarafça kontrol etmenin bir yolu olabilir.

2.5.3.9.2. İmtiyazlı Hisse Senetlerinin İhraç Edilmesi

İmtiyazlı Hisse Senetleri: Bazı açılardan tahvillere benzer ve bazı açılardan adi hisse senetlerine benzer hibrit menkul kıymetlerdir. Tahvillerde olduğu gibi imtiyazlı payların nominal değeri vardır ve temettü adi hisselerle dağıtılmadan önce imtiyazlı hisselerle sabit temettü ödenir. Bununla birlikte imtiyazlı hisseler için yeterli gelirin sağlanamaması durumunda, tahvillerin aksine bankayı iflasa götürecek bir yükümlülük ortaya çıkmamaktadır. Diğer yandan bankalar bu türlerde imtiyazlı hisse senedi ihraç edebilirler. Nominal değer üzerinden geri alınabilen imtiyazlı hisse senetleri varken, daha sonraki bir tarihte adi hisse senetlerine dönüştürülebilen imtiyazlı hisse senetleri de var, üçüncü türü ise lehine vaktinde ödenmeyen temettüleri daha ilerideki bir tarihte ödenebilen temettüleri sahip olan kümülatif imtiyazlı hisse senetleridir. Bazı imtiyazlı hisse senetleri katılım hakkı da sağlayabilir. Başarılı bir dönemin sonunda, yöneticiler imtiyazlı hisse senetlerine, adi hisse senetlerinden daha fazla temettü dağıtılmasını kararlaştırabilirler. Bu bağlamda imtiyazlı hisse senetleri hem borç hem de öz sermaye özellikleri sergilediklerinden, bu hisse senetlerine neden hibrit denildiği anlaşılabilir (Sevil, Başar, & Çoskun, 2013, s. 15-16).

2.5.4.Katılım Bankalarında Likidite Riski Yönetimi

Katılım bankalarının likidite riski iki türdür:

- 1- Katılım Bankası tarafından erişilecek fon eksikliği. Finansal piyasalarda likidite eksikliği olduğunda, banka finansal sorumluluğunu yerine getirmek için likit olmayan varlıkları likit forma dönüştürmekte zorluk bulmaktadır.
- 2- Piyasada finansman yetersizliği olduğunda, katılım bankası kabul edilebilir bir maliyetle fon toplayamamaktadır (Iqbal & Mirakhor, 2011, p. 287).

İslam Hukukuna aykırı olmayan finansal araçlarda likidite eksikliği, likidite riskinin temel nedenlerinden biridir. Ancak İslami finansal araçları, geleneksel finansal araçlara dönüştürmek kabul edilemez. Eğer bir borç doğmuşsa, diğer kişiye devredilemez hale gelir, ancak borç üzerinde faiz almadan başka kişiye devredilebilir. Katılım bankacılığta likidite riski aşağıdaki nedenlerden kaynaklanmaktadır:

- Şeriata uyumlu para ve sermaye piyasası eksikliği.
- Şeriatın işlemlerde faiz oranının yasaklanmasından dolayı bankalararası etkin bir para piyasasının bulunmamasıdır.
- İkincil piyasanın azlığı da likidite riski için büyük bir nedendir. İslam Hukuku, gayrimenkule dayalı borçlanma kabul eder. Bundan dolayı, varlığa dayalı menkul kıymetlerin geliştirilmesi gerekmektedir (Ariffin, Archer, & Abdelkarim, 2009, s. 153-163).

(Samad & Hassan, 1999) tarafından yapılan bir araştırma, Malezya bankalarının 1984-1997 döneminde likidite ve borç ödeme riskini incelemiştir. Çalışmalarının bulguları, İslami bankaların geleneksel bankalara göre daha likit olduğunu ortaya koymaktadır. (Bashir, 1999), 1993-1998 dönemi için 8 Orta Doğu ülkesinden 14 katılım bankası üzerinde bir araştırma çalışması yürütmüştür. Çalışmasının sonuçları, Şariat uyumlu bankaların, Şariat uyumlu olmayan bankalardan daha fazla likiditeye sahip olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde, 1991-2001 dönemi için Bahreyn'deki İslami ve geleneksel

bankaların finansal performansı ve likiditesine ilişkin bir başka çalışma yapılmıştır. Bulgular, İslami bankaların likidite oranlarının geleneksel bankalardan daha yüksek olduğunu göstermiştir (Samad, Comparative Efficiency of The Islamic Bank Vis-A-Vis Conventional Banks in Malaysia, 2013, s. 1-25).

Basel Bankacılık Denetim Komitesi (2008a), bankaların iş stratejilerine ve finansal sistemdeki rollerine göre likidite riski toleranslarını belirtmeleri gerektiğini önermektedir. Bu kapsamda, üst yönetimi bankanın likidite riskinin toleransının seviyesine göre likidite riski yönetmek için yeni stratejiler, politikalar ve uygulamalar geliştirmelidir. Ayrıca üst yönetimin bankanın likidite gelişimi ile ilgili bilgileri sürekli gözden geçirmesi ve bunları yönetim kuruluna bildirmesi gerekir. Yönetim kurulu en az yılda bir kez likidite yönetimi ile ilgili stratejileri, politikaları ve uygulamaları gözden geçirip onaylamalı ve üst yönetimin likidite riskini etkili bir şekilde yönetmesini sağlamalıdır.

IFSB (2012), İslami finansal hizmetler sunan kuruluşlara (IIFS) likidite riski yönetimi konusunda yol gösterici ilkeler sağlamıştır. Genel ilke, İslami Finansal Hizmetler sunan Kuruluşların günlük gerekliliklerini yerine getirmesinde ve normal operasyonlardan beklenen ve beklenmeyen sapmaları karşılamasında sağlam ve kapsamlı bir likidite risk yönetimi sahip olmalarına yardımcı olmaktadır. Ek olarak, İslami Finansal Hizmetler sunan kuruluşlar, İslami Şariat kurallarına uygun olarak ve şariat uyumlu araçlar ve piyasalar bağlamında likidite riskini belirlemek, ölçmek, izlemek, raporlamak ve kontrol etmek için Yönetim Kurulu ve üst düzey yönetim gözetiminden oluşan bir yönetim sürecine sahip olmalıdır. Denetim otoriteleri, IIFS'nin likidite riski yönetimi pozisyonunu değerlendirmek ve herhangi bir eksiklik varsa zamanında harekete geçmek için sıkı bir sürece sahip olmalıdır. (Siddiqui, 2008), 2002'den 2003'e kadar bankaların sözleşmelerini, risklerini ve finansal performansını incelemek için Pakistan'daki İslami bankalar üzerine bir araştırma çalışması yaptı. Sonuçlar, İslami bankaların geleneksel bankalara kıyasla daha yüksek likidite ve nakit bakiyelerine sahip olduğunu vurguladı.

2.5.4.1.Likidite Riski Azaltma Teknikleri

Söylenebilir ki, katılım bankalarındaki mevduat sahipleri, mevduatlarındaki getiri oranının düşük olması, katılım bankasının mali durumu konusundaki endişeleri ve katılım bankasının uygulamaları İslami Şeriat hükümleri ve yönetmeliklerle uyuşmadığı zaman fonlarını bir katılım bankasından çekmektedir. Bu senaryoda, öngörülebilir ve öngörülemeyen likidite taleplerini karşılamak için veya likidite riskini en aza indirmek için, Şeriat İlkeleri az sayıda teknik sağlamaktadır.

2.5.4.1.1.Likidite Yedekleri

Merkez bankası, bankaları (hem katılım hem de geleneksel) mevduat sahiplerinden gelen likidite talebini karşılamak için sabit miktarda rezerv tutmaya yönlendirmiştir. Bu rezervlerden İslami bankalara ödenen hiçbir ödül yoktur, çünkü bu fonların kullanımına yönelik herhangi bir ödül İslami Hukukta yasaklanmış olan bir haktır.

2.5.4.1.2.Mevduat Geri Ödeme Zamanı Düzenlenmesi

Bu teknikte, belirli bir zaman dilimi gerektiren bir projede İslami finansmanın yer aldığı yapıcı tasfiye tekniği (constructive liquidation technique) kullanılmıştır. Bu şekilde, projenin net aktif değeri, tüm borçların varlıklardan çıkarılmasıyla hesaplanır ve bu miktara dayanarak mevduatların geri ödeme süresi, likidite düzenli talebinin iyi yönetilmesi için yapıcı tasfiye zamanı ile düzenlenir ve eşleştirilir (Obaidullah, 2005).

2.5.4.1.3.Özkaynak ve borca dayalı finansmanın faaliyet kayıplarının azaltılması

İsmal'a göre (İsmal, 2013, s. 76) özkaynağa dayalı finansman mudaraba ve muşaraka iken borca dayalı finansman ise İcara, selem, İstisna' ve murabaha'dır. Özkaynağa dayalı finansmanda, katılım bankaları, mudaraba ve muşaraka finansmanından kaynaklanan faaliyet kayıpları üstlenirler. Muşaraka ve mudaraba durumunda banka ve ortağı kararlaştırılmış oranda zarara uğrar. Katılım bankaları, proje performansını denetleyerek, izleyerek ve değerlendirerek kayıpların önlenmesini sağlamalıdır. Mudaribin (girişimci)

temerrüde düşmesi veya projenin kârını banka ile paylaşmaması durumunda, banka girişimciden para cezası alabilir ve bu miktar Şeriat kurallarına göre yardım amaçlı kullanılacaktır. Ya da banka ödeme yapısını yeniden düzenleyebilir ve sözleşme süresinin sonunda projenin varlıklarını satabilir. Ayrıca, mudarabada banka girişimciden veya üçüncü şahıstan teminatı (kefalet) talep edebilir (Iqbal & Mirakhor, 2007).

Oysa borca dayalı finansman söz konusu olduğunda bir varlık temelinde finansman sağlanmaktadır. İcara durumunda, kiracının dürüstlüğüne göre bir varlık sağlanmaktadır. İcara'da varlıkların imhası durumunda bankaya tazminat ödenmez, sadece kiracı tarafından ihmal durumundadır. Öte yandan, Murabaha finansmanı durumunda, sözleşmenin hükümleri taraflar arasında kararlaştırıldığı için varlığın mülkiyeti alıcıya aktarılır. Bu nedenle, bir varlığın değerindeki kayıp veya herhangi bir tahribat alıcıya transfer edilir. Ayrıca, icara ve murabaha sözleşmesinde temerrüde düşme durumunda, katılım bankası fonlarını geri almak için varlığını satabilir veya borçluya ek süre verebilir. Bu kapsamda bir katılım bankası, icara ve murabaha finansmanında kullanılan varlığı takafül'ün yardımı ile temin edebilir.

2.5.4.1.4.Ana Ortaklık ile Likidite Anlaşması

Geleneksel bankaların çoğu, tam teşekküllü katılım bankalarının yerine İslami pencere açmıştır. Bu İslami pencereler, düzenli likidite talebini azaltmak için ana bankadan borç alabilir (IFSB, 2005). Fonun edinilmesi işlemlerinden en verimli biri olduğu düşünülmektedir. Ancak İslami pencereler bu fonları dikkatli bir şekilde kullanmalıdır. Çünkü İslami bankacılıkta yasaklanan faiz işlemleri ana bankada kullanılmaktadır (İsmal, 2013, s. 77).

2.5.4.1.5.Kısa Vadeli Finansman Araçlarının Satışı

Bu teknik, likiditenin öngörülebilir düzensiz talebini azaltmak için kullanılır. Bu durumda, katılım bankalarına likidite sağlamak amacıyla İslami para piyasasında kısa

vadeli likit enstrümanları satılmaktadır. İslami para piyasasında aşağıda bahsedilen araçlar satılmaktadır (İsmal, 2013, s. 77-79).

2.5.4.1.5.1.Mudaraba'ya dayalı geri alma özelliğiyle mevduat Sertifikası
Mudaraba'ya dayalı sertifikaları geri alma özelliği ile katılım bankaları arasında karşılıklı bir anlaşmadır. Bu enstrümanda, enstrüman sahibi, geri alım taahhüdü yoluyla likidite elde etmek için mudaraba sertifikasını satmaktadır.

2.5.4.1.5.2.Katılım Bankasının Kabulü

Katılım bankasının kabulünün sahibi adına gelecekte ödeme için bankanın verdiği bir garantidir. Bu belgede, katılım bankası bir aracı olarak hareket eder ve sağlanan hizmetler karşısında kabul sahibinden sabit komisyon talep eder. Ayrıca banka acil olarak likidite isterse, katılım bankasının kabulü ikincil piyasada satılabilir.

2.5.4.1.5.3.Vekâlet

Vekâlet terimi bir tarafın, diğer tarafı vekil olarak atamasıyla gerçekleşen bir yetki ve kısmen sorumluluğun transferidir. Atanan tarafa vekil, atayan tarafa ise müvekkil denir. Para yatırmak amacıyla müvekkil tarafından vekile fon akışı olur. Yapılan anlaşmada müvekkil belirtilmiş bir süre sonunda beklenen kâr payı oranında, yatırım söz konusu olan tutar üzerinden getiri alma beklentisi içindedir. Vekâlet sözleşmesinde getiri oranının garantili olmadığı için İslami Finans'a uygundur (Dede, 2017, s. 105). Bu araçta, banka önceden kararlaştırılmış varlıklara fon yatırımı yapmak için yatırımcının bir vekili olarak hareket eder ve yatırımcılardan sabit ücret talep eder. Ayrıca vekalet sözleşmeleri fonların herhangi bir kısıtlama olmaksızın bir varlık havuzuna yatırıldığı sınırsız bir vekalet olarak da sınıflandırılır. Bu sözleşmeleri kolaylıkla hem geleneksel hem de katılım bankalarına, para piyasasında satılabilmektedir.

2.5.4.1.5.4.Mal Murabahası

Bu enstrümanın kullanılması birkaç İslam alimi tarafından izin verildiği değerlendirilmektedir. Oysa diğerleri, bu aracın katılım bankalarında bulunmasına izin verilmediğini savunmuştur (Ayub, 2007). Çünkü emtia (satıcı tarafından mülkiyeti alınmadan) üçüncü tarafa satılır ve borç yükümlülüğü birinci tarafa ikinci taraftan ayrılır. Buna rağmen murabaha sözleşmesi yaygındır ve birçok katılım bankası tarafından para piyasasında tercih edilir hatta kolayca alınıp satılmaktadır. Katılım bankaları tarafından sağlayan İslami Hukukuna aykırı olmayan finansal araçları vasıtasıyla yatırımcıların fonlarının fazlasını katılım bankalara yönlendirme imkânı sağlamaktadır. Murabaha işleminin vadesine göre brokerler aracılığıyla mal borsalarından (Londra Metal Borsası-LME, Londra Platin ve Paladyum Borsası vb.) alınan emtiaya kar olarak bir miktar eklenerek satılır. Örneğin, nakit ihtiyacına sahip olan X katılım bankası, Y kuruma vekil olarak olur ve ondan fonlarını alır. X banka aldığı fon ile piyasadan satın aldığı emtiayı kendi hesabına vadeli olarak satar. X banka bu emtiayı spot piyasalarda satın nakitten ihtiyacını karşılamaktadır (Dede, 2017, s. 25-26).

2.5.4.1.5.5.Swap (Değiş-Tokuş) enstrümanı

Değiş tokuş etme anlamına gelen swap, iki tarafın belirli bir zaman dilimi içinde bir varlığa dayalı ödemelerinin vade ve getiri riskini azaltmak için yaptığı bir sözleşmedir. Swap işlemlerinde döviz riskinden koruyan tam swapta, dövizler karşılıklı değişilmektedir. Her iki paranın da sadece taraflardan birinde kalacak şekilde değişime tabi tutuluyorsa yarım swap olarak adlandırılmaktadır. Tam swap ve yarım swap işlemleri yaparak likiditesini yönetmek amacı ile çok yaygın şekilde kullandığı bir üründür. Swap ile ilişkili durumda olan forward ileri bir tarihte teslimi söz konusu olacak herhangi bir malın vadesi, miktarı ve fiyatı taraflarca bugünden belirlenecek sözleşme olarak tanımlanabilir. Forward ürününün katılım bankalarının çalışma ilkeleri doğrultusunda işleyebilmesi için taraflardan en az birinin cayma hakkına yani serbestlik hakkına sahip olması gerekmektedir. Aksi halde forward ürününün katılım bankalarında kullanılması

uygun değildir. İlave olarak korumak için kullanılan bu tür işlemlerin spekülasyon ya da manipülasyon amacı doğrultusunda yapılmasını tercih edilmemektedir. Örneğin, A bankası 55.000 TRY'yi X bankasına 10.000 USD karşılığında bugünden USD/TRY 5.50 kurundan verir. A bankası aldığı on bin USD'yi X bankasındaki kendi hesaplarında vade sonuna kadar blokede tutar. A bankası ve X bankası ayrıca bir vadeli kur üzerinde de bugünden anlaşılır. Vadeli kurun 5.50 olduğunu varsayalım. Buna göre vadede X bankası A bankasının USD hesabındaki USD'yi düşerek karşılığında 55.000 TRY'yi A bankasına geri gönderir (Dede, 2017, s. 36-37).

2.5.4.1.5.6. Teminatlandırılmış Mal Murabahası (Collateral Commodity Murabaha)

Teminatlı mal murabahası ile katılım bankaları ellerindeki kira sertifikalarını teminat vererek, kendine fon kaynağı oluşturmaktadır. Sendikasyon Kredisi (Club Deal) veya teminatlı mal murabahası işlemlerinde kira sertifikaları kullanıldığından risk oranı düşmekte ve bu sayede daha uygun oranlı borç alınabilmektedir. Teminatlı mal murabahası işlemlerinde kullanılan kira sertifikaları, mal murabahası işleminin vadesi sonunda (borç vadesinin bitiminde) katılım bankasına tekrar transfer edilir. Kira sertifikaları karşı tarafa teminat olarak verilse de kira sertifikalarının kâr payları teminatı veren katılım bankasına aittir ve kâr paylarının vadesi geldiğinde ilgili katılım bankasına transfer edilir. Katılım bankaları bu işlemi yaparken, mal murabahası işlemlerinde katılım bankasından karşı kuruma belli bir nakit çıkışı olurken, teminat olarak verilen kira sertifikaları için de belli vadelerde katılım bankasına nakit girişi olacaktır. Yani murabaha işlemlerinin yapılma tarihleri ile kira sertifikalarının vadeleri aynıdır. İki transfer işlemini hem operasyonel hem de maliyet açısından tek işleme indirgeyerek “netleştirme (netting)” işlemi yapılır ve para transfer işlemleri gerçekleştirilir. Mal murabahası ile yapılan borçlanma işleminin vadesi, genellikle kira sertifikalarının vadesi kadardır ve kira sertifikalarının itfa işlemleri teminat verilen kuruluşa gerçekleştirilir. Vade sonunda kira sertifikalarının anaparası ve mal murabahası ile alınan borcun anaparası üzerinden kâr payları haricinde ayrıca bir netleştirme olur. Bu işlemlerin hepsi OTC'de (tezgahestü piyasa) gerçekleşmektedir. Örnek, nakit ihtiyacına sahip olan X katılım bankası,

yurtdışındaki mevcut olan Y katılım bankasına vekil olarak atar. Y banka emtia satın alarak emtianın bedelini 1 brokere öder. Y banka bu emtiayı X bankaya murabaha yöntemiyle vadeli fiyatla satar. X banka satın aldığı emtiayı 2 brokere peşin olarak satar (Dede, 2017, s. 31-32).

2.5.4.1.6.Uzun Vadeli Finansman Araçlarının Satışı

Bu yöntem, öngörülebilir düzensiz likidite talebini azaltmak için kullanılır (İsmal, 2013, s. 79). Katılım bankaları fonlarını İslami yatırım sertifikası olarak bilinen bir kuruluş, hükümet veya merkez bankası tarafından verilen uzun vadeli sertifikalara yatırmaktadır. Sertifika sahibi kısa vadeli likidite almak isterse, bu sertifikalar ikincil piyasada satın alınabilir veya satılabilir. (Kahf, 2000) Bir İslami kiralama (icara sukuk) yatırım fonunun uzun vadeli finansman araçlarına örnek olduğu söylenebilir. Sermaye piyasasında kolayca işlem görebilirler ve proje sahibine kâr getiricidir. Katılım bankacılığında uzun vadeli finansman araçlarından sertifika veya vesika anlamına gelen “Sukuk” en mühim biridir. Sukuk İslami sermaye piyasalarının en bilinen ve en fazla talep gören finansal araçlarının başında gelmektedir. Sukuk “dayanak teşkil eden bir varlık sepetinde yer alan varlıklar üzerindeki ortak mülkiyeti temsil eden eşit değerdeki sertifikalar” olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla sukuk, bir varlığa sahip olmayı ve o varlıktan faydalanma hakkını işaret ederek sukuk'tan doğan hak mülkiyet hakkı, sadece nakit akışı hakkı değildir. Bu, sukuku bono ve tahvilden ayırmaktadır. Sukukun birkaç türü vardır, icara, mudaraba, muşaraka, selem, murabaha ve istisnâ' sukuk, daha önce ihraç edilen bu sukuk satılmasıyla katılım bankası likidite ihtiyacına kavuşabilmektedir.

2.5.4.1.6.1.Murabaha Sukuk

Güven esasına dayalı alışveriş sözleşmeleri ve satıcı tarafından kâr oranı ve maliyet bedeli açıklanan satış olarak tanımlanan murabahada satıcı malın kendisine maliyetini müşteriye açıklamakta ve bu maliyet üzerine bir miktar kâr koyarak satmaktadır (Dede, 2017, s. 47). Murabaha sukuklar (sertifikalar), bir mal ya da bir hizmet satın almak için eşit değerde ihraç edilen sukulardır. Bu sukukların sayesinde mal ve hizmet finans edilir

ve sukuklar sahiplerinin mülkü olmaktadır. Bankaların satış işleminden doğarak mali bir hak veya yükümlülük temsil eden bir evrak, devredilebilir bir araç oluşturmaz. Bu yüzden murabaha alacakları, devredilebilir sukuk oluşturmak için ikincil piyasada alınıp satılma amacıyla menkul kıymetleştirilemez. Murabaha işleminde, kredili satın alma işlemi yapan kişi, satıcıya olan borçluluğuna delil olarak bir senet veya evrak imzalar. Bu evrak, satıcının alacağını temsil eder. Bu evrak üçüncü kişilere geçmesi nominal değerden olmalı ve havale kurallarına bağlı olmalıdır. Yani bu evrakın devri de nominal değerden olmalıdır. Ancak bir emtia satın alınmış ama henüz satılmamışsa, karşılığında çıkarılan senetlerin takasına izin verilir çünkü senetler alınıp satılabilen varlığı temsil etmektedirler (Ayub, 2007, s. 405). Murabaha sukuk, daha çok kamu sektörünün mal satın almalarında kullanılmaya uygundur. Örnek, devletin yüksek fiyatla mallara ihtiyacı varsa, sukuk sahiplerinden malları satın almayı taahhüt ederek bir katılım bankasına başvurmaktadır. Katılım bankası, belirli ücret karşılığında murabaha sukukları ihraç etmektedir. Malın maliyetini topladıktan sonra katılım bankası sukuk sahiplerinin adına malı satın alarak murabaha yöntemiyle devlete satmaktadır. Ancak nakit paraya ihtiyaç duyulan sukuk sahibi ikincil piyasada sadece nominal değer ile satabilmektedir. Fonlarını değerlendiren katılım bankası fonlara ihtiyaç duyunca aynı şey söylenmektedir. Bu yüzden murabaha sukuk diğer sukuklara kıyasla daha az kullanılır.

2.5.4.1.6.2. Selem Sukuk

Finansman ihtiyaçta bulunan banka, gelecekte teslim verecek misli (standart) malı satması karşılığında bedelini peşin olarak teslim almasıyla finansman açığını kapatarak faizsiz finansman bir yolu bulmaktadır. Selem sukuk, daha sonra teslim edilecek emtianın fiyatı şeklinde peşin ödenen sermayenin hareketlendirilmesi için ihraç edilen eşit değerde senetlerdir. Selem emtiasının satıcısı senetleri çıkarandır, iştirak edenler de ilgili emtianın alıcılarıdır yani teslim edildiğinde emtianın sahipleri'dirler. Selem sukuk aracılığıyla toplanan fonlarla, katılım bankası gelecekte teslim alınacak standart mal ile ilgili sözleşmesini imzalayıp aynı anda parasını ödemektedir. Katılım bankası sözleşmede tayin edilen malı teslim alması anında üzerinde bir miktar kâr ekleyerek üçüncü tarafa

satabilip sukuk sahipleriyle kârı paylaşabilmektedir. Şu ana kadar, selem sukukun ikincil piyasada alınıp satılmasına izin verilmediği kabul edilmektedir. Çünkü bu senetler, selem borcunda bir payı temsil etmekte ve bu durumda borç ticareti kurallarına bağlı olmaktadır. Bu konu, selem ile satın alınan malların asıl alıcı tarafından sahipliği alınmadan tekrar satılması yönünden çok daha fazla incelenmelidir. Özellikle, asıl alıcının, bu tür mallardan envanter tuttuğu ve bu durumda bankaların, malların birimini belirtmeden tuttuğu stok dışında bu malları satabileceği durumlar incelenmelidir. Selem satıcısı, malları anlaşılan tarihte, saatte teslim etmekle yükümlüdür. Selem sözleşmesi teslim süresi boyunca, maddi malların fiyatında bir değişme olanağı, satıştan bir getiri elde edilmesi için gerekli ticari bir risk doğurmaktadır. İkinci olarak, işlemlerde fazla garardan kaçınmak için konulan bazı şartlardan dolayı selem anlaşmalarının, mülkiyeti ve sahipliği elde edilmeden malların satılmayacağı genel kuralından istisna edilmelerine izin verilmiştir. İzin verilmişse, selem sukuk devredilebilir. Sukuku satın alan, belirtilen tarihte teslim edilecek emtianın sahibi olur ve sukuk fiyatı ilgili emtianın arzına ve talebine bağlı olarak piyasada belirlenir (Ayub, 2007, s. 403-404) (Dede, 2017, s. 48).

2.5.4.1.6.3.İstisnâ' Sukuk

Katılım bankacılığında istisnâ' sözleşmesi, üreticinin daha önce üzerinde anlaşılan fiyat, nitelik ve belirlenmiş standartlardaki ürünü temin etme sorumluluğunu üstlendiği mal üretim mukaveledir. Tanımdan, iki taraflı anlaşma bir taraf finansman sağlarken diğer taraf ise gelecekte bir ürün teslim edeceği anlaşılmaktadır. İstisnâ' sukuk, eşit değerde ihraç edilen sertifikalar aracılığıyla üzerinde anlaşılan ürünün üretimi için fon sağlanmaktadır. Selem ve istisnâ' sukukların aralarında benzerliğinin yanına farklılık da vardır. Her iki türde, ürünün spesifik özellikleri ve fiyatı önceden belirlenmeli fakat ödeme söz konusunda selem sukukta peşin olması gerekiyken, istisnâ' sukukta ürün bedeli peşin olarak ödenmesi gerekmez, ancak genelde istisnâ' sukukta da ürünün bedelinin bir kısmı ya da tümü peşin olarak ödenir. Selem sözleşmesinden ortaya çıkan ürün seri ve standart iken, İstisnâ' sözleşmesinden meydana gelen ürün ise üretilen bir eser ya da imalat ve inşaat ile dönüştürülebilen maddelerdir. Ancak katılım bankası

likiditesini yönetmek için istisnâ' sukuk fonlarını toplayıp mudaraba yöntemi ile yatırım yapabilmektedir. Bu kapsamda katılım bankası aynı zamanda üretilen mal hazır olunca parayı ödeyeceği bir üretici ile anlaşma yapmaktadır. Katılım bankası üretilen mal satın kârı istisnâ' sukuk sahipleriyle paylaşır. İstisnâ' sukuklarda somut bir hale getirilmeyen bir varlık ya da mülkiyeti temsil etmediği henüz mevcut olmayan varlıkların ikincil piyasada işlem görmesi yasaktır (Orhan, 2018, s. 6).

2.5.4.1.6.4.İcare Sukuk

İcare sözleşmesi esas olarak bir varlığın ücret karşılığında kullanılması hakkını belirleyen bir kiralama sözleşmesidir. İcare sukuk'un temel fikri, sukuk sahiplerinin (yatırımcılar) varlığın sahibi olup, bu varlık kiralandığında bir getiriye elde etme hakkına sahip olmasıdır. İcare sukuk, mal sahiplerine taşınmaz mal edinme, kirayı alma ve kiracı hakkını etkilemeyecek şekilde icare sukukları satma hakkı veren sukuktur. Taraflar arasında icare sözleşmesi imzalandığı zaman hem kiralanan varlık hem de kira süresi açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Kira ücretleri açıkça belirtmeli, bunun yanına belirtilen koşullar anlaşılır biçimde formüle edilmelidir. Herhangi bakım için yapılan harcama kiracı tarafından karşılanırken, ilk giderleri mal sahibinin sorumluluğundadır. İcare'de varlık (bina veya makine) kiralayan tarafından kiracı adına satın alınır ve intifa hakkı kararlaştırılmış bir bedel karşılığında kiracıya devredilir. İcare'da kira sözleşmesinin konusu inşaat veya makine ile sınırlı değildir. Bir değer içeren, tanımlanabilen ve ölçülebilen bir şey olabilir. Böylece para ve yiyecek gibi tüketilebilecek hiçbir şey kiralanamaz. Kiraya veren, kira süresi boyunca kira sözleşmesinin konusuna herhangi bir zarar veya tahribattan sorumludur. Kira süresi, sukuk sözleşmesinin yapıldığı tarihte açık bir şekilde belirlenmelidir. Kararlaştırılan bir kiralama süresinin sonunda, kiracı, kira süresi boyunca veya sonunda bir anlaşmalı satış fiyatıyla kiralayandan satın alarak mülkün sahibi olur. Bazı durumlarda, kiraya verenin satın alma fiyatını kira süresinin bitimine kadar azaltmak için uygulanacak her aylık ödemenin bir kısmını hesaplamakta bir itfa tablosu belirlenir. Kira ödemesinin kalanı, kiracı tarafından kazanılan kâr ile ilişkilendirilir. Kiracının satın alma bedeli ödendikten

sonra, kiracı mülkün tek sahibi olabilir (El Shazly & Tripathy, 2013, s. 3-4). İcare sukuk, likidite yönetimi ilişkisinde şu ihtimaller vardır:

- 1- Katılım bankasının mülkünün altında kalan ve daha önce kiraya verdiği varlığın üzerindeki sukukları çıkararak ya tam ya da bir kısmi satabilmektedir.
- 2- Bir varlıkta ortak olarak katılım bankası, icare sukuk paylarını satarak likiditesini yönetebilmektedir.
- 3- Katılım bankası, ödeme garantisi karşılığında murabaha yöntemiyle satın alınan varlığın üzerinde icare sukuk çıkararak varlık hazır nakde çevirebilir.

2.5.4.1.6.5. Muşaraka Sukuk

İslam'ın ortaya çıkmasından çok önce muşaraka ticarete kullanılıyordu bu yüzden sukuk yöntemlerinin en eskisidir. İki veya daha fazla tarafın bir araya geldiği ve bir ortak girişim veya teşebbüsten kaynaklanan kâr ve zararı paylaşmak için bir sözleşme kapsamında ilişki kurduğu kâr-zarar paylaşım sistemine dayanır. Mudaraba'nın aksine, tüm ortaklar muşarakaya yatırım yapar, ancak ortakların aynı miktarda katkıda bulunmaları gerekmez. Kârlar, tüm ortaklar tarafından karşılıklı olarak kabul edilen oranda dağıtılır. Şeriat'ın muşarakayı tanımlayabilmesi için, sözleşmenin herhangi bir sahtekarlık veya yanlış beyanda bulunmadan tüm ortakların karşılıklı rızasıyla yapılması gerekir. Her bir ortağın kazanılan kârdaki payının oranı da sözleşme sırasında tanımlanmalıdır, aksi takdirde sözleşme geçersiz hale gelir. Girişimdeki tüm varlıklar her bir ortağın sermayesine oranla müştereken aittir. Tüm ortaklar, sermayeleri para veya mutabık kalınan bir değerde varlık olarak katkıda bulunmalıdır. Teorik olarak, tüm ortaklar etkin bir şekilde yönetime katılabilir. Ancak, bir veya daha fazla ortak sessiz ortak olmayı seçerse, onlarla kâr paylaşma oranı girişimdeki sermaye yatırımlarının oranını aşamaz. Ortakların hiçbirine sabit miktar verilmesi, yasaktır. Ancak, yönetici ortaklarına bir yönetim ücreti ödenebilir. Kâr tarafların anlaşmasına dayanırken zarar ise her zaman yatırım oranına tabidir. Bu nedenle, eğer bir ortak sermayenin%40'ını yatırmışsa, zararının%40'ını çekmeli, daha az değil, aksine herhangi bir koşul sözleşmeyi geçersiz kılacaktır (El Shazly & Tripathy,

2013, s. 5-6). Geçerli kılınan muşaraka sözleşmesinde katılım bankası likiditeye ihtiyaç duyunca payını devrederek paradan ihtiyacını karşılamaktadır.

2.5.4.1.6.6.Mudaraba Sukuk

Mudaraba, bir tarafın (rabbül mal) diğer tarafa (mudarib) sermayeyi sağladığı ve girişimcinin, önceden kararlaştırılmış üretilen kârın payı karşılığında sermaye yatırımı yapmak için uzmanlığını ve emeğini kullandığı eşitlik temelli bir ortaklık şeklidir (Latham & Watkins, 2017, s. 15). Mudaraba sertifikalarının verenleri, Mudarib; aboneleri ise sermaye sağlayıcılar ve toplanan fonlar mudaraba sermayesidir. Sertifika sahipleri, mudaraba'nın varlıklarına ve kararlaştırılan kâr payına sahiptir; Varsa, zararlar yalnızca sermaye sağlayıcıları tarafından karşılanır. Mudaraba Sukuk, sahibine Sukuk tesliminde sermayesini alma hakkını ve kararlaştırılan kârın yıllık bir yüzdesini verir. Mudaraba sukuk, projelerin kârlılığı ile ilgili olduğu için kalkınma finansmanı sürecinde hayati bir rol oynamaktadır. Katılım bankasının ihraç ettiği mudaraba sukuk, ortak bir mülkiyeti temsil etmeli ve sahibine sukuk'un fon sağladığı belirli bir projedeki hisseler hak vermelidir. Kaydolmanın belirtilen süresinin bitiminde, mudaraba sukuk sahiplerine, menkul kıymetler piyasasında satış veya ticaret yoluyla mülkiyeti devretme hakkı verilir (Dar Al Istithmar, 2006, s. 25). Katılım bankası, fon sağlayıcı ise nakde ihtiyaç duyunca mudaraba sukuku ikincil piyasada satarak ihtiyacını giderebilmektedir.

2.5.4.1.7.Likidite Yönetimi İçin Teverrukun Kullanımı

Teverruk bir gerçek veya tüzel kişinin, karşılığında bir varlık veya mülk göstermeden borç para almasıdır. Başka deyişle, likidite elde etmek amacıyla varlık vadeli olarak alıp peşin olarak satmak anlamına gelir. İslami finans varlık temelli olduğundan konut satın alma veya bir şirkete yatırım yapmak gibi her finansman bir varlığa bağlı olmalıdır. Gerçek veya tüzel kişi nakit para arıyorsa ve o an için bununla bir varlığa yatırım yapmayacaksa bazı finansal kuruluşlar teverruk sunabilir. Teverruk finansal kuruluş müşteri adına mal satarak müşteriye satıştan elde edilenleri verir. Müşteri o anda parası olmadığından zaman içinde bahsi geçen malları almayı vadeder. Böylece müşteri finans

kuruluşuna satıştan aldığı nakit karşılığında zaman içinde taksitler öder. Alıcı bu işlemi ihtiyaçtan değil sadece likidite istediğinden yapar. Malı kredili alır ve hemen üçüncü tarafa nakit karşılığında satar. Bazı katılım bankaları, kaynak sağlamak ve bulmak için teverruku kullanır. Kabul edilebilir teverruk sözleşmeleri şu şekilde yapılabilir: Bir banka (kaynak ihtiyacı olan) ve başka bir banka (kaynak sağlama niyetinde olan) likit mahiyetinde olan (piyasadaki en iyi hisse senetleri gibi) herhangi bir emtia/hisse seçerler; kaynak fazlası olan banka piyasadan nakit ödemeye emtiayı alır; kaynak eksikliği olan banka diğer bankadan emtiayı kredili olarak satın alır (murabaha) ve teslim aldıktan sonra piyasada spot fiyattan satar (Alrifai, 2015, s. 168) (Ayub, 2007, s. 349-351).

2.5.4.1.8.Likidite Yönetimi İçin İyne Satışı Kullanımı

İyne satışı, vadeli olarak satın alınan malı alış fiyatından daha ucuz aynı satıcıya peşin olarak satılması anlamına gelmektedir. Ödünç para bulmak için bir yol sayılan İyne satışında, nakit para ihtiyacı olanın para ihtiyacını giderirken, ödünç veren için satış mukavelesinde muayyen bir kâr bulunmaktadır. Malezya ve Endonezya'da çok kullanılan İyne satışı vasıtasıyla fonlara ihtiyaç duyan banka paradan ihtiyaçlarını giderebilir fakat İyne satışı çoğunluk görüşüne göre İslam Hukukuna uygun değildir (Yanpar, 2014, s. 167).

2.5.4.1.9.Sermaye Artırılmasıyla likidite Riski Yönetimi

Geleneksel bankalarda olduğu gibi katılım bankalarında sermaye yeterliliği, sonuçlandıran zarardan kaynaklanabilen para kaybını önlemesi, banka faaliyetlerini iyi bir şekilde sürdürmek için güçlü ve sağlam bir finansal yapıyı sağlamasını amaçlanmaktadır. Bu sebeple katılım bankaları için sermaye yeterliliği şartlarının yerine getirilmesi, karşılaşılabilecek risklere karşı bir güvence oluşturmaktadır. Sermaye, borç ödeme kabiliyeti ve likidite yeterliliği açısından da önemlidir. Bir katılım bankası likiditesinin durumunu güçlendirebilmek için sermayesini artırır. Ancak, katılım bankası sermayesi sadece adi hisselerinden oluşturmaktadır.

Finansal aracılık teorisi, likidite ve finansal hizmetlerin sağlanması, finansal kuruluşların, özellikle de bankaların varlığının en önemli iki nedeni olduğunu söylüyor. Likidite sağlama konusunda bankalar, fazla parası olan kişilerden mevduat alırlar ve reel ekonomi veya paraya ihtiyacı olan insanlara fon olarak verirken, herhangi bir mevduatın çekilmesi için likiditeyi yönetirler. Öte yandan, bankalar kısa vadeli mevduatlarını uzun vadeli borçlara dönüştürme işlevini yerine getirmekte ve bu da onları likidite riskine karşı savunmasız kılmaktadır (Basel Committee on Banking Supervision, 2008).

Bankaların mevduat sahiplerinin likiditesine yönelik düzenli ve düzensiz taleplerini sürdürmeleri gerekmektedir. Mevduat sahiplerin düzenli talebi, mevduat sahiplerin günlük iş faaliyetlerinin bir sonucudur; oysa düzensiz talep, mevduat sahiplerin likiditesine ilişkin öngörülebilir ve öngörülemeyen talebin sonucudur. Bu, mevduat sahiplerinin düzensiz ticari faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, hükümet tarafından mali işlemlerden çekilmesi ve vadesi dolmadan mevduatlarını çekmesi (Basel Committee on Banking Supervision , 2008).

Likidite düzenli talebi aşağıdaki tekniklerle yönetilebilir veya hafifletilebilir: **İlk olarak**, banka kolayca nakde çevrilebilecek daha likit varlıklara yatırım yapabilir. **İkincisi**, çeşitlendirme için, bankanın farklı yatırımcılardan genişletilmiş fon kaynakları tutması gerekir. **Üçüncüsü**, bankanın likidite düzenli talebini karşılamak için merkez bankasını son çare olarak kullanması gerekir (Thakor & Greenbaum, 2007).

Basel II, III ve ülkelerin merkez bankaları tarafından sağlanan bankacılık yönetmeliklerinde, bankaların mevduat sahiplerinin düzenli taleplerini karşılamak için ayrı bir rezerv hesabı tutmaları gerekmektedir. Banka bu fonları şöyle tutabilir: Merkez bankası ile tutulan para birimleri, Merkez bankası sertifikaları ve ticari bankalarda mevduat ve nakit kalemler, takas odası yoluyla henüz silinmemiş ödenmemiş çekler gibidir (HempeL, Simonson, & Coleman, 1994).

The Senior Supervisors Group (2009) (Kıdemli Denetçiler Grubu), Bankanın risk isteği ile tutarlı olmasını sağlamak için bankaların likidite riski yönetimine kapsamlı bir yaklaşım geliştirmeleri gerektiğini önermiştir. Ayrıca, Basel Bankacılık Denetim Komitesi (BCBS)bankalara likidite riski yönetimi sürecini tanımlayarak, ölçerek, izleyerek ve kontrol ederek kategorilere ayırmalarını önermiştir (Basel Committee on Banking Supervision, 2008).

Likidite riski yönetimi süreci aşağıdaki unsurlara sahiptir;

Yönetim kurulu (Board Of Directors-BOD) likidite yönetimi politikaları, aktif ve pasif yönetimi komitesinin (Asset-Liability Committee-ALCO) rolü ve sorumluluğu, etkin yönetim bilgi sistemi ve iç kontrol sistemlerinin likiditeyi yönetme rolleri.

(İsmal, 2013, s. 79) Boşluk analiz tekniğinin bankacılık işletmelerinde varlık ve yükümlülüklerin performansını analiz etmek için kullanıldığını göstermiştir. Bu teknik, bankaların bilançosundaki aktif tarafın pasif tarafından daha yüksek olmasına zorlar, bu durumda bankalar için olumlu bir farklılık gösterecektir. Bu teknik, belirli bir süre zarfında bankaların bilançosunun varlık ve yükümlülük tarafın çıktının değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır (Heffernan, 2001). Bankanın bilançosunun aktif ve pasif yönlerinden pozitif bir farklılık göstermesi önerilmektedir (daha yüksek getiri, bankaların aktiflerinin daha fazla olduğu anlamına gelir). Bazı durumlarda, getirinin farkı olumsuz ise, bankanın aktif-pasif dengesizlik riskini önlemek için toplam öz kaynaklarını arttırması veya yatırımındaki faiz oranlarını arttırması gerekir.

Uluslararası Finans Enstitüsü (Institute of International Finance-IIF) ve Ernst & Young (IIF and Ernst & Young, 2010, s. 3) 62 büyük banka hakkında bir anket yapmıştır. Anketlerin bulguları, en büyük bankaların%92'sinin likidite riskini yönetme yaklaşımını değiştirdiğini göstermiştir. Likidite riski bankacılık sistemi, düzenleyici belirsizlik ve veri kalitesi için önemli bir alan haline gelmiştir. Ayrıca, tutarlılık likidite yönetiminin önündeki en büyük zorluklardan biridir.

Likidite yönetimi, küresel mali krizden sonra düzenleyici otoriteler için odaklanmış bir alan haline gelmiştir. Basel Bankacılık Denetleme Komitesi, Basel III'e ulaşarak iki standart likidite oranı önermektedir. Bunlar likidite yeterlilik oranı ve net istikrarlı fonlama oranıdır. Likidite yeterlilik oranı, bankanın 30 gün boyunca net nakit çıkışını karşılayacak kadar likit kaynağına sahip olduğunu ölçmeye yardımcı olurken, net istikrarlı fonlama oranı orta ve uzun vadeli likidite fonlarını teşvik etmek için kullanılır (Basel Committee on Banking Supervision, 2011).

Likidite riski yönetimi, İslami veya geleneksel bir banka olmasına bakılmaksızın, bankalardaki risk yönetiminin önemli bir parçasıdır (Iqbal A. , 2012). Bir bankanın likiditesi zayıf durumdaysa, güvenlik riski, yerinden edilmiş risk ve bankanın genel finansal istikrarını etkileyebilecek diğer riskler gibi daha fazla riske maruz kalabilir (Sulaiman, Mohamad, & Samsudin, 2013).

(Jasienė, Martinavičius, & Jasevičienė, 2012) Önceki çalışmaların yardımıyla (Kancerevyčius , 2009) ticari bankalar için bir likidite riski yönetimi modeli önermiştir, likiditeyi zamana dayalı olarak açıklamaktadır. Örneğin Kısa vadeli likidite (bir aylık süre için) ve uzun vadeli likidite (Bir yıl boyunca). Bankaların kısa vadeli likiditesini, bankanın likidite oranları, zorunlu rezervler ve kısa vadeli likidite gerçekleşmesi ile ölçülmektedir. Oysa bankaların uzun vadeli likiditeleri, likidite açığı, mevduat tahminleri, krediler ve likidite ihtiyaçları ve uzun vadeli likidite limitlerinin gerçekleşmesi ile ölçülmektedir. Bu model, ticari bir banka tarafından uygulanan likidite riskinin değerlendirilmesine ve likidite riski yönetimindeki düşüşlerin tespit edilmesine ve bankalar tarafından etkin bir şekilde yönetilmesine yardımcı olacaktır.

Bir grup çalışma, katılım bankalarının likidite riskini yönetmek için geleneksel bankalara göre daha iyi bir konumda olduğunu göstermektedir (Islam & Chowdhury, 2007) (IKA & Abdullah, 2011) (Jaffar & Manarvi, 2011) (Usman & Khan, 2012). Öte yandan, likidite riski yönetimi üzerine yapılan bir araştırmanın bulguları, Pakistan'daki geleneksel bankaların, likidite riski yönetimi ve kârlılığı açısından, Katılım bankalarıyla

karşılaştırıldığında daha iyi performans gösterdiği sonucuna varmıştır (Akhtar, Ali, & SadaqaT, 2011).

(Jaffar & Manarvi, 2011)Pakistan'daki geleneksel ve katılım bankalarının performansını karşılaştırmıştır. 2005- 2009 yılları arasındaki verileri dikkate alarak performansı ölçmek için CAMEL testi kullanılmıştır. Çalışmalarının bulguları, katılım bankalarının sermaye yeterliliğini sağlamada verimli olduğunu ve geleneksel bankalara kıyasla daha iyi bir likidite konumu gösterdiğinin altını çizdi.

(Dahduli, 2009) Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi (Gulf Cooperation Council- GCC) pazarındaki katılım ve geleneksel bankalar üzerine ampirik bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın amacı likidite, kredi, kârlılık ve etkililik temelinde katılım ve geleneksel bankalar arasındaki farkı analiz etmektir. Veriler, 2000-2007 döneminde 54 geleneksel banka ve 22 katılım bankasından oluşan GCC ülkelerinde çalışan 76 bankadan alınmıştır. Sonuçlar, katılım bankalarının, daha iyi kredi performansına sahip geleneksel bankalara kıyasla daha az kredi riskine maruz kaldıklarını göstermiştir. Ayrıca, katılım bankaları, geleneksel bankalardan daha fazla likidite riskine maruz kalmıştır. İstatistiksel bulgular, katılım bankalarının borç paralarına daha fazla fon yatırdığını ve bu nedenle likidite riskine maruz kaldıklarını göstermiştir. (Dahduli, 2009) İlginç bulgularından biri, kredi krizinin her iki bankacılık sistemi üzerindeki etkisini göstermek için 2008 yılında istatistiksel veriler alındığı zaman, sonuçların her iki bankacılık sistemini de aynı seviyeye getirmesi ve likidite oranı farkının ortadan kalkmasıdır. Bu fark ortadan kalktığından, geleneksel bankaların toplam aktif yatırım değerleri düşerken, katılım bankaları için varlıklardaki nakit ve rezervler bakımından yükseliyorlardı.

(Abdulle & Kassim, 2012) Finansal krizlerin Malezya'daki katılım ve geleneksel bankaların performansı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bu analiz, 2006'dan 2010'a kadar 5 yıllık verilerle yapıldı. Elde edilen sonuçlar, katılım ve geleneksel bankalar arasında kredi riski ve kârlılığı açısından bir fark olmadığını, ancak likidite riski açısından bir fark olduğunu vurgulamıştır. Katılım bankaları, finans piyasalarında Şeriat uyumlu yatırım

fırsatlarının bulunmamasından dolayı geleneksel bankalardan daha fazla likit varlık (Sukuk, Bankalararası emtia Murabaha, icare sözleşmesi, muşaraka vb.) Tutma eğilimindedir. Ayrıca, sonuçları finansal kriz döneminde katılım bankalarının geleneksel bankalardan biraz daha iyi performans gösterdiğini ortaya koydu.

Söylenebilir ki, geleneksel bankaların tarihi, katılım bankalarının tarihinden öncedir, bu yüzden geleneksel bankalar daha uzun bir tecrübeye sahiptir. Geleneksel bankalar tecrübesiyle birkaç finansal ürününü kazanmıştır. Bununla birlikte geleneksel bankalar Şeriat kanununa göre hizmetlerini sunmamaktadır. Hem de Şeriat kanunıyla uyumlu hizmetler ve finansal ürünlerini sunabilmektedir. Ancak katılım bankaları sadece ve sadece Şeriat kanununa ilişkin hizmetler ve finansal araçlarını arz edebilmektedir.

2.6. Bölüm Özeti

Son olarak bir bankanın tek amacı kâr etmektir. Bankanın karşılaştığı riskler, kârlılığı ve devamlılığını olumsuz etkilemektedir. Yani bankanın likiditesi etkilenmiş olmaktadır. Bir başka ifadeyle banka geleneksel bir banka ise ya da bir katılım bankası ise, maruz kaldığı diğer riskler (kredi riski, piyasa riski, operasyonel risk...vs.) likiditesini etkilemektedir. Gecikme olmadan vadesi gelen borçları ödeyebilmek için değerinde kayıp olmaksızın hızlı bir şekilde nakde çevrilen varlıklar anlamına gelen likidite hem geleneksel bankalar hem de katılım bankaları için büyük bir önem taşımaktadır. Geleneksel bankalarda likidite riski yönetiminde kullanılan finansal araçlar, katılım bankalarında kullanılan finansal araçlardan daha fazladır. Katılım bankalarında az sayıda bulunan finansal enstrümanların az sayıda olmasının sebebi çoğu finansal araçların İslam Hukukuna aykırı olmasıdır.

3. BÖLÜM TÜRKİYE'DEKİ BANKALARIN MALİ TABLOLARININ ÜZERİNDE FİNANSAL ANALİZ

Finansal analiz, bankaların ve diğer finansal kurumların uygunluklarını ve performanslarını belirlemek için değerlendirme sürecidir. Tipik olarak, finansal analiz, bir bankanın istikrarlı, çözücü, likit veya parasal bir yatırımı garanti etmeye yetecek kadar kârlı olup olmadığını analiz etmek için kullanılır. Belirli bir bankaya bakarken, bir finansal analist, gelir tablosu, bilanço ve nakit akışı tablosuna odaklanarak analiz yapar.

Bu bölümde, likidite değerlendirmesi amacıyla birtakım rasyo seçilmekle birlikte Türkiye'deki faaliyet gösteren geleneksel bankalar ve katılım bankalarının mali tabloları üzerinde bir analiz yapılacaktır. Karşılaştırma için ele alınmış olan bankalar arasında 2009 yılından 2018 yılına kadar analiz yapıldı. Analize dahil olan bankalar şunlardır:

Geleneksel Bankalar

- Ziraat Bankası
- Garanti BBVA
- Yapı ve Kredi Bankası
- Akbank
- İş Bankası

Katılım Bankaları

- Albaraka Türk
- Kuveyt Türk
- Türkiye Finans
- Vakıf Katılım
- Ziraat Katılım.

Analiz sonuçlarının saptırılmaması amacıyla, Türkiye'de ilk sırada yer alan bu beş geleneksel bankaların seçilme sebepleri, işlemleri hacmi, halk arasında popülerliği,

devamlılığı, finansal bilgilerinin mevcudiyetinden kaynaklıdır. Türkiye'deki mevcut olan 5 katılım bankası ise hepsi seçilmiştir.

3.1.Likidite Analizi

Likidite rasyoları, bir banka ya da bir işletmenin cari durumunu analiz etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bir bankanın mali durumu ve ödeme gücünü likidite analize vasıtasıyla değerlendirirken, borçlarının vadesinin sonu tarihine gelince ödeme olanaklarını belirlemeyi desteklemektedir. Bu analiz işletmelerin kısa dönem içerisinde borçlarını kapatma gücünün seviyesini göstermektedir (Tuna, 2017).

Bankanın borçlarının vadesinin sonu tarihi gelince gecikmesiz ödeyebilme kabiliyetini belirtmenin yanına, likidite analizi yapılmasıyla yabancı sermaye ve kendi sermayesi ile iş yürüten bankaların para ve nakde dönüştürülme fırsatı bulunan varlıklarını da göstermektedir. Varlıkların çoğunluğu hızlıca nakde dönüştürülemediğinden dolayı her bankanın taahhütleri, borçları ve kendi yapısal özelliğini göz önünde bulundurmakla birlikte likidite derecesini saptamasına gerek duymaktadır (Durer, 1988, s. 103). Bunun için de likidite analizi yapmakla, bir banka bankacılık sektörüne göre likiditesini değerlendirebilmektedir. Bu çerçevede bir banka bilançosunda yabancı kaynaklar ile yabancı kaynakları kullandırılmasından doğan vade uyumsuzluğuna da bakılmalıdır. Sadece ortaya çıkan vade uyumsuzluğu değil, aynı zamanda nakit giriş ve çıkışları arasındaki uyumsuzlukları da belirtilmelidir.

Likidite analizinin kullanılmasıyla kamuya açıklanan tablolar ve bilgiler vasıtasıyla ulaşılan sonuçlarda epey kriter olmamasına rağmen, bu konuda borçlara ve likit varlıklara (likit değerler) dayalı bazı rasyolar kullanabilmektedir. ‘Vadeler karşılaştırması’ likiditeyi analiz etmek için kullanılan en etkili kriterlerden biridir. Rasyo kriteri kullanılması gerektiğinde genellikle likit değerler kısa vadeli borçlara bölünür ve bu oranın önceden tespit edilmiş hedef bir yüzdenin altına düşmemesi istenir (Şenver, 1988, s. 23).

Likiditenin bileşenleri ile bir bankanın sermayesi arasında oldukça sıkı bir bağ vardır. Diğer şartlar sabit kalmak koşuluyla, bankalar, nakit ve mevduat bazlı nakit para çevrilebilir varlıklarını ve küçük bir zarar riskiyle hemen nakde çevrilebilecek varlıklarını artırarak likiditesini artırabilirler (Durer, 1988, s. 104).

Bankanın elinde, mevduat sahiplerine yapılacak ödemeler varsa ve verilen kredinin tamamı kullanılmamışsa, müşterilerin taleplerini karşılayabilmek için likit değer bulunması zorunludur. Likit değerler ikiye ayrılır:

- 1- Birinci Derece Likit Değerler: Kasa, Merkez Bankası'ndaki Serbest Tevdiat, Bankalardan ve Diğer Finans Kurumlarından ve Interbank'tan Alacaklar.
- 2- İkinci Derece Likit Değerler: Menkul Kıymet Portföyü, Piyasada satış imkânı olan İştirakler ve Bağlı Menkul Kıymetler.

İkinci derece likit değerler olarak sayılan mevduat münzam karşılıklarının Merkez Bankası para politikasına göre değiştirilmektedir. Sıkı para politikası uygulanırsa Merkez Bankasında tutulan mevduat münzam karşılıkları yükselmektedir. Fakat likidite ayarlamak söz konusu olunca mevduat münzam karşılıklarının önemini yitirmeye başlamaktadır. Merkez Bankası likiditeyi ayarlamak için artık açık piyasa işlemleri ile sağlamaktadır (Abdul rehman, 2016, s. 75).

Likidite analizi yapılırken bankanın yükümlülüklerinin vade dağılımına da bakmak gerekmektedir. Örneğin, Banka'nın yükümlülüklerinin önemli bir bölümünü oluşturan mevduat türleri türe göre dikkate alınmalıdır. Ticari mevduatlar, banka mevduatları ve katılım bankalarındaki cari hesap oldukça esnek mevduatlardır.

Tasarruf mevduatı ve katılım hesabı ise istikralı bir mevduattır. Ayrıca mevduatların hesaplarının büyüklüğüne göre mevduat dağılımına da bakmak gerekir. Örneğin, bir veya iki müşterinin parası büyük miktarda olursa bu bir risk olarak sayılmaktadır. Ayrıca, mevduatların büyüme hızına da dikkat edilmelidir (Jorion, 2003, s. 55).

Bilançonun varlık tarafında ise, henüz ödenmemiş borç anlaşması, müşterilerin kullanılmamış kredi limitleri olup olmadığını görmek için kontrol edilmesi gerekir. Ekonomide bir daralma olması bekleniyorsa veya durgunluk dönemlerinde borç talebi olmayacağı için bankanın fazla likidinin olması gerekmez. Ekonominin canlanma dönemlerinde bankaların likidite ihtiyacı daha da artmaktadır.

Likidite analizi yapılırken, ülkede para piyasasının gelişip gelişmediği kontrol edilmelidir. Çünkü, sertifika çıkartarak da para piyasasından para sağlanabilmektedir. O sebeple, mali piyasaların derin olduğu ekonomilerde çok fazla nakit olmasına gerek kalmamaktadır. Analiz yapılırken, Merkez Bankası'nın ilgili ülkedeki tutumu da dikkate alınmalıdır. Merkez Bankası gerektiğinde bankacılık sistemini desteklemek için politikalar izlerse, bankaların fazla likiditeyi ellerinde tutmaları gerekmez. Özellikle katılım bankaları için, Merkez Bankası uygun ortam sağlamazsa katılım bankaları bankacılık sektöründe rekabet edemezler ve likidite sıkıntıları yaşamak durumunda kalacaklardır. (Gülhan, 2018, s. 5).

Literatürde, bazı kaynaklar likiditenin ve sermaye yeterliliğinin aynı kaynaklar olduğunu belirtmektedir. Ancak, yüksek likidite seviyesi bir bankanın borçlarını geri ödeyebilme gücünün yüksek olduğunu göstermez. Yüksek likidite, finansal olarak borçlarını geri ödeme yeteneği olan bir banka için her zaman çok önemli olmayabilir. Yüksek likidite, bankanın kârlılık performansını, düşük kârlılık performansı ise olası zararlar için yeterli rezerv teminini olumsuz yönde etkilemektedir (Gökmen, 2007, p. 70).

Bir bankanın likiditesine yapılan analizinden çıkan sonuç itibarıyla likiditesi düşük olursa vade sonu tarihi gelmiş borçların ödenmesi ve mevduat çekilmeleri karşılanmasında bankanın mali ve ödeme güçlüğü ile zorluklara maruz kalabilmektedir. Buna karşılık olarak, aşırı tedbirli bir politikadan dolayı likiditesi fazla olursa yatırımcı ve mevduat sahiplerinin lehine diğer kurumlarda elde edeceğinden daha düşük kazançlara sebep olmaktadır (Gökmen, 2007, s. 72-73). Bir taraftan da likidite ve kârlılık rasyoları arasında

dengelemeye çalışan bir banka, likidite ve kârlılık rasyolarını hesaplayıp diğer bankalarla karşılaştırma yapmakla o bankaya diğer bankaların karşısında rekabet gücüne bir gösterge olmaktadır.

Türkiye’de 5 geleneksel banka ve 5 katılım bankası ele alınarak likidite analizi aracılığıyla bu bankalar arasında karşılaştırma yapılmıştır.

3.2.Likidite Rasyoları

Likidite açısından, likidite seviyesinin belirlenmesine yardımcı olan birkaç rasyoyu hesaplayarak, Türkiye’de bazı geleneksel bankalar ile katılım bankaları arasında 2009 yılından 2018 yılına kadar bir karşılaştırma yapılacaktır. Seçilen geleneksel bankalar ve katılım bankalarının oranları ayrı ayrı hesaplanacaktır. Hesaplanan oranların ortalaması bulunarak geleneksel bankalar ve katılım bankalarının arasında bir karşılaştırma yapılacaktır.

3.2.1.Nakit Değerler ve Merkez Bankası / Mevduat

Bu oran nakit değerler ve Merkez Bankası hesabının, mevduat toplamına bölünmesiyle elde edilen bir orandır. Bu rasyo bir bankanın nakit ve Merkez Bankasında mevcut olan parasının mevduatlarına göre ne kadar olduğunu göstermektedir. Geleneksel bankalar ve katılım bankaları için hesaplanan oranlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 4: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Nakit Değerler ve Merkez Bankası/ Mevduat Toplamına Bölünmesiyle Hesaplanan Oranlar Tablosu

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ziraat Bankası	9.31%	8.16%	12.62%	17.41%	18.77%	19.67%	19.59%	17.56%	16.62%	12.23%
Garanti BBVA	10.93%	10.34%	9.77%	18.42%	21.16%	20.84%	17.85%	14.75%	18.45%	18.97%
Yapı ve Kredi Bankası	9.73%	11.20%	15.33%	16.28%	21.76%	21.85%	21.27%	20.99%	24.79%	27.41%
Akbank	8.49%	9.08%	18.06%	19.35%	17.31%	18.03%	18.33%	22.04%	19.13%	15.98%
İş Bankası	12.14%	9.66%	13.97%	15.14%	19.03%	18.42%	20.58%	18.28%	17.64%	16.36%

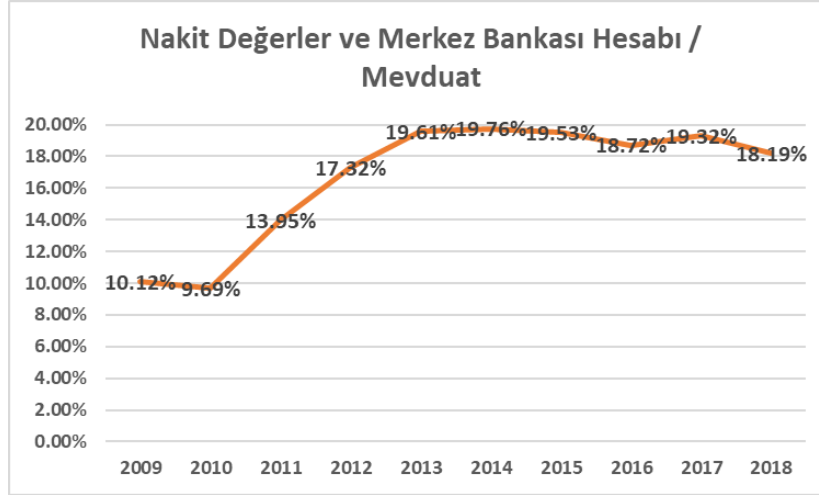
Tablo 5: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Nakit Değerler ve Merkez Bankası/ Mevduat Toplamına Bölünmesiyle Hesaplanan Oranlar Tablosu

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albaraka Türk	11.29%	10.19%	13.07%	14.10%	18.22%	18.80%	24.11%	21.59%	22.75%	20.68%
Kuveyt Türk	16.18%	16.97%	28.63%	31.26%	25.33%	29.73%	26.91%	26.03%	22.41%	19.33%
Türkiye Finans	6.58%	17.08%	20.17%	24.66%	25.34%	26.98%	24.23%	26.91%	27.62%	32.01%
Vakıf Katılım	-	-	-	-	-	-	-	18.15%	21.71%	27.24%
Ziraat Katılım	-	-	-	-	-	-	13.30%	21.31%	16.40%	13.25%

Katılım bankalarında çoğu yıl bu oranın daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Yönetimin değerlendirmesine göre bankalar tarafından tutulan nakit yüzdesi yıldan yıla değişmektedir. Krizlerde olduğu gibi mevduat sahiplerinin bankalara olan güvenini kaybettiğinde, mevduatın geri çekilmesi daha fazla olmaktadır. Durgunluk yıllarına gelince, paraların bankalarda kalması ve mevduatın çekilmesinin az olması beklenmektedir. Aksine, ekonomik canlanma dönemlerinde mevduatın çekilmesinin daha yüksek olacağı beklenir. Bu bağlamda mali piyasalara sahip olan ülkeler, bankacılık sektörü için büyük bir avantajtır. Çünkü bankalar paralarını risksiz finansal enstrümanlara yatırırken, elde fazla nakit tutmaya gerek kalmamaktadır. Daha fazla, bankalar bu enstrümanları mali piyasalarda, zarar görmeden ya da az zarar etmesiyle, hatta belki kâr etmesiyle satarak istedikleri nakite kavuşabilmektedirler. Ancak İslami mali piyasaya sahip olmayan ülkelerde katılım bankaları problem yaşayabilmektedirler. Geleneksel bankalar ve İslami bankalar arasında daha kolay bir karşılaştırma yapmak için nakit değerler ve Merkez Bankası hesabı, mevduat toplamına bölünmesiyle hesaplanan oranının ortalaması alınmıştır.

Tablo 6: Seçilen Geleneksel Bankaların Hesaplanan Oranının Ortalaması Tablosu

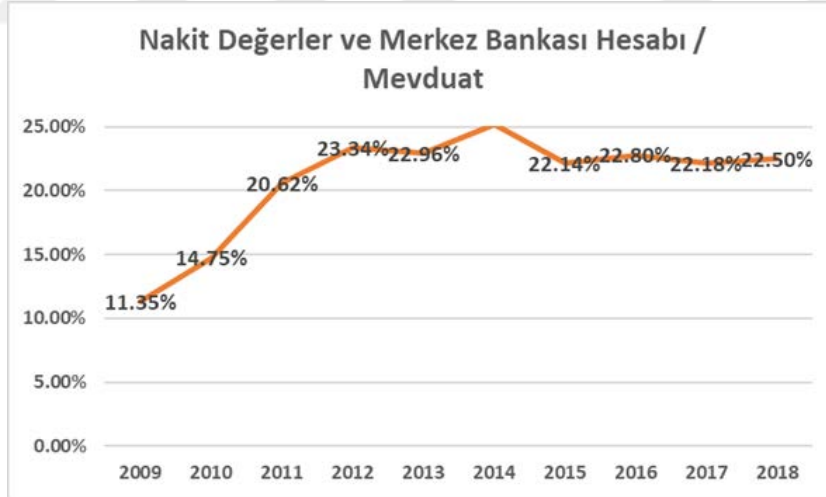
2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
10.12%	9.69%	13.95%	17.32%	19.61%	19.76%	19.53%	18.72%	19.32%	18.19%

Grafik 3: Geleneksel Bankalarda Nakit Değerler ve Merkez Bankası / Mevduat Toplamına Hesaplanan Oranların Ortalamasının Grafiği

Tablo 7: Seçilen Katılım Bankalarının Hesaplanan Oranının Ortalaması Tablosu

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
11.35%	14.75%	20.62%	23.34%	22.96%	25.17%	22.14%	22.80%	22.18%	22.50%

Grafik 4: Katılım Bankalarında Nakit Değerler ve Merkez Bankası / Mevduat Toplamına Hesaplanan Oranların Ortalamasının Grafiği

Nakit değerler ve Merkez Bankası hesabı, mevduat toplamına bölünmesiyle ortaya çıkan oranlara bakıldığı zaman, geleneksel bankalar oranlarının ortalaması 2009 ve 2010 yılında %10.50'yi aşmadığını görüyoruz. 2011 yılından itibaren bu oran yükselmeye

başladı. Ancak geleneksel bankalarda bu oran %20'nin altında kaldı. Katılım bankaları ise 2009-2010 oranlarının ortalaması %11,31, %14,75 idi. Katılım bankalarında 2011 yılından itibaren bu oranlar da yükselmeye başladı. Ayrıca katılım bankaları oranlarının ortalaması geleneksel bankalar oranlarının ortalamasından daha yüksektir. Bu sonuç likidite riski yönünden istenen bir sonuç, ancak bilindiği gibi kullanılmayan fonlar kârlılık oranlarını olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Nakit değerler ve Merkez Bankası hesabı ayrı olarak hesaplırsak aşağıdaki gibi olacaktır:

Tablo 8: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Merkez Bankası Hesabı Mevduat Toplamına Bölünmesiyle Hesaplanan Oranları Gösteren Tablo

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albaraka Türk	9.28%	8.41%	10.12%	12.21%	17.15%	17.63%	20.00%	18.72%	17.78%	14.30%
Kuveyt Türk	7.46%	8.45%	12.85%	15.89%	18.46%	20.07%	19.05%	18.61%	16.87%	14.15%
Türkiye Finans	5.91%	16.37%	15.37%	23.65%	24.31%	25.79%	22.19%	21.32%	21.76%	24.38%
Vakıf Katılım	-	-	-	-	-	-	-	16.26%	20.39%	21.05%
Ziraat Katılım	-	-	-	-	-	-	12.61%	20.74%	15.99%	12.90%

Tablo 9: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Merkez Bankası Hesabı Mevduat Toplamına Bölünmesiyle Hesaplanan Oranları Gösteren Tablo

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ziraat Bankası	8.26%	7.13%	11.45%	16.20%	17.52%	18.51%	18.29%	16.37%	15.27%	11.16%
Garanti BBVA	9.51%	9.01%	8.50%	16.99%	19.63%	18.87%	16.21%	12.94%	16.73%	16.42%
Yapı ve Kredi Bankası	8.17%	9.89%	13.73%	14.05%	19.73%	19.74%	19.74%	19.27%	23.31%	25.05%
Akbank	7.42%	7.87%	16.71%	17.70%	15.85%	16.69%	17.28%	20.88%	17.88%	14.03%
İş Bankası	10.91%	8.24%	12.72%	13.47%	17.20%	16.51%	18.73%	16.17%	15.99%	14.37%

Tablo 10: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Nakit Değerler Mevduat Toplamına Bölünmesiyle Hesaplanan Oranları Gösteren Tablo

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ziraat Bankası	1.05%	1.03%	1.18%	1.21%	1.25%	1.16%	1.30%	1.19%	1.35%	1.07%
Garanti BBVA	1.42%	1.32%	1.27%	1.43%	1.52%	1.97%	1.64%	1.81%	1.72%	2.55%
Yapı ve Kredi Bankası	1.56%	1.30%	1.60%	2.23%	2.03%	2.11%	1.54%	1.72%	1.47%	2.36%
Akbank	1.07%	1.21%	1.35%	1.65%	1.46%	1.34%	1.06%	1.16%	1.25%	1.95%
İş Bankası	1.23%	1.42%	1.25%	1.67%	1.83%	1.91%	1.85%	2.11%	1.65%	1.99%

Tablo 11: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Nakit Değerler
Mevduat Toplamına Bölünmesiyle Hesaplanan Oranları Gösteren Tablo

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albaraka Türk	2.02%	1.78%	2.95%	1.89%	1.07%	1.17%	4.10%	2.87%	4.96%	6.38%
Kuveyt Türk	8.73%	8.52%	15.79%	15.37%	6.87%	9.67%	7.86%	7.41%	5.54%	5.18%
Türkiye Finans	0.67%	0.71%	4.79%	1.01%	1.02%	1.19%	2.04%	5.59%	5.86%	7.63%
Vakıf Katılım	-	-	-	-	-	-	-	1.89%	1.31%	6.19%
Ziraat Katılım	-	-	-	-	-	-	0.69%	0.58%	0.41%	0.35%

Tablo 12: Seçilen Geleneksel Bankalardaki Merkez Bankası Hesabı Mevduat Toplamına
Oranının Ortalaması Tablosu

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
8.86%	8.43%	12.62%	15.68%	17.99%	18.06%	18.05%	17.13%	17.84%	16.21%

Tablo 13: Seçilen Geleneksel Bankalardaki Nakit Değerler Mevduat Toplamına
Oranının Ortalaması Tablosu

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1.27%	1.26%	1.33%	1.64%	1.62%	1.70%	1.48%	1.60%	1.49%	1.99%

Tablo 14: Seçilen Katılım Bankalarındaki Merkez Bankası Hesabı Mevduat Toplamına
Oranının Ortalaması Tablosu

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
7.55%	11.08%	12.78%	17.25%	19.97%	21.16%	18.46%	19.13%	18.56%	17.35%

Tablo 15: Seçilen Katılım Bankalarındaki Nakit Değerler Mevduat Toplamına Oranının
Ortalaması Tablosu

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
3.80%	3.67%	7.84%	6.09%	2.99%	4.01%	3.67%	3.67%	3.62%	5.15%

Vadesiz serbest hesap, vadeli serbest hesap, vadeli serbest olmayan hesap ve zorunlu karşılıktan oluşturulan Merkez Bankası hesabı incelendiğinde, geleneksel bankaların, Merkez Bankasında kalan fonlarının oranı, katılım bankalarının Merkez bankasında kalan fonlarının oranından daha azdır. İlave olarak geleneksel bankalar, zorunlu karşılıklarının karşısında faiz alırken, katılım bankaları için faiz yasak olduğundan dolayı alamazlar. Bununla birlikte geleneksel bankaların kârlılık oranını olumlu bir şekilde etkilemektedir.

Nakit değerler mevduat toplamına bölünmesiyle hesaplanan orana gelince, seçilen katılım bankaları, seçilen geleneksel bankalara göre elinde daha fazla nakit tutmaktadırlar. Nakit bolluğu olan bankalar, likidite riskini daha etkin yönetme yeteneğine sahiptir. Aynı zamanda, etkin finansal piyasalara sahip ülkelerde faaliyet gösteren bankalar, daha yüksek kâr oranlarına ek olarak likidite riskini etkin bir şekilde yönetebilir. Çünkü finansal araçları önemli kayıplara uğramadan nakde çevirebilir.

3.2.2.Cari Oran

Cari oran, bankanın bilançosunun aktif bölümünde yer alan kısa vadeli varlıklar, pasif bölümünde yer alan kısa vadeli borçlara bölünmesiyle bulunmaktadır.

Tablo 16: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Cari Oran

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ziraat Bankası	49.45%	46.05%	37.50%	59.03%	57.39%	54.54%	57.29%	58.64%	55.69%	58.51%
Garanti BBVA	56.42%	51.16%	50.23%	60.21%	66.41%	65.47%	65.89%	62.89%	66.77%	70.73%
Yapı ve Kredi Bankası	63.80%	57.77%	57.37%	68.79%	70.55%	66.12%	64.54%	64.15%	68.08%	65.16%
Akbank	64.83%	53.20%	56.57%	64.29%	68.30%	64.08%	61.96%	67.70%	63.52%	70.17%
İş Bankası	62.07%	56.05%	57.83%	62.85%	64.57%	61.86%	60.02%	62.48%	60.43%	64.35%

Tablo 17: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Cari Oran

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albaraka Türk	78.36%	73.10%	82.76%	78.37%	82.33%	75.19%	81.63%	65.50%	56.94%	65.51%
Kuveyt Türk	89.70%	89.72%	97.54%	93.17%	101.52%	90.49%	85.60%	91.68%	85.05%	84.26%
Türkiye Finans	87.81%	82.16%	89.25%	89.34%	90.19%	88.97%	89.08%	84.79%	85.72%	80.68%
Vakıf Katılım	-	-	-	-	-	-	-	101.49%	76.08%	76.70%
Ziraat Katılım	-	-	-	-	-	-	92.85%	59.84%	58.67%	61.24%

Cari oran, bir bankanın borçlarını ödemesine ve kredi almak isteyenlere fonu temin etmesinin kabiliyetini ölçmektedir. Geleneksel bankalar ve katılım bankalarında yapılan cari oran analizine bakıldığında, çoğu katılım bankalarında hesap edilen cari oran daha fazladır. Seçilen bankalar için cari oran ortalamasını alırsak aşağıdaki gibi olacaktır:

Tablo 18: Geleneksel Bankalarda Cari Oran Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
59.31%	52.85%	51.90%	63.04%	65.44%	62.41%	61.94%	63.17%	62.90%	65.79%

Tablo 19: Katılım Bankalarında Cari Oran Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
85.29%	81.66%	89.85%	86.96%	91.35%	84.88%	87.29%	80.66%	72.49%	73.68%

Kıyaslamaya göre katılım bankalarındaki cari oran ortalaması, geleneksel bankalardaki cari oran ortalamasından daha fazladır. Böylece katılım bankaları likidite riskine daha az maruz kalabilmektelerdir. Ancak gelişmiş mali piyasa var olduğunda, bankalar bu avantajdan yararlanarak, kısa vadeli varlıkları, kısa vadeli borçlarına örtmese bile kısa bir sürede istenen likiditeyi sağlamaktadırlar. Bu şekilde ne kârlılık oranı negatif bir şekilde etkilenir ne de likidite riskine maruz kalınır.

3.2.3.Likit Değerlerin Varlık Toplamına Oranı

Bankaların hem aktif kalitesi hem de likiditesi ile ilgili bir oran olduğu için önemlidir. Çok düşük olması gibi çok yüksek olması da iyi değildir. Çok yüksek olması kredi verilmediğinden, plasman yapılmadığından kârlılığın olumsuz etkilenmesi demektir. Bankalar örneğin, mevduat çekilişlerini karşılayabilmek için yeteri kadar likit değer bulundurmamak zorundadırlar (Gökmen, 2007, s. 74). Bu oran geleneksel bankalarda ve katılım bankalarında aşağıdaki gibidir:

Tablo 20: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Likit Değerlerin Varlık Toplamına Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ziraat Bankası	32.72%	36.30%	33.52%	37.37%	36.72%	35.09%	31.60%	28.90%	26.02%	26.73%
Garanti BBVA	16.23%	39.65%	36.18%	38.03%	28.39%	25.37%	23.37%	21.07%	22.48%	32.24%
Yapı ve Kredi Bankası	14.33%	16.20%	19.60%	26.38%	26.50%	25.78%	24.11%	21.81%	24.83%	32.97%
Akbank	39.01%	45.18%	41.58%	39.67%	31.23%	31.82%	33.01%	31.45%	29.78%	38.48%
İş Bankası	38.57%	33.23%	28.62%	25.71%	26.18%	27.98%	27.43%	26.50%	24.90%	29.23%

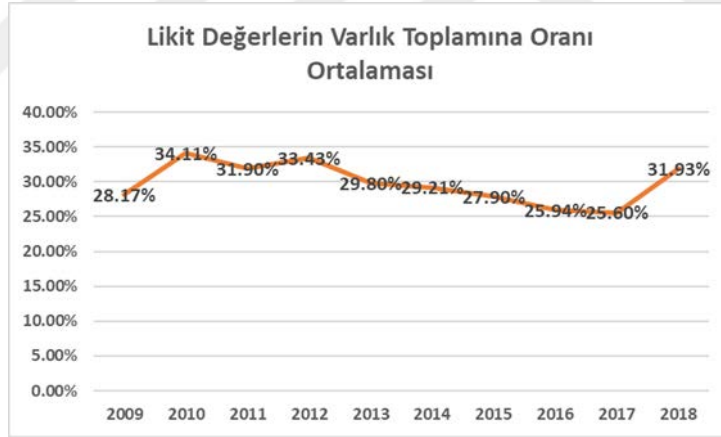
Tablo 21: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Likit Değerlerin Varlık Toplamına Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albaraka Türk	19.59%	17.74%	23.41%	20.25%	22.69%	23.62%	28.62%	26.20%	26.53%	33.36%
Kuveyt Türk	20.40%	22.87%	25.29%	32.62%	31.77%	33.83%	32.27%	34.57%	30.08%	31.73%
Türkiye Finans	14.54%	22.46%	20.92%	22.68%	24.87%	23.08%	20.55%	24.67%	25.06%	28.99%
Vakıf Katılım	-	-	-	-	-	-	-	34.28%	25.84%	33.90%
Ziraat Katılım	-	-	-	-	-	-	18.81%	26.20%	17.05%	18.47%

Nakit değerler ve Merkez Bankasının, Gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan finansal varlıklar, Bankalarda fonlar, Para piyasalarından alacaklar ve Satılmaya hazır finansal varlıklar. Bu hesaplardan oluşturulan likit değerler, nakit değerler ve Merkez Bankası hesabı hariç, mali piyasalarda rahatlıkla satılabilmektedir. Hızlı bir şekilde nakde çevrilebilen finansal araçlarla bankanın büyük bir miktarda hazır nakit tutması gerekmez. Genel olarak, geleneksel bankalara Şeriat kısıtlamalarının bulunmaması nedeniyle, geleneksel bankalar bu enstrümanlara katılım bankalarından daha fazla yatırım yapmaktadır. Nakit değerler varlıklar toplamına oranının ortalaması geleneksel bankalar ve katılım bankaları için, aşağıda tablo halinde verilmiştir:

Tablo 22: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Likit Değerlerin Varlık Toplamına Oranının Ortalaması

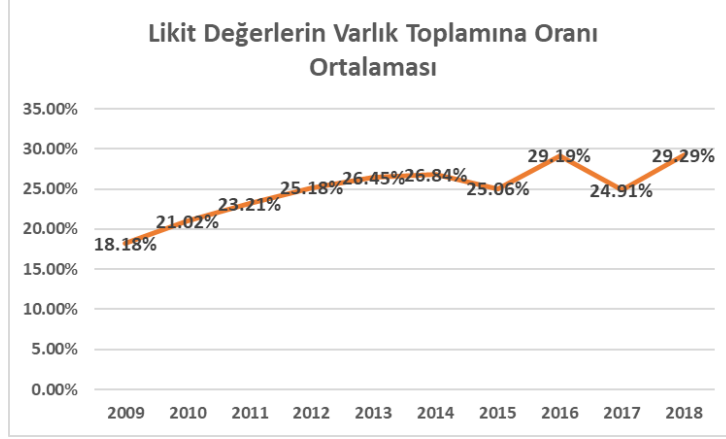
2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
28.17%	34.11%	31.90%	33.43%	29.80%	29.21%	27.90%	25.94%	25.60%	31.93%

Grafik 5: Geleneksel Bankalarda Likit Değerlerin Varlık Toplamına Oranının Ortalamasının Grafiği

Tablo 23: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Likit Değerlerin Varlık Toplamına Oranının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
18.18%	21.02%	23.21%	25.18%	26.45%	26.84%	25.06%	29.19%	24.91%	29.29%

Grafik 6: Katılım Bankalarında Likit Değerlerin Varlık Toplamına Oranının Ortalamasının Grafiği

Oranlara bakıldığında, geleneksel bankalardaki oranlar çoğu yıl katılım bankalarında hesaplanan oranlardan daha fazladır. Kârlılık oranı risksiz finansal enstrümanlara yatırım yapmak pozitif bir şekilde etkilenir. Çünkü bankalar elinde mevcut olan fonları değerlendirebilirler, aynı zamanda likiditesini düşük seviyeye düşürmezler. Bu oran katılım bankalarında 2009 yılından sonra yükselmeye başlamıştır. Ayrıca katılım bankaları için tüm finansal enstrümanlar uygun değildir. Finansal enstrümanların çoğunluğu da faiz işlemlerine dayanırlar. Bu sebeple İslami mali bir piyasa bulundurulmazsa, katılım bankalarının finansal enstrümanlara yatırımları düşük kalmaktadır.

Sadece nakit ve Merkez Bankası hesabı, varlıklar toplamına alınırsa aşağıda gibi olacaktır:

Tablo 24: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Hesaplanan Nakit ve Merkez Bankası Hesabının Varlık Toplamına Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ziraat Bankası	7.37%	6.79%	8.88%	12.72%	12.82%	12.18%	12.06%	10.95%	10.19%	7.54%
Garanti BBVA	6.51%	6.06%	5.63%	10.06%	11.44%	11.45%	9.89%	8.37%	10.27%	17.47%
Yapı ve Kredi Bankası	6.16%	6.96%	9.01%	9.07%	12.61%	12.68%	12.25%	12.81%	14.09%	15.95%
Akbank	4.97%	5.39%	10.39%	10.69%	9.92%	9.95%	10.85%	12.92%	11.19%	9.19%
İş Bankası	7.74%	6.47%	8.50%	9.09%	10.94%	10.35%	11.48%	10.41%	9.92%	9.64%

Tablo 25: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Hesaplanan Nakit ve Merkez Bankası Hesabının Varlık Toplamına Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albaraka Türk	9.62%	8.34%	10.05%	10.55%	13.26%	13.58%	16.59%	15.22%	15.89%	14.02%
Kuveyt Türk	12.56%	12.88%	19.06%	21.09%	16.66%	19.36%	18.00%	17.13%	15.64%	14.06%
Türkiye Finans	5.21%	13.42%	14.18%	16.00%	15.27%	15.40%	13.93%	14.61%	15.60%	18.27%
Vakıf Katılım	-	-	-	-	-	-	-	11.77%	16.58%	19.74%
Ziraat Katılım	-	-	-	-	-	-	7.67%	15.09%	11.45%	9.05%

Genel olarak katılım bankalarında nakit ve Merkez Bankası hesabı, varlık toplamına bölünmesiyle hesaplanan oran, geleneksel bankalarda hesaplanan orandan daha fazladır. Seçilen bankalar için hesaplanan oranın ortalaması şöyle olacaktır:

Tablo 26: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Hesaplanan Nakit ve Merkez Bankası Hesabının Varlık Toplamına Oranının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
6.55%	6.33%	8.48%	10.33%	11.55%	11.32%	11.31%	11.09%	11.13%	11.96%

Tablo 27: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Hesaplanan Nakit ve Merkez Bankası Hesabının Varlık Toplamına Oranının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
9.13%	11.55%	14.43%	15.88%	15.06%	16.11%	14.05%	14.76%	15.03%	15.03%

Geleneksel bankalarla karşılaştırıldığında, katılım bankalarının bilançolarındaki varlıklardan olan nakit ve Merkez Bankası hesabının yüzdesi daha fazladır. Yani mevduat çekimlerine katılım bankaları geleneksel bankalardan daha hazır olabilirler, ancak kârlılık açısından kullanılmayan fonlar yüzünden katılım bankalarının kârı daha az olur.

3.2.4. Likit Değerlerin Borçlar Toplamına Oranı

Bu oran, likit değerler bankanın borçlarını ne ölçüde karşıladığını ölçmektedir. Yüzde ne kadar yüksek olursa o kadar iyidir. Çünkü bu finansal araçları nakde çevirmek kolaydır.

Tablo 28: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Likit Değerlerin Borçlar Toplamına Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ziraat Bankası	35.69%	39.85%	36.51%	41.77%	40.29%	39.66%	35.28%	32.37%	29.18%	29.93%
Garanti BBVA	18.57%	45.72%	41.11%	43.86%	32.07%	28.78%	26.61%	24.08%	25.76%	37.05%
Yapı ve Kredi Bankası	16.44%	18.44%	21.98%	30.60%	29.99%	28.82%	26.93%	24.32%	27.62%	37.13%
Akbank	45.84%	53.48%	47.87%	46.16%	35.33%	36.25%	37.25%	35.46%	34.15%	44.42%
İş Bankası	43.79%	38.16%	32.18%	29.54%	29.48%	31.91%	31.03%	29.95%	28.26%	33.20%

Tablo 29: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Likit Değerlerin Borçlar Toplamına Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albaraka Türk	22.03%	19.74%	25.90%	22.47%	24.86%	25.55%	30.82%	28.15%	28.48%	36.15%
Kuveyt Türk	23.10%	26.26%	27.99%	35.81%	34.87%	37.13%	35.11%	37.61%	32.70%	34.23%
Türkiye Finans	16.84%	25.86%	23.76%	25.79%	27.65%	25.48%	22.51%	27.24%	27.96%	31.92%
Vakıf Katılım	-	-	-	-	-	-	-	42.18%	28.20%	36.56%
Ziraat Katılım	-	-	-	-	-	-	27.07%	28.99%	18.90%	20.52%

Geleneksel bankalarda risksiz finansal araçları daha fazla kullanıldığından, oranları katılım bankalarına göre çoğu yıl daha fazladır. Bunu da oran ortalamasından fark edebiliriz.

Tablo 30: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Likit Değerlerin Borçlar Toplamına Oranının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
32.07%	39.13%	35.93%	38.39%	33.43%	33.09%	31.42%	29.24%	28.99%	36.35%

Tablo 31: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Likit Değerlerin Borçlar Toplamına Oranının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
20.66%	23.95%	25.88%	28.02%	29.12%	29.39%	28.88%	32.83%	27.25%	31.88%

Aşıkâr olarak likit değerlerin borçlar toplamına hesaplanan oranının ortalaması, geleneksel bankalarda, katılım bankalarından daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Geleneksel bankalar, katılım bankalarında çoğu yasaklanmış olan finansal araçlar yoluyla likiditelerini yönetebilir. Finansal araçların kullanımının, daha sonra hesaplanacak olan kârlılık oranları üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

Sadece nakit ve Merkez Bankası hesabının borçlar toplamına oranını hesaplamak istendiğinde şu şekilde sonuçlanır:

Tablo 32: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Nakit ve Merkez Bankası Hesabının Borçlar Toplamına Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ziraat Bankası	8.04%	7.45%	9.68%	14.22%	14.06%	13.76%	13.47%	12.26%	11.43%	8.44%
Garanti BBVA	7.45%	6.99%	6.40%	11.60%	12.92%	13.00%	11.26%	9.57%	11.77%	20.08%
Yapı ve Kredi Bankası	7.06%	7.93%	10.10%	10.52%	14.27%	14.17%	13.68%	14.28%	15.68%	17.96%
Akbank	5.84%	6.38%	11.96%	12.44%	11.22%	11.33%	12.24%	14.57%	12.83%	10.61%
İş Bankası	8.78%	7.43%	9.56%	10.45%	12.32%	11.80%	12.99%	11.76%	11.26%	10.95%

Tablo 33: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Nakit ve Merkez Bankası Hesabının Borçlar Toplamına Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albaraka Türk	10.82%	9.28%	11.12%	11.71%	14.52%	14.69%	17.86%	16.35%	17.06%	15.19%
Kuveyt Türk	14.22%	14.79%	21.10%	23.15%	18.28%	21.25%	19.58%	18.63%	17.00%	15.17%
Türkiye Finans	6.03%	15.45%	16.10%	18.19%	16.97%	17.00%	15.25%	16.13%	17.40%	20.12%
Vakıf Katılım	-	-	-	-	-	-	-	14.48%	18.09%	21.29%
Ziraat Katılım	-	-	-	-	-	-	11.04%	16.70%	12.70%	10.05%

Hesaplanan oranlardan, nakit ve Merkez Bankası hesabının borçları kapsamının katılım bankalarında çoğu yıl geleneksel bankalardan daha fazla olduğu belirtilmektedir. Karşılaştırma, hesaplanan oranların ortalaması alınarak yapılabilir.

Tablo 34: Geleneksel bankalarda 2009 yılından 2018 yılına kadar nakit ve Merkez Bankası hesabının borçlar toplamına oranının ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
7.43%	7.23%	9.54%	11.84%	12.96%	12.81%	12.73%	12.49%	12.59%	13.61%

Tablo 35: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Nakit ve Merkez Bankası Hesabının Borçlar Toplamına Oranının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
10.36%	13.17%	16.10%	17.68%	16.59%	17.64%	15.94%	16.46%	16.45%	16.36%

Bu oranın katılım bankalarında geleneksel bankalardan daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Daha önce belirlendiği gibi, katılım bankaları geleneksel bankalardan daha fazla nakit tutarken, geleneksel bankalar finansal araçlara katılım bankalarından daha fazla yatırım yapmaktadır.

3.3.Finansal Yapı (Borç) Rasyoları

Finansal yapı, bir bankanın faaliyetlerini finanse etmek için kullandığı borç ve özkaynak karmasını ifade eder. Bu kompozisyon doğrudan ilişkili bankanın riskini ve değerini etkiler. Bankanın finansal yöneticileri, finansal yapıyı optimize etmek için en iyi borç ve özkaynak karışımına karar verme sorumluluğuna sahiptir. Genel olarak, bir bankanın finansal yapısı sermaye yapısı olarak da adlandırılabilir (Young, 2019). Finansal yapı rasyoları bir bankanın kaynak yapısı ve uzun vadeli borç ödeme gücünü gösterir. Başka deyişle uzun vadeli ödeme gücünün bir ölçüsüdür. Alacaklıların ve hissedarların bankanın varlıklarına karşı taleplerini ortaya koymaktadır.

3.3.1.Borç Oranı

Borç oranı, bir bankanın kaldıraç oranını ölçen finansal bir orandır. Borç oranı, toplam borcun toplam aktiflere oranı, ondalık veya yüzde olarak ifade edilir. Bir bankanın borçlarla finanse edilen varlıklarının oranı olarak yorumlanabilir. %50'den büyük bir oran, borcun önemli bir kısmının varlıklarla finanse edildiğini gösterir. Diğer bir deyişle, bankanın varlıklardan daha fazla borcu vardır. Yüksek oran, aynı zamanda, faiz oranlarının aniden yükselmesi durumunda bir bankanın kendisini kredileri ve mevduatları için temerrüde düşme riskine sokabileceğini de gösterir. Borç oranı ne kadar yüksek olursa, banka o kadar fazla mali kaldıraç kullanır ve bu da daha büyük finansal risk

anlamına gelir. Aynı zamanda finansal kaldıraç, bankaların büyümek için kullandığı önemli bir araçtır ve birçok banka borç için sürdürülebilir kullanımlar bulmaktadır.

Tablo 36: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Borç Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ziraat Bankası	91.69%	91.10%	91.80%	89.46%	91.15%	88.47%	89.58%	89.27%	89.18%	89.31%
Garanti BBVA	87.37%	86.71%	88.01%	86.70%	88.53%	88.12%	87.82%	87.49%	87.29%	87.01%
Yapı ve Kredi Bankası	87.19%	87.83%	89.18%	86.20%	88.37%	89.44%	89.52%	89.67%	89.89%	88.79%
Akbank	85.11%	84.48%	86.86%	85.94%	88.39%	87.78%	88.63%	88.69%	87.21%	86.63%
İş Bankası	88.08%	87.09%	88.91%	87.05%	88.80%	87.67%	88.38%	88.46%	88.11%	88.06%

Tablo 37: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Borç Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albaraka Türk	88.92%	89.86%	90.40%	90.12%	91.30%	92.23%	92.88%	93.06%	93.15%	92.28%
Kuveyt Türk	88.31%	87.08%	90.35%	91.09%	91.11%	91.11%	91.91%	91.93%	91.96%	92.67%
Türkiye Finans	86.28%	86.85%	88.07%	87.94%	89.96%	90.58%	91.30%	90.56%	89.61%	90.81%
Vakıf Katılım	-	-	-	-	-	-	-	81.28%	91.61%	92.71%
Ziraat Katılım	-	-	-	-	-	-	69.48%	90.39%	90.22%	90.00%

Geleneksel ve katılım bankaları arasındaki hesaplanan oranın birbirlerine yakın olduğu dikkat çekicidir, ancak çoğu yıl katılım bankalarında daha fazladır. Karşılaştırmayı kolaylaştırmak için hem geleneksel bankalarda hem de katılım bankalarında hesaplanan oranların ortalaması alınarak şöyle olacak:

Tablo 38: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Borç Oranının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
87.89%	87.44%	88.95%	87.07%	89.05%	88.30%	88.79%	88.72%	88.34%	87.96%

Tablo 39: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Borç Oranının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
87.84%	87.93%	89.61%	89.72%	90.79%	91.31%	86.39%	89.45%	91.31%	91.69%

Hesaplanan oranlara göre, katılım bankalarının küçük bir farkla geleneksel bankalardan daha büyük bir kaldıraç kullandıkları açıktır.

3.3.2. Özvarlık Oranı

Özvarlık oranı, banka varlıklarının ne kadarının özkaynak ile fonlandığını gösterir. Oran sonucu ne kadar düşük olursa, bir bankanın varlıklarını ödemek için kullandığı borç o kadar fazla olur. Yüzde olarak ifade edilen oran, toplam özkaynakların bankanın toplam aktiflerine bölünmesiyle bulunur.

Tablo 40: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Özvarlık Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ziraat Bankası	8.31%	8.90%	8.20%	10.54%	8.85%	11.53%	10.42%	10.73%	10.82%	10.69%
Garanti BBVA	12.63%	13.29%	11.99%	13.30%	11.47%	11.88%	12.18%	12.51%	12.71%	12.99%
Yapı ve Kredi Bankası	12.81%	12.17%	10.82%	13.80%	11.63%	10.56%	10.48%	10.33%	10.11%	11.21%
Akbank	14.89%	15.52%	13.14%	14.06%	11.61%	12.22%	11.37%	11.31%	12.79%	13.37%
İş Bankası	11.92%	12.91%	11.09%	12.95%	11.20%	12.33%	11.62%	11.54%	11.89%	11.94%

Tablo 41: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Özvarlık Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albaraka Türk	11.08%	10.14%	9.60%	9.88%	8.70%	7.77%	7.12%	6.94%	6.85%	7.72%
Kuveyt Türk	11.69%	12.92%	9.65%	8.91%	8.89%	8.89%	8.09%	8.07%	8.04%	7.33%
Türkiye Finans	13.72%	13.15%	11.93%	12.06%	10.04%	9.42%	8.70%	9.44%	10.39%	9.19%
Vakıf Katılım	-	-	-	-	-	-	-	18.72%	8.39%	7.29%
Ziraat Katılım	-	-	-	-	-	-	30.52%	9.61%	9.78%	10.00%

Hesaplanan oranlardan, geleneksel bankaların çoğu yıl varlıklarını daha fazla özkaynak ile finanse ettikleri not edilmektedir. Düşük özvarlık oranı bankayı daha fazla likidite riskinin altına koyar. Karşılaştırma, oranların ortalaması aşağıdaki gibi hesaplanarak kolaylaştırılabilir:

Tablo 42: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Özvarlık Oranının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
12.11%	12.56%	11.05%	12.93%	10.95%	11.70%	11.21%	11.28%	11.66%	12.04%

Tablo 43: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Özvarlık Oranının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
12.16%	12.07%	10.39%	10.28%	9.21%	8.69%	13.61%	10.55%	8.69%	8.31%

Fark büyük olmasa da geleneksel bankalardaki oranlar çoğu yıl katılım bankalarındaki oranlardan daha büyüktür. Bu oran ne kadar yüksek olursa, mevduat sahipleri için bir garantidir. Düşük bir özkaynak oranı mutlaka kötü olmak zorunda değildir. Bu, iş kârlıysa, yatırım getirisinin oldukça yüksek olduğu anlamına gelir, çünkü yatırımcılar, üretilen getiriye kıyasla aşırı miktarda yatırım yapmak zorunda kalmazlar.

3.3.3.Kısa Vadeli Borçların Pasif Toplamına oranı

Kısa vadeli borçların pasif kaynaklar toplamına bölünmesiyle hesaplanan oran, varlıkların ne kadarlık bölümünün kısa vadeli borçlarla finanse edildiğini gösterir. Kısa vadeli borçların, toplam borçlara oranı hesaplamada pek önemli kabul edilmez. Bunun nedeni, Kısa vadede nakit çıkışının olmayacağını anlamına gelir. Toplam borcun büyük bir kısmı Kısa vadeli borçlardan oluşturulduysa, bankanın uzun vadeli krediler kısa vadeli borçlardan finanse etmeye mecbur kalabilecektir. Ek olarak, kısa vadeli borçlardan uzun vadeli kredi finansmanı bankaları önemli likidite riskine maruz bırakmaktadır.

Tablo 44: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Kısa Vadeli Borçların Pasif Toplamına Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ziraat Bankası	87.89%	88.04%	87.79%	83.93%	86.07%	82.04%	82.99%	82.35%	81.42%	82.98%
Garanti BBVA	76.02%	75.74%	75.54%	75.04%	73.87%	73.07%	73.57%	74.14%	72.42%	74.71%
Yapı ve Kredi Bankası	76.77%	77.21%	79.05%	72.21%	74.11%	76.29%	77.12%	77.42%	76.23%	78.60%
Akbank	79.88%	78.17%	79.02%	76.24%	77.61%	76.80%	74.60%	72.35%	72.54%	70.30%
İş Bankası	79.52%	81.03%	82.46%	79.09%	78.72%	75.39%	75.61%	74.39%	73.24%	73.64%

Tablo 45: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Kısa Vadeli Borçların Pasif Toplamına Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albaraka Türk	86.75%	87.28%	84.73%	84.75%	82.61%	83.96%	77.44%	81.92%	82.00%	88.21%
Kuveyt Türk	80.28%	78.39%	75.62%	80.72%	80.34%	79.00%	83.89%	77.38%	79.72%	83.67%
Türkiye Finans	84.86%	85.57%	84.10%	79.66%	76.41%	75.01%	70.30%	70.58%	74.80%	85.92%
Vakıf Katılım	-	-	-	-	-	-	-	70.49%	88.28%	89.10%
Ziraat Katılım	-	-	-	-	-	-	67.21%	86.68%	86.87%	86.66%

Çoğu yıl kısa vadeli borçların pasif toplamına oranı katılım bankalarında daha fazladır. Bu oran yüksek çıkması istenen bir durum değildir. Yüksek oran, kısa vadede nakit çıkışının yüksek olacağı anlamına gelebilir. Oranın ortalamasını hesaplamakla sonuçları şöyle olacaktır:

Tablo 46: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Kısa Vadeli Borçların Pasif Toplamına Oranının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
80.02%	80.04%	80.77%	77.30%	78.08%	76.72%	76.78%	76.13%	75.17%	76.05%

Tablo 47: Katılım bankalarında 2009 yılından 2018 yılına kadar kısa vadeli borçların pasif toplamına oranının ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
83.96%	83.74%	81.48%	81.71%	79.78%	79.32%	74.71%	77.41%	82.33%	86.71%

Hesaplanan oranların ortalamasına göre katılım bankalarında kısa vadeli borçların pasif toplamına oranı daha yüksektir. Kısa vadeli borçlar fazla olunca banka likidite riskine daha fazla maruz kalır. Özellikle uzun vadeli kredilerin kısa vadeli borçlardan fonlandığı zaman likidite riski daha yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Örnek, kısa vadeli mevduatlardan finanse edilen uzun vadeli kredilerin vadesi dolmasından önce, kısa vadeli mevduatların vadesi gelir ve böylece banka likidite riskine maruz kalabilir. Bu nedenle, borçların vadesi ile verilen kredilerin vadesinin arasında tutarlılık olmalıdır. Likidite risklerini yönetmek için bankalar kısa vadeli mevduatları çekme ile ilgili bazı kısıtlamalar belirlemeye çalışmaktadır. Örneğin, çekilecek tutarın yatırılan tutarın belirli bir yüzdesini aşması durumunda müşteri bir iş gününden önce çekmek istediği tutarı belirtmelidir.

3.3.4. Uzun Vadeli Borçların Pasif Toplamına oranı

Bu oran ise, toplam varlık değerlerinin ne kadarının uzun süreli yabancı kaynaklarla finanse edildiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 48: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Uzun Vadeli Borçların Pasif Toplamına Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ziraat Bankası	3.79%	3.05%	4.00%	5.53%	5.08%	6.43%	6.60%	6.92%	7.76%	6.33%
Garanti BBVA	11.35%	10.97%	12.47%	11.66%	14.66%	15.05%	14.25%	13.35%	14.87%	12.30%
Yapı ve Kredi Bankası	10.42%	10.62%	10.13%	13.99%	14.26%	13.15%	12.40%	12.25%	13.67%	10.20%
Akbank	5.23%	6.31%	7.84%	9.70%	10.77%	10.97%	14.03%	16.34%	14.67%	16.33%
İş Bankası	8.57%	6.06%	6.45%	7.96%	10.08%	12.28%	12.77%	14.07%	14.86%	14.41%

Tablo 49: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Uzun Vadeli Borçların Pasif Toplamına Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albaraka Türk	2.17%	2.58%	5.67%	5.37%	8.70%	8.27%	15.44%	11.14%	11.15%	4.06%
Kuveyt Türk	8.03%	8.69%	14.73%	10.37%	10.77%	12.11%	8.02%	14.55%	12.24%	9.01%
Türkiye Finans	1.42%	1.28%	3.97%	8.28%	13.55%	15.58%	20.99%	19.99%	14.81%	4.89%
Vakıf Katılım	-	-	-	-	-	-	-	10.79%	3.33%	3.62%
Ziraat Katılım	-	-	-	-	-	-	2.27%	3.72%	3.35%	3.34%

Oranlara bakıldığında, geleneksel bankalardaki uzun vadeli borçlar, katılım bankalarındaki oranlara göre daha fazla tutulmuştur. Oranların ortalaması hesaplanarak daha kolay bir şekilde bir karşılaştırma yapılabilir.

Tablo 50: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Uzun Vadeli Borçların Pasif Toplamına Oranlarının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
7.87%	7.40%	8.18%	9.77%	10.97%	11.58%	12.01%	12.59%	13.17%	11.91%

Tablo 51: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Uzun Vadeli Borçların Pasif Toplamına Oranlarının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
3.87%	4.18%	8.12%	8.01%	11.01%	11.99%	11.68%	12.04%	8.98%	4.99%

Bu oran, bankaların uzun vadeli borçları bulmasının gücüyle ilişkin bilgi vermesinin yanına, toplam varlıkların fonlanmasında kullanılan yabancı kaynakları hakkında bilgi

vermektedir. Yüksek oran, banka uzun vadeli yabancı kaynakları kolay ve başarılı bir şekilde bulup çoğu varlıklarını bu borçlardan fonlamasını ifade etmektedir. Fakat aşırı yüksek oran bankanın borçlarını ödemesinde zorluklarla karşılaşacağını ifade edebilmekte, özellikle de ekonomik durgunluk dönemlerindedir.

3.4. Kârlılık Oranları

Bankalar için kâr çok önemli, kâr bankanın faaliyetlerini sürdürmesine yardımcı olmasına ek olarak dağıtılmayan kârı özkaynağına eklenerek bankanın finansal pozisyonunu sağlamlaştırır. Kâr eden banka, takipteki alacak karşılığını ve öngörülebilir ve öngörülmeyebilen zararları karşılığı ayırmasıyla birlikte finansal pozisyonunu güçlü ve direnç tutabilmektedir. Kâr, aynı zamanda hem banka ile çalışan yurtiçi ve yurtdışı kuruluşlar hem de mevduat sahiplerinin güvencesidir. Ek olarak, yönetimin varlıklarını kâr etmek için verimli bir şekilde kullanıp kullanmadığı hakkında bir fikir verir. Öte yandan, kâr elde etmeyen banka mevduat sahiplerine faiz veya temettü ödeme kabiliyetini düşürecektir (Gökmen, 2007, p. 82).

3.4.1.Özsermaye Kârlılığı Oranı

Özsermaye kârlılığı, bankaya konan sermayenin ne oranda kârlılık sağladığını gösterir. Özsermaye kârlılığı, net kâr özsermayeye bölünmesiyle hesaplanır.

Tablo 52: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Özsermaye Kârlılığı Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ziraat Bankası	33.91%	27.59%	15.94%	15.44%	18.13%	14.19%	16.36%	17.13%	16.89%	13.87%
Garanti BBVA	22.25%	19.09%	17.47%	14.41%	13.31%	12.31%	11.00%	14.27%	15.35%	14.22%
Yapı ve Kredi Bankası	16.39%	19.97%	15.88%	11.35%	18.50%	9.65%	8.06%	11.23%	12.01%	11.97%
Akbank	19.21%	16.26%	13.64%	13.46%	13.79%	12.58%	11.22%	14.77%	14.94%	12.99%
İş Bankası	17.58%	17.53%	14.88%	14.57%	13.42%	11.54%	9.62%	13.07%	12.32%	13.61%

Tablo 53: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Özsermaye Kârlılığı Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albaraka Türk	14.81%	15.72%	15.95%	15.75%	16.12%	14.11%	14.40%	9.55%	9.55%	4.11%
Kuveyt Türk	15.75%	12.69%	13.56%	14.85%	13.05%	12.25%	13.07%	13.85%	14.68%	15.99%
Türkiye Finans	14.36%	14.62%	14.35%	13.34%	13.05%	10.60%	7.78%	8.09%	9.24%	10.29%
Vakıf Katılım	-	-	-	-	-	-	-	2.17%	12.47%	21.31%
Ziraat Katılım	-	-	-	-	-	-	-1.80%	4.01%	11.32%	14.54%

Oranlara bakıldığı zaman, geleneksel bankaların daha yüksek özsermaye kârlılığı oranına sahip oldukları belli olmaktadır. Karşılaştırmayı dar kapsama getirmek için özsermaye kârlılığı oranının ortalaması hesaplanmıştır.

Tablo 54: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Özsermaye Kârlılığı Oranının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
21.87%	20.09%	15.56%	13.85%	15.43%	12.05%	11.25%	14.10%	14.30%	13.33%

Tablo 55: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Özsermaye Kârlılığı Oranının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
14.97%	14.34%	14.62%	14.65%	14.07%	12.32%	8.36%	7.53%	11.45%	13.25%

Bankanın bilançosundaki mevcut olan varlıklarını hem ortaklar hem de dağıtılmayan kârlar aracılığıyla finanse edilmektedir. Özsermaye kârlılığı banka ortaklarının koydukları sermaye karşılığında ne kadar kâr elde ettiklerini, yani her bir birim sermaye karşılığında kaç birim kâr yaratıldığını göstermiş olur. Önemli bir kârlılık göstergesi olan ROE (Return on Equity) aynı zamanda bir yönetim performansı göstergesidir. Yüksek ROE bankanın özkaynaklarının verimli kullanıldığını gösterir (Ceylan, tarih yok). Bir diğer bakış açısıyla ROE, bir bankanın devamlılığına, mevduat sahiplerinin garantisidir. Oranlara göre geleneksel bankalarda özsermaye kârlılığı oranı daha fazladır. Ayrıca katılım bankalarında hesaplanan oranlar gittikçe geleneksel bankalarda hesaplanan oranların yakınına yaklaşmaktadır. Bir başka deyişle katılım bankalarının özkaynaklarını verimli bir şekilde kullanılması, geleneksel bankaların özkaynaklarını verimli bir biçimde kullanılmasına yakınladır.

3.4.2.Aktif Kârlılık Oranı

Aktif kârlılık oranı, bankanın kârının yaratmasında varlıkları nasıl kullanıldığı ve hangi derecede etkili olduğunu göstermektedir. Aktif kârlılık oranı, Return on Assets (ROA) olarak bilinen, yöneticiye, yatırımcıya veya analiste bir bankanın yönetiminin varlıklarında kazanç elde etmek için ne kadar verimli kullandığına dair bir fikir verir. ROA yüzde olarak görüntülenir. Aktif kârlılık oranı belirli bir dönemde elde edilen net kârın toplam aktiflere başka bir ifade ile toplam varlıklara bölünmesi ile bulunur.

Tablo 56: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Aktif Kârlılığı Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ziraat Bankası	2.82%	2.46%	1.31%	1.63%	1.60%	1.64%	1.70%	1.84%	1.83%	1.48%
Garanti BBVA	2.81%	2.54%	2.09%	1.92%	1.53%	1.46%	1.34%	1.78%	1.95%	1.85%
Yapı ve Kredi Bankası	2.10%	2.43%	1.72%	1.57%	2.15%	1.02%	0.84%	1.16%	1.21%	1.34%
Akbank	2.86%	2.52%	1.79%	1.89%	1.60%	1.54%	1.28%	1.67%	1.91%	1.74%
İş Bankası	2.10%	2.26%	1.65%	1.89%	1.50%	1.42%	1.12%	1.51%	1.46%	1.63%

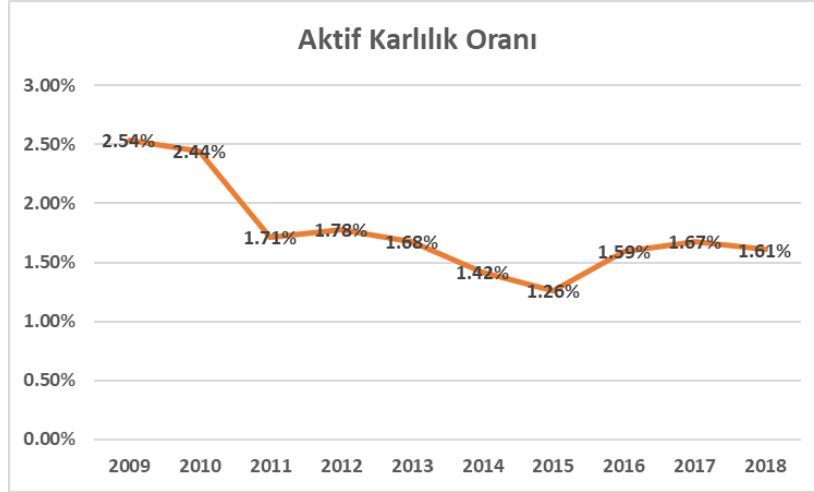
Tablo 57: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Aktif Kârlılık Oranı

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albaraka Türk	1.64%	1.59%	1.53%	1.56%	1.40%	1.10%	1.02%	0.66%	0.65%	0.32%
Kuveyt Türk	1.84%	1.64%	1.31%	1.32%	1.16%	1.09%	1.06%	1.12%	1.18%	1.17%
Türkiye Finans	1.97%	1.92%	1.71%	1.61%	1.31%	1.00%	0.68%	0.76%	0.96%	0.95%
Vakıf Katılım	-	-	-	-	-	-	-	0.41%	1.05%	1.55%
Ziraat Katılım	-	-	-	-	-	-	-0.55%	0.39%	1.11%	1.45%

ROA oranı, yatırımcılara bankanın yatırım yaptığı parayı net gelire dönüştürmede ne kadar etkili olduğu hakkında bir fikir vermektedir. Daha yüksek ROA oranı daha iyidir, çünkü banka daha az yatırımla daha fazla para kazanmaktadır. Bellidir ki aktif kârlılık oranı geleneksel bankalarda katılım bankalarından daha fazladır. Aktif kârlılık oranının ortalaması şöyle olacaktır:

Tablo 58: Geleneksel Bankalarda 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Aktif Kârlılığı Oranının Ortalaması

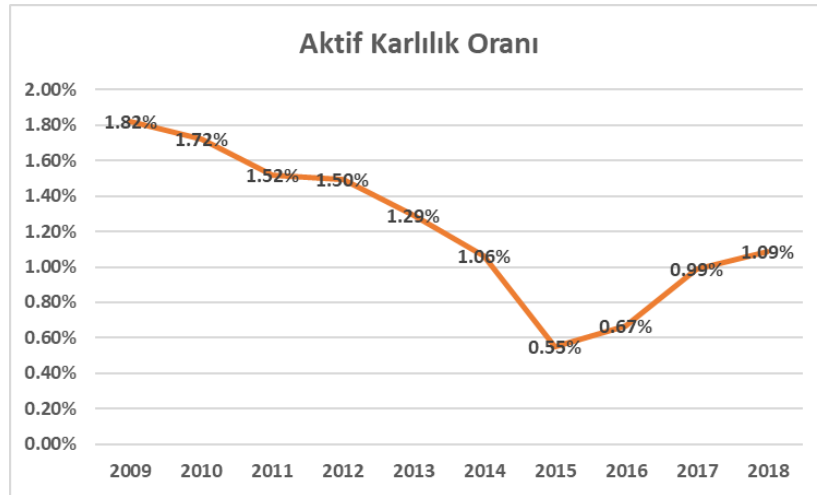
2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
2.54%	2.44%	1.71%	1.78%	1.68%	1.42%	1.26%	1.59%	1.67%	1.61%

Grafik 7: Geleneksel Bankalarda Aktif Kârlılık Oranının Ortalaması

Tablo 59: Katılım Bankalarında 2009 Yılından 2018 Yılına Kadar Aktif Kârlılık Oranının Ortalaması

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1.82%	1.72%	1.52%	1.50%	1.29%	1.06%	0.55%	0.67%	0.99%	1.09%

Grafik 8: Katılım Bankalarında Aktif Kârlılık Oranının Ortalaması

Oranlar dikkate alındığında hem geleneksel bankalarda hem de katılım bankalarında aktif kârlılık oranı gittikçe azalmıştır. Ancak geleneksel bankaların oranı katılım bankalarının oranının üstünde kalmıştır. Şöyle söylenebilir ki geleneksel bankalar, katılım

bankalarından daha iyi bir şekilde varlığında yatırımlarını kâra dönüştürebilir. Başka bir deyişle geleneksel bankalar daha fazla net gelir elde etmek için varlıklarını daha etkin bir şekilde yönetmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmacıya göre katılım bankaların kuruluş tarihinin yakın olmasına rağmen geleneksel bankalarla rekabet halindedir. Ancak Şeriat hükümlerine ilişkin faaliyet gösteren bankalar, merkez bankalarından yeterli destek alamamaları ya da İslami bir finansal piyasa bulunmaması vb. zorluklarla karşılaşabilirler. İlk örgütlü geleneksel banka 1157 yılında İtalya’da, Venedik’te inşa edilmiştir, ilk katılım bankası ise Mısır’da 1963 yılında inşa edilmiş fakat devam edememiştir. Geleneksel bankalar kuruluşunun tarihi ve katılım bankaları kuruluşunun tarihinin arasında yaklaşık 806 yıl var ve tabi ki geleneksel bankalar daha tecrübeli olduğunu söyleyebiliriz ve bu tecrübe yılları başarısını pozitif bir şekilde etkilemektedir. Hem geleneksel bankalarda hem de katılım bankalarında fon kaynakları iki şekilde özkaynaklar ve yabancı kaynaklar olmak üzere faaliyet gösterir. Prensipleri farklı olduğu için yabancı kaynaklarında geleneksel bankalar ile katılım bankalarının arasında fark vardır. Mevduat söz konusu olunca geleneksel bankalarda çeşit çeşit faize dayalı mevduat görünürken katılım bankalarında ise mevduatları kâr paylaşımına dayalıdır. Geleneksel bankalarda başka fon kaynaklarından tahviller, bonolar ve para ve sermaye piyasalarından kullanılan diğer araçlar, katılım bankaları için tahviller, bonolar ve faize dayalı tüm finansal araçlar yasaktır. Ek olarak geleneksel bankalarda fon kaynakları daha çeşitli ve aynı zamanda katılım bankalarında kullanılan fon kaynakları geleneksel bankalarda kullanılabilir fakat katılım bankaları geleneksel bankalarda faize dayalı kullanılan fon kaynaklarını kullanamaz. Fon kullanımından bahsedilince, geleneksel bankalar topladığı fonları faizle kredi olarak verebilir ya da hazine bonoları, tahviller, hisse senetleri, çeşitli menkul kıymetler ve bir geleneksel bankası görevini yerine getirmek için diğer varlıklarda kullanılır. Katılım bankalarında ise, toplanan fonlar geleneksel bankalarda olduğu gibi hisse senetleri, kâr paylaşımına dayalı menkul kıymetleri ve katılım bankası görevini yerine getirmek için diğer varlıklarda kullanılır. İlave olarak bu fonlar faize dayalı kredi yerine mudaraba (Emek sermaye ortaklığı) muşaraka (Kar-zarar ortaklığı yatırımı) Murabaha, icara

(finansal kiralama) selem satış, istisnâ', joala, karz-ı hesen, puan sistemi ve teverruk şeklinde kullanılır.

Geleneksel bankalar ve katılım bankaları net kârı temsil eden nihai amaçlarına ulaşmak için, fon bulmak ve fon kullandırmakta temel görevlerini yaparken çeşitli risklere maruz kalıp bu riskler bankaların likiditesini etkiler ve böylece likidite riski yükselir. Geleneksel bankalarda bazı karşılaşılan riskler, katılım bankalarındaki risklere benzemekte, bazı riskler ise katılım bankalarına özgüdür, örneğin, muşaraka ya da mudarabadan ortaya çıkan risktir. Elbette katılım bankacılığında bu risklerin yönetiminde kullanılan finansal araçlar geleneksel bankalarda kullanılan finansal araçlara benzememesi ve İslam Hukukuna aykırı olmaması gerekmektedir. Örneğin, paralel selem ya paralel istisnâ' akdidir. Likidite riski kavramı, müşterilerin hesaplarındaki paralarını tam veya bir kısmını çekmesi ve banka uluslararası finans piyasalarından ya da interbank piyasalarından kaynak sağlayamaması durumunda likidite riski meydana çıkmaktadır.

Bankaların aracılık işlevini yerine getirmekten, taahhütlerini zamanında veya makul bir maliyetle karşılayamaması tehlikesinden doğan likidite riski şu işlemlerden doğabilmektedir:

- İster yurtiçi ister yurtdışı farklı yerlerden toplanan tasarruf fazlasını (mevduat) farklı yerlerde (yurtiçi veya yurtdışı) bulunan ve fon ihtiyacı içindeki müşterilerine ödünç vermektir.
- Faize ya da kâr paylaşımına dayalı farklı ve çoğu zaman küçük miktarlarda toplanan mevduat bir havuzda toplanarak daha büyük miktarlarda ödünç vermektir.
- Farklı vadelerle toplanan mevduatla daha uzun vadeli kredi kullandırmak veya uzun vadeli menkul satın almaktır.
- Vadesiz veya belli bir vadede geri ödenecek yurtiçinden ve yurtdışından kaynaklı mevduat ve diğer toplanan kaynaklar, duran varlıklara ve diğer şirketlerin hisse senetlerine yatırmak veya sabit kıymet alanında kullanmaktır.

Likidite Yönetimi ise, yeterli likidite bulunmasını sağlamayı amaçlayan tüm faaliyetlerde hem nakit yönetimi hem de nakit akışı tahminini içeren genel bir terim olarak kullanılır. Nakit yönetimi (CM) günlük likidite ihtiyaçlarını çözmek için yeterli likiditenin mevcut olmasını sağlamayı amaçlayan günlük bir vazifedir. Nakit akışı veya nakit akışı yönetimini tahmin etmek, bir likidite krizinden kaçınmak için gelecekteki nakit gereksinimlerini karşılamayı planladığından şirketin finansal yönetiminin kilit unsurudur. Faize dayanan bankalar likidite riskine maruz kaldığı zaman bilançodaki aktif kalemlerinde bazı varlıkların satışıyla veya pasif kalemlerinde yükümlülüğün artışıyla, bankanın düşük likiditesinden dolayı karşılanmayan yükümlülüklerini veya istenen kredileri yerine getirebilmektedir.

Katılım bankalarının likidite riski iki türdür:

1. Katılım Bankası tarafından erişilecek fon eksikliği. Finansal piyasalarda likidite eksikliği olduğunda, banka finansal sorumluluğunu yerine getirmek için likit olmayan varlıkları likit forma dönüştürmekte zorluk bulmaktadır.
2. Piyasada finansman yetersizliği olduğunda, katılım bankası kabul edilebilir bir maliyetle fon toplayamamaktadır. Katılım bankacılığında likidite riskinin en ciddi nedenleri iki ihtimalden kaynaklanmaktadır:
 - Şeriata uyumlu para ve sermaye piyasası eksikliği.
 - Şeriatın işlemlerde faiz oranının yasaklanmasından dolayı bankalararası etkin bir para piyasasının bulunmamasıdır.

Faize dayanan bankalarda olduğu gibi katılım bankası likidite riskine maruz kaldığı zaman bilançodaki aktif kalemlerinde bazı varlıkların satışıyla veya pasif kalemlerinde yükümlülüğün artışıyla istenen fonları temin edebilir fakat katılım bankalarında likidite riski yönetiminde kullanılan finansal araçlar daha azdır. Katılım bankalarında az sayıda bulunan finansal enstrümanların sebebi çoğu finansal araçları İslam Hukukuna aykırıdır.

Daha önce yapılan çalışmalarda yapılmayan analiz bu çalışmada yapılarak likidite riski yönetiminde hangi bankalar daha başarılı olduğunu açıklamayı amaçlayan analize göre, geleneksel bankaların katılım bankalarından daha az hazır para tutmasına rağmen, konvansiyonel bankaların Şeriat hükümlerine uymadıkları için paralarını katılım bankalarından daha çok risksiz finansal enstrümanlarına yatırabildikleri söylenebilir. Çünkü bu finansal araçlar, kâr elde etmenin yanı sıra finansal piyasalarda hızlı bir şekilde ve minimum zararla nakit haline dönüştürülme olasılığı nedeniyle iyi bir likidite oranına sahiptir. Bir bankanın bilançosunun aktif bölümünde yer alan kısa vadeli varlıklar, pasif bölümünde yer alan kısa vadeli borçlara bölünmesiyle bulunan cari oran alınan bankalarda hesaplandığı zaman katılım bankalarındaki cari oran ortalaması, geleneksel bankalardaki cari oran ortalamasından daha fazladır. Böylece katılım bankaları likidite riskine daha az maruz kalabilmektelerdir. Ancak gelişmiş mali piyasa var olduğunda, bankalar bu avantajdan yararlanarak, kısa vadeli varlıkları, kısa vadeli borçlarını örtmese bile kısa bir sürede istenen likiditeyi sağlamaktadırlar. Bu suretle ne kârlılık oranı negatif bir şekilde etkilenir ne de likidite riskine maruz kalınır. Likit değerlerin varlık toplamına oranı, risksiz finansal enstrümanlar geleneksel bankalarda daha fazla oldukları yansıtmıştır. Fakat nakit ve Merkez Bankası hesabının varlık toplamına oranının sonuçları, katılım bankalarında hazır para daha fazla olduğunu belirtmiştir. Likit değerlerin borçlar toplamına oranının sonuçları ise, geleneksel bankalarda risksiz finansal araçları daha fazla kullandığı için bu araçlar bankanın borçlarını daha fazla ölçüde karşıladığı söyleyebiliriz. Hesaplanan borç oranının sonucunda hem geleneksel bankalarda hem de katılım bankalarındaki kaldıraç oranı birbirine yakın olduğu halde, geleneksel bankalar aldıkları kredileri katılım bankalarından daha iyi yatırım yapabildiler. Özvarlık oranının sonuçlarına bakıldığında fark büyük olmasa da geleneksel bankalardaki oranlar çoğu yıl katılım bankalarındaki oranlardan daha büyüktür. Bu oran ne kadar yüksek olursa, mevduat sahipleri için bir garantidir. Kısa vadeli borçların pasif toplamına oranının sonuçlarında katılım bankaları daha büyük oranlara sahip iken uzun vadeli borçların pasif toplamına oranının sonuçlarında geleneksel bankaların oranları daha büyüktür. Risksiz finansal enstrümanlar kullanılması konvansiyonel bankalarda

sermayenin kârlılığına ve varlıkların kârlılığına da yansımıştır, çünkü bu oranlar geleneksel bankalarda katılım bankalarına göre daha fazladır. Bunun nedeni, geleneksel bankaların finansal piyasalara yatırım yapma ve büyük bir yatırım yapılmayan nakit oranını sürdürmeme yeteneklerinden kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak geleneksel bankalar kârlılığı negatif bir şekilde etkilenmeden likidite riskini pozitif bir şekilde yönetmekte, ancak katılım bankaları likidite riski yönetiminde başarısız olduğu ve kârlılığı negatif bir şekilde etkilendiği söylenmez, çünkü katılım bankaları kısa bir sürede bankacılık sektöründe önemli bir pay almayı başardıkları için konvansiyonel bankalara rakip olmuştur. Öneriler ise şöyle sıralanabilir:

- 1- Murabaha faaliyetlerine odaklanmamak ve aşırı nakit tutmamak için, katılım bankaları İslami finansal piyasaları kurmalı ve genişletmelidir. Bu piyasalar aracılığıyla katılım bankaları risksiz finansal araçlarına yatırım yapıp tüm eleştirilerden uzak durabilmektedir.
- 2- Katılım bankaları, risklerini yönetmek için meşru araçlar ve yöntemler geliştirmeli ve aynı zamanda daha verimli olmak için kullanılan finansal araçların geliştirilmesine katkıda bulunmalı. Bu katkı alanı ile ilgilenen bilimsel araştırmalar için maddi destek sağlamalıdır.
- 3- Katılım bankaları, fonlara katılan herhangi bir bankanın risklere maruz kaldığında yararlanabileceği kooperatif sigortası temelinde bir fon oluşturmalıdır.
- 4- Katılım bankaları, iç ve dış düzeylerde risk yönetimi alanındaki deneyimlerini paylaşmalı ve tüm katılım bankalarının yararlanabileceği risk yönetimi için bir kamu otoritesi oluşturmalıdır.
- 5- Merkez Bankası, katılım bankalarının çalışma yöntemi ve amaçlarına uygun mevzuat çıkarması gerekmektedir.
- 6- Katılım bankalarının fazla fonlarını yatırmak için, faize dayalı çıkarılan hazine bonoları ve devlet tahvillerinin yanına kâr ve zarar paylaşımına dayalı hazine bonoları ve devlet tahvilleri çıkarılmalıdır.

7- Likidite yaratılmasına, fon kaynaklarının çeşitlendirilmesine ve âtıl fonların değerlendirilmesine imkân tanıyan yeni finansal ürün ve hizmetlerin daha etkin kullanılması bankaların etkinliğini ve kârlılığını artırmakta ve aynı zamanda bankaların likidite yapılarını da güçlendirmektedir. Bu kapsamda emtia murabahası işlemi, kira sertifikası ihraçları ve merkez bankacılığı işlemlerinin faizsiz finans ilkeleri kapsamında kullanılması katılım bankalarının yüksek likiditeye sahip olabilmelerini sağlayan unsurlardır.

KAYNAKÇA

- 6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu. (2013). *Sermaye Piyasası Kanunu*. Yatırımcı Tazmin Merkezi: <http://www.ytm.gov.tr/mevzuat/kanun/madde-59.aspx> adresinden alındı
- Altıntaş , M. (2006). *Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği*. Turhan Kitabevi.
- El Shazly, M., & Tripathy, P. (2013). Sukuk structures, profiles and risks. *Columbia College* .
- Kayar , M. S. (2011). *İslam Hukukunda İcâre Akdi*. Diyarbakır: Yüksek Lisans Tezi, T.C. Dicle Üniversitesi.
- Latham & Watkins. (2017). *THE SUKUK HANDBOOK, A Guide To Structuring Sukuk Second Edition*. Latham & Watkins LLP.
- Pilkati, M. (2015). Europe and Central Asia Region PEMPAL: https://www.pempal.org/sites/pempal/files/event/attachments/1-day-1_11_liquidity-management_eng.pdf adresinden alındı
- Tuna, K. (2017, Aralık 18). *İşletmelerin Likidite Düzeyi Nasıl Ölçülür?* Halkbank Kobi: <https://www.halkbankkobi.com.tr/NewsDetail/Isletmelerin-Likidite-Duzeyi-Nasil-Olculur-/10245> adresinden alındı
- Wilson, R. (1983). *Banking and finance in the arab middle east*. London: Macmillan publisher.
- الأردن: دار النفائس بمخاطر الإستثمار في المصارف الإسلامية. حماد, ح (2008).
- Abdul rehman, A. (2016). *A Comparative Study of Risk Management Practices between Islamic and Conventional Banks in Pakistan*. Wales: Doktora tezi.
- Abdulle, M. Y., & Kassim, S. H. (2012, Ocak). Impact of Global Financial Crisis on the Performance of Islamic and Conventional Banks: Empirical Evidence from Malaysia. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 8(4), s. 9-20.

- Abotty, p. u. (1943). *The Early History of Deposit Banking in Medeteranian Europe*, Vol.1 . cambridge : Harvard university press .
- Acar, O. (2012, Ağustos 16). *Bankacılıkta Operasyonel Risk Nedir? (Operational Risk)*. Dr. Okan Acar'ın İnternet Sitesi: <http://www.okanacar.com/2012/08/bankacilkta-operasyonel-risk-nedir.html> adresinden alındı
- Ahmed, H., & Tariquallah, K. (2007). Risk Management in Islamic Banking. M. HASSAN, & M. K.LEWIS içinde, *Handbook on Islamic Banking*. Cheltenham,UK. Northampton, MA,USA.: Edward Elgar.
- Akgüç, Ö. (1987). *Finansal Yönetim*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Akhtar, M. F., Ali, K., & SadaqaT, S. (2011, January). Liquidity Risk Management: A comparative study between Conventional and Islamic Banks of Pakistan. *Interdisciplinary Journal of Research in Business Vol. 1, Issue. 1*, s. 35-44.
- Akın, C. (1986). *Faizsiz bankacılık ve kalkınma*. Kayıhan Yayınları.
- Aktaş, R., Doğanay, M., & VD. (2013). *Finansal Yönetim*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Aktepe, İ. E. (2010). *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. İstanbul: Erkam.
- Al-Hiti, A. R. (1998). *المصارف الإسلامية بين النظرية والتطبيق*. Jordan: دار أسامة, Osama Publishing House.
- Alicanoğlu, C. (2018). *Bankalarda Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: YÜKSEK LİSANS TEZİ.
- Aloğlu, Z. T. (2005). *Bankacılık Sektörünün Karsılastığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri*. Ankara: TCMB, Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- Arifai, T. (2015). *Islamic Finance and the New Financial System, An Ethical Approach to Preventing*. Singapore: John Wiley & Sons Singapore Pte. Ltd.
- AL-suwailem, S. (1998). *مكتبة ومطبعة الإشعاع الفنية إدارة المصارف التقليدية و المصارف الإسلامية*.

- AL-suwailem, S. (2006). *Hedging in Islamic Finance*. Jeddah: Islamic Development Bank, King Fahad National Library Cataloging-in-Publication Data.
- Altan, F. (2017). *Türk Bankacılık Sektöründe Likidite Riskini Belirleyen Faktörler: bir Panel Veri Uygulaması*. Sivas: Yüksek Lisans Tezi.
- Arabacı, H. (2015). *Türk Katılım Bankacılığında Fon Kullandırma Yöntemleri*. Bilecik: Dönüm Projesi.
- Ariffin, N. M., Archer, S., & Abdelkarim, R. A. (2009, March 1). Risks in Islamic Banks: Evidence from Empirical Research. *Journal of Banking Regulation*, s. 153-163.
- Atan, M. (2002). *Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama*. ANKARA: Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydeniz, E. Ş. (2008). *İşletmelerde Gelecek (Futures) ve Opsiyon Sözleşmeleri ile Risk Yönetimi*. İstanbul: Arıkan Yayıncılık. 1.Baskı.
- Aydın, N., Akgiray, V., & VD. (2013). *Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Ayhan, M. A. (2006). *Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Ayub, M. (2007). *Understanding Islamic Finance*. West Sussex, UK: John Wiley & Sons.
- Babuşcu, Ş. (2005). *Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi*. Ankara: Akademi Consulting and Training.
- Bağcı, H. (2013). *TİCARİ BANKALAR İLE KATILIM BANKALARININ KÂRLILIK PERFORMANSLARININ TOPSİS YÖNTEMİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI*. İzmir: T.C. DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İŞLETME ANABİLİM DALI FİNANSMAN PROGRAMI YÜKSEK LİSANS TEZİ.
- Bankacılık kanunu . (2005, Kasım 1). *Resmi Gazete'nin 1 Kasım 2005 tarih ve 25983 mükerrer sayılı nüshasında yayımlanmıştır*. www.tbb.org.tr:

https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/811/5411_Guncel.pdf
adresinden alındı

Basel. (2001). *The Operational Risk*. fimarkets:

<https://www.fimarkets.com/pagesen/operational-risk.php> adresinden alındı

Basel Committee on Banking Supervision . (2008, Şubat İsviçre). *Liquidity Risk: Management and Supervisory Challenges* . Bank for International Settlement:
<https://www.bis.org/publ/bcbs136.pdf> adresinden alındı

Basel Committee on Banking Supervision. (2008, Eylül İsviçre). *Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision*. Bank for International Settlement:
<https://www.bis.org/publ/bcbs144.pdf> adresinden alındı

Basel Committee on Banking Supervision. (2011, Haziran). *Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems*. Bank For International Settlements : <https://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf> adresinden alındı

Bashir, A.-H. (1999). Risk and Profitability Measures in Islamic Banks: The Case of Two Sudanese Banks. *Islamic Economic Studies* .6, 1-24.

Bayram, S. (2015). *Türkiye'de Borçlanma Araçlarının Çeşitlendirilmesi ve İşletme Finansman Yapısının Optimizasyonu*. Edirne: Doktora Tezi.

BDDK. (2001, Şubat 8). *Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi*. T.C. Resmi Gazete :
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/02/20010208.htm#7> adresinden alındı

Berberoğlu, H. (2004). *Faizsiz Bankacılık Nakit Yönetimi*. Doktora Tezi.

Bergier, J.-F. (1979). *The Dawn of Modern Banking*. Los Angeles, USA: University of California.

BESSIS, J. (2002). *Risk Management in Banking*. London, England: John Wiley & Sons,.

Bilge, G. (2011). *Bankalar açısından risk yönetiminin önemi ve basel-ii sürecinin risk yönetimi üzerindeki etkileri*. Isparta: Yüksek Lisans Tezi.

- Bolak, M. (2004). *Risk ve Yönetimi*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Borad, S. B. (2018, Kasım 21). *Marketable Securities – Meaning, Types, Importance And More*. E finance management:
<https://efinancemanagement.com/investment-decisions/marketable-securities>
adresinden alındı
- Borsa İstanbul. (2019, Temmuz 28). *Borçlanma Araçları*. Borsa İstanbul:
<https://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/borclanma-araclari>
adresinden alındı
- Bozkurt, H. (2013, march 19). *ŞİRKETLERDE YEDEK AKÇE*. muhasebedr:
<https://www.muhasebedr.com/sirketlerde-yedek-akce/> adresinden alındı
- Çelik, M. (2018). *Bankaların Yabancı Fon Kaynakları ve Banka Fon Kaynak Tercihinin Banka Performansına Etkisi: Türkiye’deki Mevduat Bankaları Üzerine bir Araştırma*. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- CEYLAN, O. (2019, 8 14). *Varlığa dayalı menkul kıymetler*. piyasa rehberi:
<http://piyasarehberi.org/sozluk/varliga-dayali-menkul-kiymet> adresinden alındı
- Ceylan, O. (tarih yok). *Öz sermaye karlılığı*. Piyasa Rehberi:
<https://piyasarehberi.org/sozluk/oz-sermaye-karlilik> adresinden alındı
- Chapra, & Ahmed. (2002). *Corporate Governance in Islamic Financial Institutions*. Jeddah: Islamic Development bank-Islamic research and training institute.
- Çikot, Ö. (2012). Borçlanma Araçları. *Sermaye Piyasasında Gündem, sayı 115*, 7-18.
- Çolak, F. Ö., & Öcal, T. (1999). *Finansal Sistem ve Bankalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Condamine, L., Louisot, J.-P., & Naim, P. (2006). *Risk Quantification Management, Diagnosis and Hedging*. England: John Wiley & Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester,.
- Dağ, S. (2011). *Türkiye’deki Katılım ve Mevduat Bankalarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Karşılaştırılması*. Kütahya: Yüksek Lisans Tezi.

- Dahduli, M. S. (2009, Eylül 1). Islamic Banking and the Credit Crunch. *SSRN Electronic Journal*.
- Dar Al Istithmar. (2006). *Sukuk, An Introduction to the Underlying Principles and Structure*. Dar Al Istithmar.
- Davies, G. (2002). *A History of Money from Ancient Times to the Present Day 3rd edition*. Cardiff, Wales: University of Wales Press.
- Dede, K. (2017). *Katılım Bankalarında Hazine Ürünleri ve Sermaye Piyasası Uygulamaları*. İstanbul: TKBB.
- Deniz. (2018, Mayıs 29). *Devlet Tahvili Ve Hazine Bonosu Arasındaki Fark Nedir?* Güvenli Para: <https://www.guvenlipara.com/borsa/devlet-tahvili-ve-hazine-bonosu-arasindaki-fark-nedir/> adresinden alındı
- Durer, S. (1988). *Türkiye 'de Ticari Bankaların Sermaye Yapısı ve Yeterliliği*. İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası, Yayın No:8.
- Egitimikursu. (2017, Mayıs 26). *Ticari Mevduat Nedir? Kimler ticari mevduat hesabı açabilir?* Egitimikursu.com: <http://www.egitimikursu.com/blog/ticari-mevduat-nedir/> adresinden alındı
- Ekenel, M. S. (2009). *BANKACILIKTA Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektörü 'ndeki Uygulamaları*. Konya: Yüksek Lisans Tezi,Selçuk Üniversitesi.
- Ekenel, M. S. (2009). *Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektörü 'ndeki Uygulamaları*. Konya: Yüksek Lisans Tezi.
- Elgari, M. a. (2003). Credit Risk in Islamic Banking and Finance. *Islamic Economic Studies*, 1-25.
- Elvin, M. (2004). *Financial Risk Taking*. Southern Gate: John Wiley & Sons Ltd 3 the Atrium.
- Erdem, E. (2008). *Para Banka ve Finansal Sistem (Cilt 2)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Erdem, E. (2014). *Para Banka ve Finansal Sistem*. Ankara: Detay yayıncılık.

- Erdil, T. B. (2008). *Finansal Türevler ve Kredi Temerrüt Swaplarının Teori ve Uygulamaları*. İstanbul: Doktora Tezi.
- Euroclear Bank . (2009). *Understanding repos and the repo markets*. Brussels, Belgium.
- F. Christoffersen, P. (2003). *Elements of Financial Risk Management*. California: Academic Press.
- Frank , R. (2017, November 14). *Inside wealth*. www.cnbc.com:
<https://www.cnbc.com/2017/11/14/richest-1-percent-now-own-half-the-worlds-wealth.html> adresinden alındı
- G. anderson, R., & S. Gascon, C. (2009, November/December). The Commercial Paper Market, the Fed, and the 2007-2009 Financial Crisis. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review* 91 (6), s. 589-612.
- Gadget-info. (2019, Nisan 22). *Gadget-info.com*. Sistematiik ve Sistematiik Olmayan Risk Arasındaki Fark: <https://tr.gadget-info.com/difference-between-systematic> adresinden alındı
- Garda, A. w. (tarih yok). <http://fsecg.univ-guelma.dz>. <http://www.univ-guelma.dz/>:
<http://fsecg.univ-guelma.dz/sites/default/files/1.PDF> adresinden alındı
- Gharib, J. (1978). *المصارف وبيوت التمويل الإسلامية, Banks and houses of Islamic finance*. Cairo, Egypt: Dar El-Shorouk.
- Gökmen, B. (2007). *Bankalarda Finansal Tablolar Analizi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Greuning, H. v., & Iqbal, Z. (2008). *Risk Analysis for Islamic Banks*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Güler, R. (2014). *Türkiye'de katılım bankaları ile ticari bankaların fon toplama ve kullandırma yöntemlerinin karşılaştırılması*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi.
- Gülhan, O. (2018). *Bankacılıkta Likidite Riski ve Likidite Düzenlemeleri Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Uygulamalar*. Ankara-Türkiye: Doktora Tezi-Başkent Üniversitesi.

Güneş, A. (2002). *Özel Finans Kurumlarının Performans Açısından Değerlendirilmesi*. Malatya: Yüksek lisans tezi.

Güney, A. (2009). *Banka Muhasebesi*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Gürbüzer, I. (2014, Mart 1). Teminatlandırılmış Borç Yükümlülükleri ve Finansal Krizlere Etkileri. *Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi (BAFAD)*, s. 24-31.

Haber türk. (2018, Ağustos 13). *Zorunlu karşılıklar nedir?* Haber türk: <https://www.haberturk.com/zorunlu-karsiliklar-nedir-zorunlu-karsiliklar-hangi-durumlarda-kullanilir-2100625-ekonomi> adresinden alındı

Hacak, H. (2018, Eylül 21). *Fon Kullandırma Yöntemlerinden Selem*. katılım finans dergisi: <http://katilimfinansdergisi.com.tr/3860-2/> adresinden alındı

Hamoud, S. (1982). *تطوير الأعمال المصرفية بما يتفق وأحكام الشريعة الإسلامية* Developing banking in accordance with Islamic Sharia. Jordan: مطبعة الشرق, East Press.

Hazar, A., & Babuşcu, Ş. (2013). *Banka Aktif Pasif Yönetimi*. Ankara: Asil Yayın & Dağıtım.

Heffernan, S. (2001). *Modern Banking in Theory and Practices*. West Sussex, England: John Wiley & Sons Ltd.

HempeL, G. H., Simonson, D. G., & Coleman, A. B. (1994). *Bank Management: Text and Cases. 4th Ed*. Hoboken, New Jersey, USA: John Wiley and Sons.

Homer. (1963). *A History of Interest Rates*. New York, United States: Reutgers University Press New Brunswick.

Homoud, S. (1985). *Islamic Banking*. London: Springer Netherlands.

IFSB. (2005, December). *GUIDING PRINCIPLES OF RISK MANAGEMENT FOR INSTITUTIONS (OTHER THAN INSURANCE INSTITUTIONS)*. Islamic Financial Services Board: <https://www.ifsb.org/published.php> adresinden alındı

IIF and Ernst & Young. (2010). *Making Strides in financial services risk management*. IIF and Ernst & Young.

- IKA, S. R., & Abdullah, N. (2011, August). A Comparative Study of Financial Performance of Islamic Banks and Conventional Banks in Indonesia. *International Journal of Business and Social Science Vol. 2 No. 15*, s. 199-207.
- Iqbal, A. (2012, Mart). Liquidity Risk Management: A Comparative Study between Conventional and Islamic Banks of Pakistan. *Global Journal of Management and Business Research Volume 12 Issue 5 Version 1.0*, s. 55-64.
- Iqbal, Z., & Mirakhor, A. (2007). *An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice*. Singapore: John Wiley & Son (Asia) Pvt. Ltd.
- Iqbal, Z., & Mirakhor, A. (2011). *An Introduction to Islamic to Islamic Theory and Practice*. Singapore: John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd.
- Islam, M. M., & Chowdhury, H. A. (2007). A Comparative Study of Liquidity Management of an Islamic Bank and a Conventional Bank: The Evidence from Bangladesh. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance, Volume-5 Number-1*, 89-108.
- Islamic Financial Services Board. (2005). *Guiding Principles of Risk Management for Institutions (Other Than Insurance Institutions) Offering Only Islamic Financial Services*. Islamic Financial Services Board.
- Ismal, R. (2013). *Islamic Banking in Indonesia: New Perspectives on Monetary and Financial Issues*. NJ, USA: John Wiley & Sons, Somerset.
- İşseveroğlu, G. (2014). TMS 39 Kapsamında Finansal Varlıkların Sınıflandırılması ve Değerlemesi: Borsa İstanbul 100 Endeksindeki Şirketlerin Uygulamaları. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 10, Sayı 21*, 87-106.
- J. Fabozzi, F., & P. Peterson, P. (2003). *Financial Management & Analysis*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc, second edition.
- Jaffar, M., & Manarvi, I. (2011, February). Performance comparison of Islamic and Conventional banks in Pakistan. *Global Journal of Management And Business Research Volume 11 Issue 1 Version 1.0*, s. 61-66.

- Jasienė, M., Martinavičius, J., & Jasevičienė, F. (2012, Aralık). Bank Liquidity Risk: Analysis and Estimates. *Business, Management and Education*, s. 186-204.
- Jorion, P. (2003). *Financial Risk Management Second Edition*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., Hoboken.
- JSTOR. (2008, December). *Amsterdam Wisselbank*. WIKIPEDIA:
<http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQW1zdGVyZGFtX1dpc3NlbGJhbms> adresinden alındı
- Kahf, M. (2000). *Treatment of excess Liquidity in the Arab Gambian Islamic bank*. monzer kahf:
http://monzer.kahf.com/papers/english/Treatment_of_Excess_Liquidity_in_Islamic_Banks.pdf adresinden alındı
- Kamu Haznedarlığı Genel Tebliği. (2016, Aralık 8). *Tebliğ Sayı : 29912*. Resmî Gazete:
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161208-9.htm> adresinden alındı
- Kancerevyčius, G. (2009). *Finansai ir investicijos (Finance and investments)*. Kaunas: Smaltijos leidykla.
- Karacan, A. İ. (2000). *Bankacılık ve Kriz*. İstanbul: Creative Yayıncılık.
- Karapınar, A. (2013). *Bankaların Yönetimi ve Denetimi*. ESKİŞEHİR: T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI.
- kaval, H. (2000). *Bankalarda Risk Yönetimi*. ANKARA: Yaklaşım Yayınları.
- Kaval, H. (2000). *Bankalarda Risk Yönetimi*. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.
- Kaya, Y. T. (2001). *Türk Bankacılık Sektöründe CAMELS Analizi*. Ankara: Bankacılık düzenleme ve denetleme kurumu.
- Korkmaz, T., & Ceylan, A. (2017). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*. Bursa: Ekin yayınevi.
- Korkmaz, T., & Ceylan, A. (2017). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*. Bursa: Ekin basım yayın dağıtım.

- Küçükkocaoğlu, G. (2006, Ağustos 17). *İslami Bankalar ve İslami Finans Kurumları Çalışma Notları*. Baskent: www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma17.doc adresinden alındı
- Lieber, A. (1968). "Eastern Business Practices and Medieval European Commerce". *Economic History Review*, Vol. 21, 230-243.
- Mandaci, P. E. (2003). Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi cilt 5 sayısı 1*, 67-84.
- Nikolaou, K. (2009, February 23). *Liquidity (Risk) Concepts Definitions and Interactions*. SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1333568 adresinden alındı
- Obaidullah, M. (2005). *Islamic Financial Services*. Jeddah, Saudi Arabia: Islamic Economics Research Center, King Abdulaziz University.
- Orhan, B. (2018). Sukukun Yapısı ve İşleyişinin Analizi. *Turkish Journal Park Academi*, 1-20.
- Orsingher, R. (1967). *Banks of the world : a history and analysis*. London: Macmillan.
- Özdemir, M. (1997). *Finansal Yönetim*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Özgür, E. (2007). *Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği*. Afyon: Doktora Tezi.
- Özkan, H. (2012). *Katılım Bankacılığının Klasik Bankalarla Karşılaştırılması ve Muhasebe Uygulamaları*. Niğde: Yüksek Lisans Tezi.
- Özsoy, İ. (1987). *Türkiye'de Özel Finans Kurumları ve İslam Bankacılığı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Öztürk, N. (2014). *Para Banka Kredi*. Bursa: EKİN KİTABEVİ YAYINLARI.
- Parasız, İ. (2000). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*. İstanbul: Kuşak ofset.
- Parasız, İ. (2011). *Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılık*. İstanbul: Ezgi kitabevi.

- Pınar, A., & Erdal, B. (2008). *Para-Banka Mali Kuruluşlar ve Uluslararası Mali Sistem Teori ve Uygulama*. Ankara: Natural kitap yayın dağıtım.
- QNB Finans invest. (tarih yok). *Parite Nedir, Parite Nasıl Hesaplanır ?* QNB Finans invest: <https://www.qnbfi.com/forex/forex-terimler-sozlugu/parite-nedir> adresinden alındı
- Reis, G., & Kötüoğlu, R. (2016, Temmuz). Türk Bankacılık Sektörünün Sermaye Yeterliliği Davranışı. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi Cilt:14 Sayı:3*, s. 101-110.
- Rose, P. s. (1999). *Commercial Bank Management 4th ed*. Boston: Irwin/McGraw-Hill, - Irwin/McGraw-Hill series in finance, insurance, and real.
- Ross, S. A., Westerfield, R. W., & Jordan, B. D. (2002). *Fundamentals of Corporate Finance*. New YORK: McGraw-Hil.
- Şahin, S. (2008). *Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sisteminin Risk Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, S. (2008). *Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sisteminin Risk Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi*. İSTANBUL: Yüksek Lisans Tezi.
- Samad, A. (2013, February 27). Comparative Efficiency of The Islamic Bank Vis-A-Vis Conventional Banks in Malaysia. *IIUM Journal of Economics and Management*, 7 (1), s. 1-25.
- Samad, A., & Hassan, M. (1999). The Performance of Malaysian Islamic Bank During 1984 – 1997: An Exploratory Study. *International Journal of Islamic Financial Services*, 1(3).
- Şekerci, O. (1981). *İslam Şirketleri Hukuku, İstanbul*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Şendoğdu , A. (2005). *Banka Muhasebesi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şenver, B. (1988). *Banka Bilançolarının Tahlil Yöntemleri*. İstanbul: Bankalar Birliği Yayınları No:143.

- Sevil, G., Başar, M., & Çoskun, M. (2013). *Finansal Yönetim-II*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Sevil, G., Başar, M., & Çoskun, M. (2013). *Finansal Yönetim-II*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Siddiqui, A. (2008). Financial Contracts, Risk and Performance of Islamic Banking. *Managerial Finance*, 34(10), 380-694.
- Şimşek, K. Ç. (2007). *Bankacılıkta risk ve risk ölçüm yöntemleri*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi.
- Şişman, M. Ö. (2007). *Faiz Oranı Getiri Eğrisi Simülasyonu Yöntemleri ve Bankacılıkta Aktif Pasif Yönetimi Üzerine Etkileri: Türkiye’de Ticari Bankalar Üzerine Bir Uygulama*. İstanbul: Doktora tezi.
- Sulaiman, A. A., Mohamad, M. T., & Samsudin, M. L. (2013, Temmuz 7). How Islamic Banks of Malaysia Managing Liquidity? An Emphasis on Confronting Economic Cycles. *International Journal of Business and Social Science*, s. 253-263.
- Sundararajan, V. (2005). Risk measurement and disclosure in Islamic finance and the implications of profit sharing investment accounts. *Proceedings of the 6th International Conference on Islamic Economics and Finance*, (s. 113-146). Jakarta, Indonesia.
- Takan, M. (2002). *Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim*. ANKARA: Nobel Yayınları.
- TBB. (1997, Eylül). *Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetime ilişkin temel prensipler*. Türkiye bankalar birliği. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/arastirma-ve-yayinlar/arastirma-ve-sunumlar/1997---1996/275> adresinden alındı
- Thakor, A. V., & Greenbaum, S. I. (2007). *Contemporary Financial Intermediation, 2nd Edition*. Oxford, UK: Elsevier Publication.
- Tunay, K. B. (2005). *Finansal Sistem Yapısı, İşleyişi, Yönetim ve Ekonomisi*. İstanbul: Birsan Yayınları.

Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil Yayıncılık.

Türk Ticaret Kanunu. (2010, Nisan 29). *TTK Madde 458*. ticaretkanunu.net: <http://www.ticaretkanunu.net/ttk-madde-458/> adresinden alındı

Türk Ticaret Kanunu. (2010, April 29). *TTK Madde 466*. TicaretKanunu.Net: <http://www.ticaretkanunu.net/ttk-madde-466/> adresinden alındı

Türk Ticaret Kanunu. (2010, April 29). *TTK Madde 467*. ticaretkanunu.net: <http://www.ticaretkanunu.net/ttk-madde-467/> adresinden alındı

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (1970). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu : No. 1211*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.

Ulusoy, T. (2012). *“Bankacılıkta Risk Yönetimi”*. (Ed. Ferudun Kaya). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Usman, A., & Khan, M. K. (2012, April). Evaluating the Financial Performance of Islamic and Conventional Banks of Pakistan: A Comparative Analysis. *International Journal of Business and Social Science Vol. 3 No. 7*, s. 253-257.

Vurucu, M., & Arı, M. U. (2014). *A’dan Z’ye Bankacılık, Yasal Mevzuat-Ürün ve Hizmetler-Uygulamalar*. Ankara: Seçkin Kitabevi.

Wikipedia. (2018, August 2). *Islamische Entwicklungsbank*. Wikipedia: http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly9hcmVkaWEub3JnL3dpa2kv2KfZhNio2YbZg1_Yp9mE2KXYs9mE2KfZhdmKX9mE2YTYqtmG2YXZitip adresinden alındı

Wikipedia. (tarih yok). *Piazza di Rialto*. Wikipedia: <http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvUGlhenphX2RpX1JpYWx0bw> adresinden alındı

Yanpar, A. (2014). *İslami Finans, İlkeler, Araçlar ve Kurumlar*. İstanbul: Scala yayıncılık.

Yarız, A. (2012). *Bankacılıkta Risk Yönetimi: Risk Matrisi Uygulaması*. Nobel Akademik Yayıncılık. 2.Baskı.

- Yatırım Kredi. (2019, Ocak 15). *Interbank (Bankalararası) Nedir?* Yatırım kredi: <https://www.yatirimkredi.com/interbank-bankalararasi-nedir.html> adresinden alındı
- Young, J. (2019, Nisan 15). *Financial Structure*. Investopedia: <https://www.investopedia.com/terms/f/financial-structure.asp> adresinden alındı
- Yüksel, A., & Vd. (2004). *Bankacılık Hukuku ve İşletmesi*. İstanbul: Beta Yayıncılık. Genişletilmiş 10. Baskı.
- Zarqa, M. (1997). *Istisna' Financing of Infrastructure Projects ,Islamic Research and Training Institute Seminar Proceedings no.39*. Jeddah: İslamic Development Bank.
- Ziauddin, A. (1994). İslamic Banking: State of The Art. *İslamic Economic Studies* V.2.,No.1, 38.
- القاهرة, مصر: مكتبة عين شمس إدارة البنوك. (1981). الهواري, س.
- القاهرة: مكتبة عين شمس إدارة البنوك التجارية : الاستراتيجيات والتطبيق. (1991). عبد الحميد, ط. أ.

ÖZGEŞMİŞ

1989 yılında Şam’da doğdu. Lisans eğitim hayatını Şam’da tamamladı. 2012 yılında Şam Üniversitesi, Ekonomi Fakültesi, Muhasebe bölümünden mezun oldu. Muhasebeci olarak iş hayatı 2010 yılından itibaren başlayıp farklı yerlerde çalıştı. 2016 yılında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinden (United Nations High Commissioner for Refugees - UNHCR) ayrıldıktan sonra Türkiye’ye geldi. Türkçe öğrendikten sonra Sakarya Üniversitesinde, İslam Ekonomisi ve Finansı anabilim dalında yüksek lisans yapmaya başladı. Eğitim almaya devam edip Doktora yapmayı arzular.

